

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Επιστήμες της Αγωγής: Ζητήματα Ιστορίας, Ιστορικής
Εκπαίδευσης και Εκπαιδευτικής Πολιτικής»**

**Ο υπουργός παιδείας Σπυρίδων Στάης
και η εκπαιδευτική του πολιτική**

Κλεονίκη Κουτσιμοίρη (Α.Μ.: 998)

Επόπτης:

Βασίλης Α. Φούκας, Αναπληρωτής Καθηγητής Α.Π.Θ.

Αξιολογητές:

Σοφία Ηλιάδου-Τάχου, Καθηγήτρια Π.Δ.Μ.

Παναγιώτης Γ. Κιμουρτζής, Καθηγητής Πανεπιστημίου Αιγαίου

Φλώρινα, Νοέμβριος 2022

Η συγγραφέας Κλεονίκη Κουτσιμοίρη βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στις εργασίες τρίτων όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

Υπογραφή:

Ημερομηνία: 15-11-2022

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους διδάσκοντες του ΠΜΣ για την καθοριστική συμβολή τους στην ολοκλήρωση των σπουδών μου. Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επόπτη μου, κ. Βασίλη Φούκα, για την πολύτιμη καθοδήγησή του, την εμπιστοσύνη που μου έδειξε, αλλά και την υπομονή του.

Τέλος, θέλω ολόθερμα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για την ηθική υποστήριξη που μου πρόσφερε καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας μου.

Κλεονίκη Κουτσιμοίρη

Περίληψη

Η εργασία παρουσιάζει την εκπαιδευτική πολιτική του Σπυρίδωνος Στάη κατά τις τρεις θητείες του ως Υπουργού επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδύσεως και τις αντιδράσεις που αντιμετώπισε.

Η εργασία περιλαμβάνει τη συνοπτική παρουσίαση των κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών και εκπαιδευτικών αλλαγών από το τέλος του 19ού αιώνα έως τις αρχές του 20ού αιώνα στην Ελλάδα, τη ζωή και το έργο του Σπ. Στάη, τις εισηγητικές και αιτιολογικές εκθέσεις του και τα νομοσχέδια του που παρουσίασε προς ψήφιση στη βουλή των Ελλήνων κατά τις τρεις θητείας του ως Υπουργός επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδύσεως και τις αντιδράσεις που αντιμετώπισαν τα προς ψήφιση νομοσχέδια. Στα συμπεράσματα γίνεται συζήτηση στην εκπαιδευτική πολιτική του Σπ. Στάη.

Το πρωτογενές υλικό συγκεντρώθηκε από τις Εφημερίδες *Αθήναι*, *Ακρόπολις*, *Αστυ* και *Εστία* και από τα Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλής για τις χρονικές περιόδους που αντιστοιχούν στις τρεις θητείες του.

Οι αντιδράσεις αφορούν και τις τρεις βαθμίδες της εκπαίδευσης και προέρχονται από εκπαιδευτικούς φορείς και πολιτικούς αντιπάλους (εντός και εκτός του κόμματος του Γ. Θεοτόκη) του Σπ. Στάη.

Λέξεις κλειδιά: Σπυρίδων Στάης, Υπουργός Παιδείας, εκπαιδευτική πολιτική, νομοσχέδια.

Abstract

This thesis presents the educational policy of Spyridon Stais during the three years of his tenure as Minister of Ecclesiastical Affairs and Public Education, as well as the reactions he encountered.

The thesis includes a brief presentation of the social, economic, political and educational changes taking place in Greece from the end of the 19th century to the beginning of the 20th century, the life and work of Sp. Stais, his introductory and explanatory reports and the bills he submitted for approval in the Greek Parliament during his three-year tenure as Minister of Ecclesiastical Affairs and Public Education, and finally the reactions to the proposed bills. The educational policy of Sp. Stais is discussed in the Conclusions.

The thesis' primary material was collected from the newspapers *Athinai*, *Akropolis*, *Asty* and *Estia* and the minutes of the Parliament during the periods covering the three years of his tenure.

The reactions that occurred concerned all three levels of education and came from educational institutions and political opponents (within and outside the party of G. Theotokis) of Sp. Stais.

Key-words: Spyridon Stais, Minister of Education, educational policy, bills.

Περιεχόμενα

Περίληψη	4
Εισαγωγή	6
Κεφάλαιο 1. Ιστορικό πλαίσιο: Η μετάβαση από τον 19ο στον 20ό αιώνα	8
1.1. Κοινωνικές αλλαγές	8
1.2. Οικονομικές αλλαγές	8
1.3. Πολιτικές αλλαγές	10
1.4. Εκπαιδευτικές αλλαγές	12
Κεφάλαιο 2. Σπυρίδων Στάης: Η ζωή και το έργο του	15
2.1. Η οικογένεια Στάη	15
2.2. Πρώτα χρόνια	16
2.3. Πολιτική σταδιοδρομία	17
2.4. Έργο	17
2.5. Σημαντικά γεγονότα	19
Κεφάλαιο 3. Τα εκπαιδευτικά νομοσχέδια του Σπυρίδωνος Στάη	21
3.1. Πρώτη θητεία	21
3.2. Δεύτερη θητεία	31
3.3. Τρίτη θητεία	45
Κεφάλαιο 4. Αντιδράσεις στα νομοσχέδια	75
4.1. Στοιχειώδης ή Δημοτική Εκπαίδευση	75
4.2. Μέση Εκπαίδευση	82
4.3. Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση	84
4.4. Διδακτικά βιβλία	88
4.5. Σύντομη συζήτηση στη Βουλή μετά την παρουσίαση των εκπαιδευτικών νομοσχεδίων του 1900	90
Επίλογος - Συμπεράσματα	91
Πηγές - Βιβλιογραφία	99

Εισαγωγή

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η παρουσίαση της εκπαιδευτικής πολιτικής του Σπυρίδωνος Στάη κατά τις τρεις θητείες του ως Υπουργού επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδύσεως και των αντιδράσεων που αντιμετώπισε.

Αναλυτικότερα, ο Σπ. Στάης υπήρξε Υπουργός επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδύσεως τρεις φορές με πρωθυπουργό τον Γεώργιο Θεοτόκη την πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα από τις 27 Μαΐου 1900 έως τις 12 Νοεμβρίου 1901, από τις 6 Δεκεμβρίου 1903 έως τις 18 Ιουνίου 1904 και τέλος από τις 21 Ιουνίου 1908 έως τις 7 Ιουλίου 1909.

Το εκπαιδευτικό έργο του Σπ. Στάη υπήρξε σημαντικό. Διοργάνωσε παιδαγωγικά μαθήματα για την παιδαγωγική και διδακτική κατάρτιση των διδασκόντων, χώρισε τη Φιλοσοφική Σχολή σε δύο σχολές, τη Φιλοσοφική και τη Φυσικομαθηματική και ίδρυσε δύο δημόσιες εμπορικές σχολές. Ο Σπ. Στάης έμεινε στην ιστορία ως ο ιδρυτής των εμπορικών σχολών στις αρχές του 20ού αιώνα. Με τα νομοσχέδια που παρουσίασε στη Βουλή επιχείρησε να εισάγει ορισμένες καινοτομίες στην εκπαίδευση, αλλά τα νομοσχεδιά του δεν ψηφίστηκαν από τη Βουλή.

Προς το τέλος του 19ου αιώνα η πολιτική αστάθεια και η εναλλαγή κυβερνήσεων, σε συνδυασμό με το γενικότερο συντηρητικό κλίμα που επικρατούσε και τις τάσεις εκσυγχρονισμού της κοινωνίας είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία δύο διακριτών πολιτικών και κοινωνικών ρευμάτων, τα οποία αποκρυστάλλωναν την πολιτική και κοινωνική ρήξη.

Από τη μία πλευρά είναι το συντηρητικό ρεύμα που απαρτίζεται από τις παραδοσιακές πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις και επιδιώκει τη διατήρηση της κατάστασης και από την άλλη το εκσυγχρονιστικό που περιλαμβάνει τα νέα και ανερχόμενα αστικά στρώματα και επιδιώκει κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές και εκπαιδευτικές αλλαγές και εκσυγχρονισμό.

Η εκπαίδευση στα τέλη του 19ου αιώνα παρουσιάζει έντονες αντιφάσεις καθώς, από τη μία πλευρά εντοπίζεται μία ποσοτικά θεαματική υπερεκπαίδευση, μιας (σημαντικής) κοινωνικής μειοψηφίας, και από την άλλη η πλειονότητα του πληθυσμού εξακολουθεί και παραμένει αναλφάβητη ή ημιμαθής.

Το γεγονός αυτό δημιουργεί μια έντονη πολιτιστική διάκριση του λαού σε σχέση με την άρχουσα τάξη καθώς και μια πολιτιστική ταξική απόσταση ενώ ο συντελούμενος αστικός εκσυγχρονισμός και η εκβιομηχάνιση της χώρας επιβάλλουν την υλοποίηση μεταρρυθμίσεων και την υιοθέτηση της δημοτικής γλώσσας στην εκπαίδευση.

Ο Σπ. Στάης ως Υπουργός επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδύσεως μέσα σε αυτό το ιστορικό πλαίσιο επιχειρεί κατά τις τρεις θητείες του, ανεπιτυχώς, την ψήφιση στην Ελληνική Βουλή σειρά νομοσχεδίων.

Για τη συγκέντρωση του πρωτογενούς υλικού έγινε έρευνα στο ψηφιακό αρχείο των εφημερίδων *Αθήναι*, *Ακρόπολις*, *Άστυ* και *Εστία* για τις χρονικές

περιόδους που αντιστοιχούν στις τρεις θητείες του Σπ. Στάη και στα Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλής. Το υλικό αναζητήθηκε στην ψηφιακή πλατφόρμα της βιβλιοθήκης της Βουλής των Ελλήνων.

Το υλικό των εφημερίδων ομαδοποιήθηκε κατά θητεία και έπειτα κατά θεματική ενότητα.

Η παρούσα εργασία περιλαμβάνει τέσσερα κεφάλαια.

Στο *πρώτο κεφάλαιο* παρουσιάζονται συνοπτικά οι κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές και εκπαιδευτικές αλλαγές από το τέλος του 19ου αιώνα έως τις αρχές του 20ού αιώνα.

Το *δεύτερο κεφάλαιο* παρουσιάζει τη ζωή και το έργο του Σπ. Στάη. Αναλυτικότερα, περιλαμβάνει πληροφορίες για την οικογένεια Στάη, τα πρώτα χρόνια του Σπ. Στάη, την πολιτική του σταδιοδρομία, το έργο του και τα σημαντικά γεγονότα της ζωής του.

Στο *τρίτο κεφάλαιο* παρουσιάζονται, διεξοδικά, οι αιτιολογικές και εισηγητικές εκθέσεις και τα νομοσχέδια, που κατέθεσε προς ψήφιση στη Βουλή των Ελλήνων κατά τις τρεις θητείες του στο υπουργείο των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδύσεως. Ο Σπ. Στάης υπέβαλε στη Βουλή συνολικά 24 εκπαιδευτικά νομοσχέδια.

Το *τέταρτο κεφάλαιο* αφορά τις αντιδράσεις που αντιμετώπισαν τα προς ψήφιση νομοσχέδια. Αναλυτικότερα, περιλαμβάνει το υλικό που συγκεντρώθηκε από τις εφημερίδες *Αθήναι*, *Ακρόπολις*, *Άστυ* και *Εστία*. Στη θεματική ενότητα για την Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση την περίοδο 1908 χρησιμοποιήθηκε υλικό από βιβλιογραφία.

Στα *Συμπεράσματα* παρουσιάζονται οι αιτίες της μη ψήφισης των νομοσχεδίων καθώς και η «συμβολή» τους στη μετέπειτα εκπαιδευτική πολιτική, καθώς ορισμένες ρυθμίσεις των νομοσχεδίων αυτών, υποβάλλονται αργότερα από άλλους υπουργούς Παιδείας και γίνονται νόμοι του κράτους.

Κεφάλαιο 1. Ιστορικό πλαίσιο: Η μετάβαση από τον 19ο στον 20ό αιώνα

1.1. Κοινωνικές αλλαγές

Το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα στην ελληνική κοινωνία πραγματοποιούνται αργές αλλά συνεχείς μεταβολές. Η βαθμιαία αστικοποίηση του πληθυσμού αποτελεί τον βασικό άξονα των μεταβολών, καθώς επιφέρει τόσο την ενίσχυση της κοινωνικής θέσης όσο και του ρόλου των αστικών στρωμάτων στο ευρύτερο πλαίσιο της ελληνικής κοινωνίας.

Ωστόσο η ελληνική κοινωνία παρά την ενίσχυση των αστικών στρωμάτων παραμένει στη βάση της αγροτική, καθώς οι αγρότες αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού. Ο αγροτικός πληθυσμός μετά τη διανομή των εθνικών γαιών (1871) αποτελείται από μικροϊδιοκτήτες που εργάζονται μαζί με τις οικογένειές τους και σπάνια μισθώνουν εργάτες γης. Μετά την ενσωμάτωση της Θεσσαλίας (1881) στον αγροτικό πληθυσμό προστίθενται και οι ακτήμονες κολίγοι της περιοχής, οι οποίοι απώλεσαν από τους νέους ιδιοκτήτες των εκτάσεων (κυρίως Έλληνες χρηματιστές και εμπόρους της διασποράς) πολλά από τα δικαιώματα που είχαν την εποχή της οθωμανικής διοίκησης (Μηλιός, 2000: 172-187).

Την περίοδο 1890-1909 το 1/3 του αγροτικού πληθυσμού εξαιτίας της πληθυσμιακής πίεσης και της έλλειψης πόρων στις αγροτικές περιοχές εγκαταλείπει την ύπαιθρο και κατευθύνεται στα αστικά κέντρα ενώ τα αστικά στρώματα (επιχειρηματίες του εμπορίου, της ναυτιλίας, των τραπεζικών εργασιών, της βιομηχανίας και οι δημόσιοι υπάλληλοι) ενισχύουν συνεχώς την παρουσία τους. Ακόμη, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι στην ελληνική κοινωνία εντοπίζεται αργά η εμφάνιση των εργατικών στρωμάτων (αρχικά σε μεγάλο βαθμό γυναίκες και παιδιά) λόγω της καθυστερημένης εκβιομηχάνισης (Μηλιός, 2000: 172-187).

Στα τέλη του 19ου αιώνα οι συνεχόμενες άσχημες σοδειές σταφίδας σε συνδυασμό με τη ζήτηση εργατικών χεριών στις ΗΠΑ δημιουργούν ένα μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα αγροτών προς την άλλη πλευρά του Ατλαντικού. Την εποχή αυτή η απασχόληση στη χώρα είναι μοιρασμένη κατά 50% στον πρωτογενή τομέα και από 25% στον δευτερογενή και στον τριτογενή τομέα (Ζολώτας, 1926: 21).

1.2. Οικονομικές αλλαγές

Η Ελλάδα τη δεκαετία του 1850 παραμένει χώρα αγροτική, με υποτυπώδεις βιομηχανικές υποδομές, περιορισμένη βιομηχανική παραγωγή και μικρή παρουσία (κυρίως κοντά σε λιμάνια) της βιοτεχνίας (Αγριαντώνη, 2003: 64-66).

Στη συνέχεια εξαιτίας της συμφωνίας Αγγλίας-Γαλλίας για το ελεύθερο εμπόριο και της διαρκούς ζήτησης σταφίδας από την Ευρώπη η χώρα στρέφεται

στη μονοκαλλιέργεια σταφίδας γεγονός που καθιστά την ελληνική οικονομία απολύτως εξαρτημένη από τη διεθνή συγκυρία και τις διακυμάνσεις της (Αγριαντώνη, 2003: 64-66).

Από το 1871 (διανομή των εθνικών γαιών) μέχρι το 1909 (Κίνημα στο Γουδί) συντελείται η μετάβαση της ελληνικής οικονομίας από τον εμπόριο και την ναυτιλία στη βιομηχανία. Η «μεγάλη ύφεση» των ευρωπαϊκών χωρών κατά το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα (1873 – 1896) τροφοδοτεί εξαρτημένες χώρες όπως η Ελλάδα, με σημαντικά κεφάλαια.

Η χώρα την περίοδο αυτή συνάπτει πλήθος εξωτερικών δανείων (1879, 1881, 1884, 1887, 1889, 1890, 1891, 1893) και βιώνει μια πρώτη αξιοσημείωτη φάση εκβιομηχάνισης. Επιπρόσθετα, διαμορφώνονται σε αυτή συνθήκες εσωτερικής αγοράς και το κράτος αυξάνει τις δαπάνες του για έργα υποδομής (Αγριαντώνη, 2003: 64-66).

Οι βάσεις της εκβιομηχάνισης μπαίνουν με την ίδρυση νέων ατμοκίνητων εργοστασίων (στην αλευροβιομηχανία, ελαιουργία, οινοποιία, κλωστοϋφαντουργία, μηχανουργία, δέρματος, γυαλιού, ξύλου, χαρτιού). Ωστόσο, η διεθνής οικονομική κρίση που θα πλήξει από το 1883 και την ελληνική οικονομία θα έχει ως αποτέλεσμα την αποβιομηχάνιση των βιομηχανικών κέντρων (Σακελλαρόπουλος, 2006: 227-239).

Η ματαίωση της επεκτατικής προοπτικής του ελληνικού κράτους, ο σταδιακός εκτοπισμός των Ελλήνων επιχειρηματιών από την περιοχή των Βορείων Βαλκανίων και της Νοτιοδυτικής Ρωσίας και τα αποτελέσματα της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 1890 (σταφιδική κρίση και χρεοκοπία του 1893, Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος 1898) επιφέρουν τόσο την αναδιάρθρωση της ελληνικής οικονομίας όσο και των οικονομικών πολιτικών (Σακελλαρόπουλος, 2006: 227-239).

Στην οικονομία της χώρας τη περίοδο 1900-1910, δεν σημειώνονται επαναστατικές μεταβολές, ωστόσο παρατηρείται μια αναπτυξιακή ώθηση, που οφείλεται τόσο στη μετακίνηση του πλεονάζοντος αγροτικού πληθυσμού προς τα αστικά κέντρα - ή εκτός Ελλάδας - όσο και στην εισροή ξένου και παροικιακού ελληνικού κεφαλαίου (Μαργαρίτης, Μαρκέτος, Μαυρέας, Ροτζώκος, 1999: 181-189).

Στις αρχές του 20ού αιώνα η Ελλάδα αποτελεί σημαντικό εμπορικό και στρατηγικό σύμμαχο των προηγμένων χωρών της Ευρώπης στη Νότια Βαλκανική και στη συνέχεια σημειώνει ταχεία ανάπτυξη στη βιομηχανία, το εμπόριο και τη ναυτιλία. Ωστόσο, την πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα σημειώνεται κρίση στις εξαγωγές κρασιού (1906-1908) και εμφανίζονται οι αρνητικές επιπτώσεις της ανάκαμψης της δραχμής στη βιομηχανία (Μαργαρίτης, Μαρκέτος, Μαυρέας, Ροτζώκος, 1999: 181-189).

Ο κύκλος κλείνει με μία εκτεταμένη κοινωνικο-πολιτική αναταραχή, που εκφράστηκε με το κίνημα στο Γουδί. Γενικά, όμως, η περίοδος αυτή, μέχρι τους βαλκανικούς πολέμους, υπήρξε ανοδική (Χατζηιωσήφ, 2000).

1.3. Πολιτικές αλλαγές

Ο Όθων παραιτείται μετά από τα Ναυπλιακά (1 Φεβρουαρίου 1862) και την επανάσταση στην Αθήνα (10 Οκτωβρίου 1862) και τη θέση του παίρνει ο Δανός Πρίγκιπας Γεώργιος Γλίξμπουργκ (1863) ενώ πραγματοποιείται Συντακτική Εθνοσυνέλευση (1862-1864), στην οποία κυριαρχούν οι «πεδινοί» (Δ. Βούλγαρης) και οι «ορεινοί» (Δ. Γρίβας, Κ. Κανάρης). Η πρώτη παράταξη είχε οπαδούς όσους είχαν διοριστεί παράνομα στον στρατό ή στο δημόσιο, άνεργους πτυχιούχους και μικροκαλλιεργητές. Οι Ορεινοί είχαν οπαδούς μικροκαλλιεργητές, κτηνοτρόφους, εμπόρους και πλοιοκτήτες. Το 1864 προσαρτώνται τα Επτάνησα, ψηφίζεται νέο φιλελεύθερο Σύνταγμα (βασιλευόμενη δημοκρατία) και εδραιώνεται ο κοινοβουλευτισμός. Ωστόσο, υπάρχει έντονη πολιτική αστάθεια, καθώς ο λαός απαιτεί αγροτική μεταρρύθμιση (Ψαλιδόπουλος, 2019: 60-73).

Κατά τις τελευταίες τρεις δεκαετίες του 19ου αιώνα, στην πολιτική ζωή κυριαρχεί ο Χ. Τρικούπης, ο οποίος επιδιώκει την εδραίωση του πολιτικού συστήματος, τον εκσυγχρονισμό του κράτους, τη δημιουργία της συγκοινωνιακής υποδομής και τον εξωτερικό δανεισμό. Εξελέγη για πρώτη φορά βουλευτής το 1865 και διορίστηκε υπουργός Εξωτερικών της κυβέρνησης Κουμουνδούρου το 1866, η οποία έπεσε λόγω του Κρητικού Ζητήματος. Έπειτα, ο βασιλιάς διορίζει κυβερνήσεις της αρεσκείας του, αφού δίνει εντολή σχηματισμού κυβέρνησης ακόμη και στα μειοψηφούντα κόμματα. Από το 1870 μέχρι το 1875 πραγματοποιήθηκαν τέσσερις εκλογικές αναμετρήσεις και σχηματίστηκαν εννιά κυβερνήσεις. Σ' αυτό το πολιτικό πλαίσιο ο Τρικούπης δημοσίευσε τον Ιούνιο του 1874 το άρθρο «Τις πταίει;», το οποίο προκάλεσε αίσθηση. Μάλιστα ο ίδιος συνελήφθη, ωστόσο αφέθηκε ελεύθερος μετά από τρεις ημέρες. Τελικά ο στόχος του επιτευχθεί το 1875, όταν αποφασίστηκε ο σχηματισμός κυβέρνησης να στηρίζεται στην «αρχή της δεδηλωμένης» (Ψαλιδόπουλος, 2019: 77-99).

Τα επόμενα είκοσι χρόνια ο Τρικούπης θα αποτελέσει τον ένα πόλο του δικομματικού πολιτικού συστήματος και ο οπαδός της Μεγάλης Ιδέας, τον οποίο υποστηρίζουν τα νέα κοινωνικά στρώματα, και τον δεύτερο πόλο θα αποτελέσει ο Δηλιγιάννης, τον οποίο υποστηρίζουν οι παραδοσιακές κοινωνικές κάστες. Το 1881, όταν ο Τρικούπης γίνεται Πρωθυπουργός η χώρα προσαρτά τη Θεσσαλία και την Άρτα. Ωστόσο, η εδαφική επέκταση επιφέρει την αύξηση του εξωτερικού χρέους καθώς η χώρα υποχρεούται να καταβάλει στην Τουρκία αποζημιώσεις. Από το 1879 ως το 1890 η χώρα σύνηψε έξι εξωτερικά δάνεια ονομαστικής αξίας 640.000.000 φράγκων (έλαβε μόνο 450.000.000 φράγκα) (Ψαλιδόπουλος, 2019: 77-99).

Τα σημαντικότερα γεγονότα της τελευταίας δεκαετίας του 19ου αιώνα είναι η πτώχευση του 1893 (Κυβέρνηση Τρικούπη) που οδήγησε στην επιβολή Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου στη χώρα και ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897.

Η πτώχευση του 1893 επιφέρει τη χρεοκοπία του παλιού πολιτικού συστήματος ενώ η ήττα στον πόλεμο του 1897 επιτείνει τα πολιτικά αδιέξοδα. Αναλυτικότερα, την περίοδο 1890-1893 η χώρα αλλάζει πέντε κυβερνήσεις. Η πτώση της διεθνούς τιμής της σταφίδας δείχνει τις αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας. Ο Τρικούπης εμφανίζεται στη Βουλή στις 10 Δεκεμβρίου του 1893 και ανακοινώνει τη χρεοκοπία με τη φράση: «δυστυχώς, επτωχεύσαμεν». Η χρεοκοπία οδηγεί στην ήττα του Τρικούπη από τον Δηλιγιάννη το 1895 και στις πρώτες εργατικές κινητοποιήσεις και απεργίες. Επίσης, συμβάλλει στην έξαρση του εθνικισμού, ο οποίος προβάλλεται τόσο από την «Εθνική Εταιρεία» όσο και από την κυβέρνηση Δηλιγιάννη. Επιπλέον, το 1896 ξεσπά εξέγερση στην Κρήτη εναντίον της οθωμανικής διοίκησης. Ο πρωθυπουργός ζητάει από τον Βασιλιά την αποστολή στρατού. Τον Φεβρουάριο του 1897 ο ελληνικός στρατός αποβιβάζεται στην Κρήτη και οι Τούρκοι απαντούν με την αποστολή στρατιωτικής δύναμης στα ελληνοτουρκικά σύνορα στη Θεσσαλία. Τελικά, η Ελλάδα χάνει τον πόλεμο και οι Μεγάλες Δυνάμεις αποφασίζουν τον ναυτικό αποκλεισμό της Κρήτης. Ακόμη, η χώρα εξαναγκάζεται να πληρώσει πολεμικές αποζημιώσεις (4 εκ. τουρκικές λίρες), να δεχθεί νέο Διεθνή Οικονομικό Έλεγχο και να απωλέσει το δικαίωμα καθορισμού της νομισματικής πολιτικής του κράτους. Το μόνο θετικό σημείο της περιόδου είναι η αυτονομία της Κρήτης το 1898. Η ανατολή του νέου αιώνα βρίσκει την Ελλάδα σε βαθιά εθνική, κοινωνική, και πολιτική κρίση και η κοινωνία, αναζητεί ευθύνες για την κατάσταση της χώρας από το πολιτικό σύστημα, με αποτέλεσμα τις πρώτες ρωγμές στον μέχρι τότε κυρίαρχο δικομματισμό που σταδιακά αποδυναμώνεται. Από το 1904 μέχρι το 1908 οι Έλληνες στρέφουν το ενδιαφέρον τους στη Μακεδονία ενώ το μοναδικό νέο στοιχείο στην πολιτική σκηνή της χώρας είναι η εμφάνιση (1906) της κοινοβουλευτικής ομάδας των Ιαπώνων (Δ. Γούναρης), η οποία ασκεί κριτική στο παλιό πολιτικό σύστημα. Η ομάδα διαλύθηκε το 1908 (Ψαλιδόπουλος, 2019: 77-107).

Ο λαός διεκδικεί δυναμικά φορολογικές ελαφρύνσεις και περιορισμό της γραφειοκρατίας. Έτσι, το 1909 (15 Αυγούστου) εκδηλώνεται το κίνημα στο Γουδί από τον Στρατιωτικό Σύνδεσμο (=μυστική ένωση στρατιωτικών), με αιτήματα μεταρρυθμίσεις στον στρατό, τη διοίκηση, τη δικαιοσύνη, την εκπαίδευση και τη δημοσιονομική πολιτική. Ο Σύνδεσμος δεν εγκαθίδρυσε δικτατορία, αλλά υπό την πίεσή του η Βουλή ψήφισε νόμους, που απόφεραν ριζικές αλλαγές. Η Βουλή στις 18 Φεβρουαρίου αποφάσισε την αναθεώρηση ορισμένων άρθρων του Συντάγματος και προκηρύχθηκαν εκλογές για τη σύσταση αναθεωρητικής Βουλής. Στη συνέχεια ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος αυτοδιαλύθηκε (15 Μαρτίου). Τα επόμενα χρόνια θα κυριαρχήσουν δύο πολιτικοί πόλοι: οι «Βενιζελικοί» και οι «Αντιβενιζελικοί» (Ψαλιδόπουλος, 2019:107-110).

1.4. Εκπαιδευτικές αλλαγές

Με τον νόμο του 1834 και με το βασιλικό διάταγμα του 1836/ 1837 οι Βαυαροί πρότειναν για την πρωτοβάθμια και μέση εκπαίδευση την ακόλουθη εκπαιδευτική δομή: επταετές υποχρεωτικό πρωτοβάθμιο σχολείο (δημοτικό), τριετές ελληνικό σχολείο, παράλληλα με τις τρεις τελευταίες τάξεις του δημοτικού και τετραετές γυμνάσιο. Παρά το ότι η δομή της μέσης εκπαίδευσης ήταν διατηρήθηκε σταθερή σε όλη τη διάρκεια της υπό εξέταση περιόδου, η δομή της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι αρκετά πιο περίπλοκη. Το υποχρεωτικό πρωτοβάθμιο σχολείο (δημοτικό) περιορίζεται στα τέσσερα χρόνια, ενώ παράλληλα επιβιώνει και πρότερος σχολικός τύπος, δηλαδή τα «σχολεία των κοινών γραμμάτων» (γραμματοδιδασκαλεία), στα οποία δίδασκαν εκπαιδευτικοί με μειωμένα προσόντα, οι «γραμματοδιδάσκαλοι», και στα οποία οι γνώσεις που παρέχονταν στους μαθητές ήταν εξαιρετικά περιορισμένες (Μπουζάκης, 1987: 37-39).

Με τον νόμο του 1834 θεσμοθετήθηκε η υποχρεωτική δημοτική εκπαίδευση των κοριτσιών και αγοριών και η εκπαίδευση της δασκάλας, αλλά με τον νόμο του 1852 η συνεκπαίδευση αγοριών και κοριτσιών στο δημοτικό, απαγορεύτηκε. Η μέση εκπαίδευση αφορούσε αποκλειστικά τα αγόρια, ενώ για τη μέση εκπαίδευση των κοριτσιών δεν υπήρχε καμιά κρατική μέριμνα. Αυτή είχε αφεθεί αποκλειστικά στην ιδιωτική πρωτοβουλία. Στην ανάπτυξη της γυναικείας ιδιωτικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα καθοριστικός ήταν ο ρόλος ξένων φορέων, κυρίως ιεραποστολικών και φιλανθρωπικών (Δημαράς, 2013). Στα παρθεναγωγεία φοιτούσαν οι κόρες των πλουσίων οικογενειών και η φοίτησή τους διαρκούσε 3 ή 4 έτη. Στα διδασκαλεία φοιτούσαν κορίτσια των μεσαίων και κατώτερων στρωμάτων και μετά την αποφοίτησή τους εργάζονταν ως δασκάλες στα δημοτικά σχολεία κοριτσιών (Μπουζάκης & Τζήκας, 1996). Ο ιδιωτικός οργανισμός που συνέβαλε σημαντικά στη γυναικεία εκπαίδευση ήταν η «Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία», η οποία ιδρύθηκε το 1836 και βασικός της στόχος ήταν η στοιχειώδης εκπαίδευση του λαού και ειδικότερα των κοριτσιών (Δημαράς, 2013). Η «Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία» λειτουργούσε με δωρεές από ομογενείς ή φιλόφιλους. Η μεγαλύτερη δωρεά έγινε από τον Απόστολο Αρσάκη με αποτέλεσμα το σχολείο της Αθήνας να ονομαστεί σε «*Αρσάκειο*» (Ζιώγου – Καραστεργίου, 1986).

Το 1880 καταργήθηκε η αλληλοδιδασκτική μέθοδος και αντικαταστάθηκε από τη συνδιδασκτική. Με τον νόμο ΒΠΕ' του 1892 η συνδιδασκτική μέθοδος καταχωρήθηκε θεσμικά. Επίσης, ο νόμος προβλέπει τετραετές δημοτικό και την ύπαρξη τεσσάρων διαφορετικών ειδών σχολείων, με έναν, δύο, τρεις ή τέσσερις εκπαιδευτικούς αντίστοιχα (ΦΕΚ 286/18.8.1892).

Το 1895 ψηφίστηκε ο νόμος ΒΤΜΘ' «Περί Στοιχειώδους ή Δημοτικής Εκπαιδύσεως» της κυβέρνησης Δηλιγιάννη. Υπουργός Παιδείας ήταν ο Γ. Πετρίδης. Ο νόμος (νόμος της «αποκέντρωσης») θεωρείται η πρώτη ουσιαστική τροποποίηση από το 1834. Στον νόμο αναφέρονται τρεις διαφορετικοί τύποι

σχολείων, τα Πλήρη Δημοτικά που είναι εξατάξια, τα Κοινά Δημοτικά που είναι τετρατάξια και τα Γραμματοδιδασκαλεία, στα οποία η φοίτηση διαρκεί από τέσσερα μέχρι έξι έτη (Δημαράς, 2013).

Από το 1877 μέχρι το 1899, τέσσερεις υπουργοί Παιδείας έκαναν προσπάθειες να νομοθετηθούν μέτρα μεταρρυθμιστικού χαρακτήρα κάτι που πρέπει να προσεγγιστεί και να ερμηνευθεί ως αναγνώριση της δυσλειτουργίας της μέχρι τότε παρεχόμενης εκπαίδευσης. Η διαρκής κατάθεση νομοσχεδίων στη Βουλή ξεκινά με πρωτοβουλία που πήρε ο Γεώργιος Μίλησης (1877) και συνέχισαν ο Ανδρέας Αυγερινός (1880), ο Γεώργιος Θεοτόκης (1889) και ο Αθανάσιος Ευταξίας (1899) (Τερζής, 2010).

Στην αυγή του 20ού αιώνα υπάρχει έντονη διαμάχη για το γλωσσικό ζήτημα. Συγκεκριμένα στις 8 Νοεμβρίου του 1901 ξεσπούν στην Αθήνα αιματηρά επεισόδια, εξαιτίας της δημοσίευσης από τον Αλ. Πάλλη στην εφημερίδα *Ακρόπολις* των Ευαγγελίων μεταφρασμένων στη δημοτική γλώσσα. Τα επεισόδια αυτά έμειναν στην ιστορία γνωστά ως «Ευαγγελικά», ή «Ευαγγελιακά». Τα γεγονότα κατά της μετάφρασης των Ευαγγελίων ξεκίνησαν από τους φοιτητές της Θεολογικής και της Ιατρικής Σχολής. Μαζί τους τάχθηκαν ο συντηρητικός Τύπος της εποχής, δάσκαλοι, ιερείς, βουλευτές και χωρικοί (Μαρωνίτη, 2009: 341-365).

Ένας από τους πρωτοπόρους του δημοτικιστικού αγώνα υπήρξε ο Αλ. Πάλλης. Ολόκληρο το λογοτεχνικό του έργο είναι στρατευμένο στην υπεράσπιση της δημοτικής γλώσσας. Επίσης, ο Πάλλης υπήρξε κύριος χρηματοδότης του κινήματος του δημοτικισμού, ενισχύοντας αρθρογράφους, συγγραφείς, έντυπα (*Λαός, Ακρόπολις, Νουμάς*) αλλά και εκδόσεις βιβλίων και φυλλαδίων που σχετίζονταν με το γλωσσικό ζήτημα. Οι πιο γνωστές από τις μεταφράσεις είναι της *Ιλιάδας* του Ομήρου και της *Καινής Διαθήκης*. Από τις 6 έως τις 9 Νοεμβρίου, δύο χρόνια μετά τα Ευαγγελικά, εκδηλώνονται και πάλι επεισόδια στην Αθήνα. Αφορμή αποτέλεσε η πρεμιέρα της «*Ορέστειας*» του Αισχύλου στο Βασιλικό Θέατρο, καθώς το έργο παρουσιάστηκε μεταφρασμένο σε μετριοπαθή καθαρεύουσα από τον αρχαιολόγο Γεώργιο Σωτηριάδη. Πριν από την παράσταση, η ηθοποιός Μαρίκα Κοτοπούλη απαγγέλλει το «Χαίρε της Τραγωδίας» του Κωστή Παλαμά. Αυτό υπήρξε αιτία να χάσει προσωρινά ο Κωστής Παλαμάς τη θέση του γραμματέα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (Ευαγγελόπουλος, 1987: 11-12).

Το 1903 ιδρύεται η εφημερίδα *Νουμάς*, της οποίας στόχοι καθίστανται σταδιακά η καλλιέργεια της δημοτικιστικής λογοτεχνίας και η διάδοση των αντίστοιχων ιδεών. Η εφημερίδα γίνεται το βήμα των νέων ιδεολογικών αναζητήσεων και ζυμώσεων και τα αιτήματα που αφορούν τη διάδοση της δημοτικής γλώσσας γίνονται σταδιακά μέρος των ευρύτερων ιδεολογικών και πολιτικών ρευμάτων. Όσοι εκπροσωπούν τις αστικές φιλελεύθερες ιδέες θα θεωρήσουν τη δημοτική ως τη γλώσσα του λαού και της λαϊκής παιδείας, ενώ όσοι εκπροσωπούν τις νέες σοσιαλιστικές ιδέες θα την θεωρήσουν ως γλώσσα

της εργατικής τάξης και όπλο για την ταξική πάλη και για τον μετασχηματισμό της κοινωνίας (Σταυρίδη-Πατρικίου, 2009: 135-136).

Το 1904 πραγματοποιήθηκε το «Πρώτο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Συνέδριο», κατά τη διάρκεια του οποίου συζητήθηκαν διάφορα εκπαιδευτικά ζητήματα, όπως η οργάνωση της γυναικείας και τεχνικοεπαγγελματικής εκπαίδευσης, η μόρφωση και η βελτίωση των αποδοχών των διδασκόντων. Το 1908 ιδρύθηκε το Ανώτερο Δημοτικό Παρθεναγωγείο στο Βόλο με διευθυντή τον Αλέξανδρο Δελμούζο. Στόχος του Παρθεναγωγείου ήταν η παροχή ανώτερης μόρφωσης αλλά και πρακτικών γνώσεων στα κορίτσια των μεσαίων κοινωνικών στρωμάτων. Στο Παρθεναγωγείο βρήκε την έκφρασή του ο εκπαιδευτικός δημοτικισμός και εφαρμόστηκαν οι νέες εκπαιδευτικές αντιλήψεις της εποχής. Ωστόσο, η αντίδραση του συντηρητικού κύκλου της κοινωνία του Βόλου και της εκκλησίας οδήγησε στο κλείσιμο του Παρθεναγωγείου το 1911 και την παραπομπή του Δελμούζου και των συνεργατών του σε δίκη με τις κατηγορίες της αθεΐας και της προσβολής των ηθών. Τέλος, το 1910 ιδρύθηκε ο Εκπαιδευτικός Όμιλος με σκοπό τη σύσταση ενός Πρότυπου Δημοτικού Σχολείου στην Αθήνα, στοχεύοντας στην αναβάθμιση της ελληνικής εκπαίδευσης με την εφαρμογή του εκπαιδευτικού δημοτικισμού. Ιδρυτικά του στελέχη υπήρξαν ο Δημήτρης Γληνός, ο Αλέξανδρος Δελμούζος και ο Μανόλης Τριανταφυλλίδης (Δημαράς, 2013 : 115-129).

Την πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα ο Σπ. Στάης αναλαμβάνει τρεις φορές το Υπουργείο επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδύσεως σε κυβερνήσεις του Γ. Θεοτόκη και επιχειρεί να εισάγει αλλαγές σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες.

Κεφάλαιο 2. Σπυρίδων Στάης: Η ζωή και το έργο του

2.1. Η οικογένεια Στάη

Εισαγωγικά για την πληρέστερη παρουσίαση της ζωής και του έργου του Σπ. Στάη είναι απαραίτητη η παρουσίαση του οικογενειακού υπόβαθρού του, καθώς η οικογένεια Στάη υπήρξε μια από τις ισχυρότερες οικογένειες των Κυθήρων με σημαντική παρουσία σε πλήθος τομέων της κοινωνικής, πολιτικής, οικονομικής και καλλιτεχνικής ζωής ως τον 20ό αιώνα.

Το επώνυμο Στάης είναι ενετικό, ωστόσο η ρίζα του είναι ελληνική. Η επικρατέστερη άποψη είναι ότι προέρχεται από το όνομα Ευστάθιος-Στάθης (με αποβολή του -θ). Σύμφωνα με την εκδοχή του Olivieri η ρίζα των βενετικών Stadio και Stadi (Στάθη), είναι ελληνική (Eustachius), ενώ κατά την Χρ. Τσικριτσή-Κατσιανάκη πρόκειται για τυπογραφικό λάθος και το όνομα είναι το Eustathius (Καλλίγερος, 2002:632).

Αξίζει να αναφερθεί ότι πολλά επώνυμα και βαφτιστικά των κατοίκων της Βενετίας προέρχονται από αντίστοιχα ελληνικά, καθώς όχι μόνο το αγιολόγιο ήταν κοινό μέχρι το Σχίσμα αλλά και η πόλη πριν μετατραπεί σε ισχυρή ναυτική δύναμη ήταν για μεγάλο χρονικό διάστημα υπό τον έλεγχο του Βυζαντίου. Επιπρόσθετα, η προέλευση του επωνύμου από ελληνικό βαφτιστικό ενισχύεται από το γεγονός ότι το συγκεκριμένο είναι διαδεδομένο στην Κρήτη. Σύμφωνα με την οικογένεια Στάη μέλη της συμπεριλαμβάνονταν στους αστούς της Βενετίας. Ο χρόνος άφιξης της οικογένειας στο νησί των Κυθήρων τοποθετείται γύρω στο 1500. Μάλιστα το 1520 ο Antonio Stai είναι ελεγκτής του δημοσίου ταμείου στα Κύθηρα (ragionato), θέση η οποία περνά στον ανιψιό του (Manoli Stai) το 1535. Ο προβλεπτής Ματθ. Μπάφφο το 1547 πληροφορεί την ενετική κυβέρνηση ότι ο αντιπρόσωπος του (ενετικού) δημοσίου (ragionato) στα Κύθηρα λειτουργεί μεροληπτικά υπέρ του πεθερού του Ιωάννη Κασιμάτη (ενοικιαστής γαιών των Βενιέρων). Επίσης, αναφέρει στην έκθεσή του ότι ο ελεγκτής του δημοσίου ταμείου στα Κύθηρα δεν είναι πλέον πολίτης της Ενετίας αλλά Κυθήριος, αφού παντρεύτηκε Ελληνίδα και δεν ζει πια ως Λατίνος αλλά ως Έλληνας. Αν και δεν υπάρχει σαφής αναφορά στην έκθεση στο όνομα Στάης, ωστόσο ο αναφερόμενος στην έκθεση ταυτίζεται με τον Εμμ. Στάη. Μάλιστα ο Εμμ. Στάης πιθανότατα είναι ο ίδιος που εμφανίζεται σε συμβόλαια του 1582 καθώς η σύζυγός του ήταν η Μαρούλα (Ιωάννου Κασιμάτη) (Καλλίγερος, 2002: 632-633).

Ακόμη, το 1569 οι Zorzi (Τζώρτζη), Antonio (Αντώνιο), Zuane (Τζουάνε) και Paulo (Παύλο) Stai ζητούν να αποκτήσουν τίτλους ευγενείας στην Κρήτη, καθώς οι πρόγονοί τους ήταν αστοί (cittadini) Βενετοί, αλλά ο παππούς τους με τον πατέρα τους έγιναν ελεγκτές του δημοσίου ταμείου στα Κύθηρα, θέση που διατηρούσε την περίοδο εκείνη ο Antonio Stai. Θεωρούν ότι πρέπει να ικανοποιηθεί το αίτημά τους ως αντάλλαγμα στη βοήθεια που πρόσφεραν στους Ενετούς στη Μονεμβασία, η οποία τελικά πέρασε στην κατοχή των Τούρκων. Σε

συμβόλαια του 16ου αιώνα, οι αιτούντες Τζώρτζη, Τζουάνε και Παύλο ταυτίζονται με τους γιους του ελεγκτού Μανώλη Στάη (Καλλίγερος, 2002: 233).

Το συμβούλιο των ευγενών των Κυθήρων το 1573 περιλαμβάνει έξι μέλη με το επώνυμο Στάης (Antonio de Stai, Aloise Z. de Stai, Nicolo de Stai, Antonio F. de Stai,, Aloise de Stai και Francesco de Stai (Καλλίγερος, 2002: 634).

Στις αρχές του 18ου αιώνα υπάρχει αναφορά στη φιλοτουρκική δράση του Ιωάννη Στάη, η οποία καταγράφεται σε έκθεση του ενετού πρώην προβλεπτή στα Κύθηρα Σεβαστιανού Μαρτσέλλο προς την ενετική κυβέρνηση. Στην έκθεσή του καταγγέλλει τον Ι. Στάη για προδοσία, καθώς είχε εισχωρήσει στην φιλοτουρκική ομάδα των ευγενών των Κυθήρων, η οποία επιδίωκε την εκδίωξη των Ενετών και την κατάληψη του νησιού από τους Τούρκους. Τελικά, οι Τούρκοι κατέλαβαν τα Κύθηρα, ωστόσο δεν τήρησαν τη συμφωνία (να μην διωχθούν ή συλληφθούν κάτοικοι του νησιού) με την φιλοτουρκική ομάδα. Έτσι, τα μέλη διακοσίων οικογενειών του νησιού πουλήθηκαν ως δούλοι στα σκλαβοπάζαρα της Αφρικής. Με την κατοχή του νησιού από τους Τούρκους τον 18ο αιώνα σταδιακά η οικογένεια Στάη αποκτά ισχυρή κοινωνική και οικονομική δύναμη, καθώς εκτός από τίτλους ευγενείας έχει στα χέρια της και μεγάλες εκτάσεις στο νησί. Ωστόσο, η συμπεριφορά ορισμένων μελών της οικογένειας προκαλεί την αντίδραση των χωρικών (εξέγερση του 1800) και μέλη της οικογένειας δολοφονούνται. Ένα από τα θύματα ήταν και ο Εμμ. Στάης, καθώς ο ίδιος και η γυναικά του Αυρηλία θεωρήθηκαν υπεύθυνοι για διαρπαγές περιουσιών και αδικίες στο λαό. Επιπλέον, αναφέρεται ότι το 1782 ο επίσκοπος Μακάριος Στάης επιχειρεί, ανεπιτυχώς, να διεκδικήσει τον επισκοπικό θρόνο των Κυθήρων (Καλλίγερος, 2008: 635-636).

Τον 19ο αιώνα πολλά μέλη της οικογένειας ανήκουν στους λογίους της εποχής. Αναλυτικότερα, ο Νικ. Στάης συγγράφει στα ιταλικά βιβλία και την ιστορία του νησιού ενώ ο εγγονός του δολοφονηθέντος Εμμ. Στάη, Εμμανουήλ Βαλ. Στάης (1817-1895), είναι ο πρώτος έγκυρος σχολιαστής του Διον. Σολωμού και προσωπικός του φίλος. Ο Βαλέριος Νικ. Στάης (1857-1923) ήταν επιφανής αρχαιολόγος, ο οποίος ανέσκαψε και το μινωικό τάφο στο Λιονή. Επίσης, αναφέρονται ο αντιστράτηγος Νικ. Β. Στάης και οι καθηγητές Νικόλαος και Ιωάννης Στάης. Μάλιστα στη Σμύρνη υπήρχαν αρκετοί γνωστοί Κυθήριοι έμποροι με το επώνυμο Στάης. Μετά την Καταστροφή του 1922 εγκαταστάθηκαν στην Αθήνα και πολλοί από αυτούς άλλαξαν το επώνυμό τους σε Ζαδές. Στα Κύθηρα σήμερα το όνομα Στάης δεν απαντάται ανάμεσα στους κατοίκους του νησιού, ωστόσο υπάρχουν οικογένειες στην Αθήνα και στην Αυστραλία που κατέχουν περιουσίες στο νησί. Κυθηραϊκής καταγωγής, επίσης, είναι και η οικογένεια Στάη στη Ρόδο (Καλλίγερος, 2002:636-637).

2.2. Πρώτα χρόνια

Ο Σπυρίδων Στάης, γιος του λόγιου Εμμανουήλ Στάη (1817-1895), γεννήθηκε στα Κύθηρα το 1859. Φοίτησε στο 1ο Γυμνάσιο Αθηνών και, εν συνεχεία, στη

Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών, από την οποία πήρε το πτυχίο του διδάκτορος μαθηματικών. Στη συνέχεια, διετέλεσε ως καθηγητής μαθηματικών στα γυμνάσια της Λάρισας, Τρίπολης, Ναυπλίου, στο Βαρβάκειο Λύκειο κ.ά. Το Μάρτιο του 1892 παραιτήθηκε από τη θέση του καθηγητή και έκτοτε ασχολήθηκε με την πολιτική (Αντωνίου, 2008: 689 & Πετρόχειλος, 1984: 105).

2.3. Πολιτική σταδιοδρομία

Το 1892 ο Σπ. Στάης επικεντρώθηκε στην πολιτική και εκλέχθηκε πολλές φορές βουλευτής Κυθήρων και επτά φορές υπουργός από το 1900 μέχρι το 1922. Η πολιτική του καριέρα ξεκίνησε στις εκλογές του 1892. Σε αυτές ο Σπ. Στάης εξελέγη βουλευτής Κυθήρων με το κόμμα του Χ. Τρικούπη και μετά τον θάνατο του αρχηγού ακολούθησε τον νέο αρχηγό του κόμματος Γ. Θεοτόκη, ενώ, αργότερα, υπήρξε συνιδρυτής του Λαϊκού Κόμματος (ιδρύθηκε το 1913, από τον πολιτευτή Πάτρας Δ. Γούναρη και πολιτικούς του κόμματος του Θεοτόκη) (Πετρόχειλος, 1984: 105).

Αναλυτικότερα, ο Σπ. Στάης διετέλεσε Υπουργός επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδύσεως της κυβέρνησης Γ. Θεοτόκη τις περιόδους: α' θητεία :27 Μαΐου 1900 – 12 Νοεμβρίου 1901, β' θητεία: 6 Δεκεμβρίου 1903 – 18 Ιουνίου 1904, γ' θητεία: 21 Ιουνίου 1908 – 7 Ιουλίου 1909. Στη συνέχεια υπήρξε Υπουργός άνευ χαρτοφυλακίου (22 Φεβρουαρίου- 3 Μαρτίου 1921), Υπουργός Εσωτερικών (26 Μαρτίου 1921-2 Μαρτίου 1922), Υπουργός Επισιτισμού και Πολιτικός Διοικητής της Γενικής Διοίκησης Θεσσαλονίκης (27 Μαρτίου -3 Μαΐου 1922) και Υπουργός Γενικός Διοικητής Θεσσαλονίκης (9 Μαΐου-28 Αυγούστου 1922) (Αντωνίου, 2008: 689, 695). Στη συνέχεια αποσύρθηκε από την ενεργό πολιτική δράση και ιδιώτευσε μέχρι τον θάνατό του, στις 24 Νοεμβρίου 1931 στην Αθήνα. Στις 13 Ιουλίου 1934 τα οστά του μεταφερθήκαν στα Κύθηρα και τοποθετήθηκαν σε ειδικό κενοτάφιο στο νεκροταφείο της Χώρας (Πετρόχειλος, 1984: 105-106).

2.4. Έργο

Ο Σπ. Στάης υπήρξε πολιτικός με σημαντικό έργο. Αυτό αφορά την προώθηση της σύνταξης του αρχικού νομοσχεδίου για τη λειτουργία της Ακαδημίας Αθηνών. Ακόμη είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ως μέλος της Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων του 1896 επέμεινε στη συμμετοχή των γυναικών στους γυμναστικούς αγώνες και ως Υπουργός Εσωτερικών το 1921 προώθησε την ίδρυση της Αστυνομίας Πόλεων. Το έργο του στο νησί των Κυθήρων ήταν καθοριστικής σημασίας, καθώς προήγαγε την κατασκευή 8 διδακτηρίων, την ίδρυση της Εμπορικής Σχολής και του Γυμνασίου Κυθήρων, μερίμνησε για την ανέλκυση του αγάλματος του εφήβου των Αντικυθήρων κ.α. Μαζί με τη γυναίκα του κληροδότησαν μέρος της περιουσίας τους στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, για την

παροχή υποτροφιών στους φοιτητές και στις φοιτήτριες από τα Κύθηρα (Αντωνίου, 2008: 689-690).

Ο Στάης ασχολήθηκε με τα εκπαιδευτικά ζητήματα πριν ακόμη γίνει υπουργός της Παιδείας. Διετέλεσε εισηγητής της επί των Εκπαιδευτικών Επιτροπή της Βουλής κατά την επεξεργασία των νομοσχεδίων που υπέβαλαν οι υπουργοί Κ. Κοσονάκος (1892) και Δ. Μ. Καλλιφρονάς (1894), ενώ ήρθε σε διαμάχη με τους υπουργούς Παιδείας Α. Ευταξία (1893) και Δημήτριο Πετρίδη (1896) (Αντωνίου, 2008: 695).

Ακόμη πρέπει να σημειωθεί ότι ο Σπ. Στάης έμεινε στην ιστορία ως ο ιδρυτής των εμπορικών σχολών στις αρχές του 20ού αιώνα. Από νωρίς, του δημοσίου βίου του είχε διατυπώσει την άποψη του περιορισμού της κλασικής εκπαίδευσης και της στροφής προς τους πρακτικούς τομείς και ιδιαιτέρως προς τον εμπορικό, τάση, την οποία είχαν ασπασθεί ιδιώτες οι οποίοι ήδη από αρκετά νωρίς, αλλά κυρίως μετά το 1880 την υλοποίησαν με την ίδρυση αυτόνομων εμπορικών σχολών ή τη δημιουργία εμπορικών τμημάτων στα εκπαιδευτήριά τους που ήδη λειτουργούσαν. Ο Στάης με δύο διατάγματα (8/6/1901 και 10/8/1901) ίδρυσε εμπορικές σχολές στην Αθήνα και την Πάτρα, στις οποίες είχαν δυνατότητα εγγραφής απόφοιτοι του ελληνικού σχολείου μετά από εξετάσεις. Ήδη τον Σεπτέμβριο του 1900 είχε μετατραπεί το Πετρίτσειο Γυμνάσιο Ληξουρίου σε Εμπορική σχολή και είχαν ιδρυθεί δύο ιδιωτικές εμπορικές σχολές της Βιομηχανικής και Εμπορικής Ακαδημίας του Όθωνος Ρουσόπουλου το 1894 και της Αθηναϊκής Σχολής του Αθ. Γεράκη το 1900. Η ίδρυση των δύο δημοσίων εμπορικών σχολών από τον Στάη προκάλεσε την έντονη αντίδραση της Βουλής, καθώς έγινε με διατάγματα και όχι με νόμο, και ο Στάης απειλήθηκε με παραπομπή σε ειδικό δικαστήριο. Αργότερα, απέτυχε η απόπειρα του διαδόχου του Α. Μομφεράτου της κυβέρνησης Α. Ζαΐμη να ψηφιστεί σχετικός νόμος. Τελικά, καθώς οι σχολές λειτουργούσαν με επιτυχία, ψηφίστηκε ομόφωνα από τη Βουλή ο νόμος περί συστάσεως εμπορικών σχολών στις 18/7/1903. Ο νόμος αυτός αποτέλεσε το έναυσμα για την ανάπτυξη της κρατικής εμπορικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα (Αντωνίου, 2008: 702-703).

Επίσης, ο Στάης μερίμνησε για την παιδαγωγική και διδακτική κατάρτιση του διδακτικού προσωπικού της Μέσης Εκπαίδευσης, αμέσως μετά την ανάληψη του Υπουργείου. Τον Αύγουστο του 1900 διοργανώνει στην Αθήνα σεμινάρια παιδαγωγικών μαθημάτων 60 ωρών για τους εν ενεργεία εκπαιδευτικούς. Ο Ζαγγογιάννης διδάσκει Αρχαία Ελληνικά (εκλογή ύλης, μέθοδο διδασκαλίας, είδη ασκήσεων κ.λπ.) και ο Παπαμάρκου διδάσκει τα παιδαγωγικά μαθήματα (Εφημ. *Εστία*, 4/8/1900). Οι ωφέλειες αυτού του εγχειρήματος αναγνωρίζονται και από τους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς. Λίγο πριν από την λήξη των μαθημάτων, επιτροπή σχολάρχων και ελληνοδιδασκάλων παρουσιάστηκε στον Στάη και εξέφρασε εκ μέρους των συναδέλφων τους τις ευχαριστίες τους για το μέτρο που έλαβε ο Στάης να τους καλέσει να παρακολουθήσουν παιδαγωγικά μαθήματα. Η επιτροπή επισήμανε ότι τα μαθήματα αυτά θα αποβούν χρήσιμα στην εξάσκηση του επαγγέλματός τους και ότι είναι ανάγκη να καθιερωθεί στο μέλλον η μέθοδος

της πρακτικής εξάσκησης των διδασκόντων, καθώς η μέθοδος διδασκαλίας στα ελληνικά σχολεία είναι αρκετά «ελαττωματική». Στο τέλος η επιτροπή εξέφρασε την ελπίδα ότι «η εφέτος γενομένη αρχή θα χρησιμεύσει ως σταθμός προόδου εις το εκπαιδευτικόν ημών σύστημα και θα επιταχύνη την σύστασιν ειδικού διδασκαλείου διά τους εκ του Πανεπιστημίου εξερχομένους διδάκτορας της Φιλολογίας» (Εφημ. *Άστυ*, 20/8/1900).

Με διάταγμα στις 2/6/1904 ο Στάης αναγνώρισε το ιδρυθέν Διδασκαλείο Νηπιαγωγών του Εκπαιδευτικού τμήματος της Ένωσης Ελληνίδων. Στο Διδασκαλείο εισάγονται απόφοιτες της 8^{ης} τάξης των παρθεναγωγείων και φοιτούν σε αυτό δύο έτη προκειμένου να αποκτήσουν το πτυχίο της Νηπιαγωγού, απαλλασσόμενες πλέον από την υποχρέωση να φοιτήσουν 3 επιπλέον έτη στο Αρσάκειο για την απόκτηση του πτυχίου της διδασκάλλισσας (Εφημ. *Αθήναι*, 3/7/1904).

Κλείνοντας τη σύντομη αναφορά στα σημαντικότερα πεπραγμένα του έργου του, πρέπει να αναφερθεί ότι με διάταγμα στις 3/6/1904 χώρισε την Φιλοσοφική σχολή σε δύο χωριστές σχολές, τη Φιλοσοφική και τη Φυσικομαθηματική (Φυσικών και Μαθηματικών Σχολών), ικανοποιώντας κατ' αυτόν τον τρόπο ένα αίτημα που άρχισε να τίθεται την τελευταία 20ετία του 19ου αιώνα και εντάσσονταν στο πλαίσιο του περιορισμού του κλασικισμού στην εκπαίδευση. Εξάλλου, το πρόγραμμα του Θεοτόκη προέβλεπε αυτό τον χωρισμό. Επίσης, με δύο διατάγματα στις 2/9/1900 και 21/9/1900 τροποποιούσε διατάξεις του 1897 του Αθ. Ευταξία. Με το πρώτο διάταγμα επανάφερε τον κατεξοχήν εκκλησιαστικό τύπο της Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής (τύπος προ του 1893), ενώ ο Ευταξίας με τις διατάξεις του της είχε προσδώσει έναν επιστημονικό τύπο. Με το δεύτερο διάταγμα τροποποιούσε το πρόγραμμα διδασκαλίας (Αντωνίου, 2008: 696-697).

Στα εκπαιδευτικά νομοσχέδια που υπέβαλε ο Στάης στη Βουλή θα γίνει εκτενέστερη αναφορά στο επόμενο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας.

2.5. Σημαντικά γεγονότα

Τον Μάιο του 1902 μια σεμνή αλλά σημαντική ανακοίνωση εμφανίστηκε στις εφημερίδες. Η ανακοίνωση πληροφορούσε το αναγνωστικό κοινό ότι ανακαλύφθηκε ο «Μηχανισμός των Αντικυθήρων», ο οποίος αποτελούσε μέρος των ευρημάτων (αμφορείς, ασημένια νομίσματα, μαρμάρινα γλυπτά, σκεύη, λυχνάρια, περίτεχνα βάζα) του «ναυαγίου των Αντικυθήρων». Ο μηχανισμός είναι μπρούτζινος και βρισκόταν εγκιβωτισμένος σε ξύλινο πλαίσιο (Αναστασίου, 2021: 50-58).

Την εποχή που εντοπίστηκε το ναυάγιο, το 1900, ο Σπ. Στάης ήταν υπουργός της κυβέρνησης Γ. Θεοτόκη και είχε δώσει την άδεια και τους οικονομικούς πόρους για την πρώτη ενάλια αρχαιολογική έρευνα σε παγκόσμιο επίπεδο. Δύο χρόνια μετά, επισκέφτηκε το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο μαζί με τον ξάδερφό

του, τον αρχαιολόγο Βαλέριο Στάη. Ενώ παρακολουθούσε τις εργασίες για τη συγκόλληση του μπρούντζινου αγάλματος του Εφήβου των Αντικυθήρων, παρατήρησε πως κάποιο από τα χάλκινα αντικείμενα είχε γρανάζια μαζί με άγνωστα σχέδια που έμοιαζαν με επιγραφές. Μετά από ενδελεχή εξέταση διαβάστηκε η φράση «...ακτίνα από τον Ήλιο...». Το αντικείμενο θεωρήθηκε ότι ήταν ένας αστρολάβος, όργανο που χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι για να προσδιορίσουν τη θέση του πλοίου τους (Μουσάς, 2018: 230-234).

Ο Σπ. Στάης υπήρξε λαμπρός πολιτικός, αλλά προέβη σε μια αποτρόπαια πράξη, η οποία αμαύρωσε την προσωπικότητά του και την πολιτική του πορεία. Συγκεκριμένα, στις 18 Ιουνίου 1904, όταν ο Σπ. Στάης ήταν υπουργός της κυβέρνησης Γ. Θεοτόκη, δολοφόνησε τον βουλευτή Τρικάλων Κωνσταντίνο Χατζηπέτρου (Βουρνάς, 2007).

Η μονομαχία ξεκίνησε από μια φραστική επίθεση του Χατζηπέτρου στον Στάη, λόγω του ότι ο δεύτερος δεν έκανε ένα «ρουσφέτι» που είχε υποσχεθεί στον βουλευτή. Συγκεκριμένα δεν έχρησε καθηγητή Ανατομίας τον φίλο του Χατζηπέτρου, Κ. Μελισσηνό. Ο Στάης απάντησε με σκληρότητα και εντέλει οδηγήθηκαν σε μονομαχία, παρά τις προσπάθειες που κατέβαλε ο πρωθυπουργός Γ. Θεοτόκης και βουλευτές για να συμβιβασούν τις δύο πλευρές. Σύμφωνα με το πρωτόκολλο που υπογράφηκε από τις δύο πλευρές η μονομαχία θα γινόταν με πιστόλια οποιουδήποτε συστήματος, η απόσταση βολής ορίστηκε στα είκοσι (20) μέτρα, οι βολές (από μία) θα γίνουν ταυτόχρονα και από τους δύο, έπειτα οι αντίπαλοι θα συμφιλιωθούν, η μονομαχία θα γίνει στη θέση Τράχωνες (σημερινή Νέα Χαλκηδόνα, πάνω από την οδό Αχαρνών)στις 5 το απόγευμα της 18ης Ιουνίου 1904 (Βουρνάς, 2007).

Στη μονομαχία ο Στάης ευστόχησε και στη συνέχεια παραιτήθηκε από τη θέση του υπουργού. Ο Σπ. Στάης εξαιτίας της ασυλίας που είχε αθωώθηκε από το κακουργιοδικείο της Σύρου για την πράξη του (19 Οκτωβρίου 1904). Η δολοφονία του βουλευτή Χατζηπέτρου προκάλεσε την κατακραυγή της ελληνικής κοινωνίας ενώ υπήρξε η αιτία να καταργηθούν διά νόμου οι μονομαχίες στην Ελλάδα (Μάγερ, 1972: 228-229).

Κεφάλαιο 3. Τα εκπαιδευτικά νομοσχέδια του Σπυρίδωνος Στάη

3.1. Πρώτη θητεία

Αρχικά, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα η ρήξη που επήλθε σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο εξαιτίας της πολιτικής αστάθειας, με την εναλλαγή κυβερνήσεων, σε συνδυασμό με το γενικότερο συντηρητικό κλίμα που επικρατούσε και τις τάσεις εκσυγχρονισμού της κοινωνίας δημιούργησαν δύο διακριτά πολιτικά και κοινωνικά ρεύματα: Το συντηρητικό ρεύμα που απαρτιζόταν από τις παραδοσιακές πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις και επεδίωκε τη διατήρηση της κατάστασης και το εκσυγχρονιστικό που απαρτιζόταν από τα νέα αστικά στρώματα και επεδίωκε αλλαγές και εκσυγχρονισμό. Σε πολιτικό επίπεδο τα δύο ρεύματα μορφοποιήθηκαν στο Δηλιγιαννικό και το Τρικουπικό κόμμα (Μπάγιας 1977: 20-22).

Η πρώτη θητεία (27 Μαΐου 1900-12 Νοεμβρίου 1901) του Σπ. Στάη ως υπουργού επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδύσεως είναι στην πρώτη Κυβέρνηση Γ. Θεοτόκη (Απρίλιος 1899 - Νοέμβριος 1901), η οποία σκόπευε να εφαρμόσει ένα πολιτικό πρόγραμμα που προέβλεπε μεταρρυθμίσεις σε όλους τους κλάδους της δημόσιας διοίκησης και σειρά μέτρων για την ανάκαμψη της οικονομίας. Ο νικητής των εκλογών του 1899, Γ. Θεοτόκης είχε θέσει ως προγραμματικές θέσεις τη μεταρρύθμιση και την ανόρθωση της χώρας, ώστε ο λαός να μπορέσει να ανακτήσει ξανά την αυτοπεποίθησή του που είχε πληγεί από την ήττα του πολέμου του 1897 και θεωρούσε ότι η εκπαίδευση μπορούσε να συμβάλει καθοριστικά προς αυτή την κατεύθυνση (Σκούρα, 2011: 139-140).

Ο Σπ. Στάης ανέλαβε το υπουργείο από τον Γ. Θεοτόκη. Πριν από την ανάληψη του υπουργείου των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδύσεως από τον ίδιο τον Πρωθυπουργό η ευθύνη του υπουργείου βρισκόταν στον Α. Ευταξία (4 Απριλίου 1899 - 14 Μαρτίου 1900), ο οποίος μέσα σε έναν μήνα υπέβαλε προς ψήφιση στη Βουλή νομοσχέδια που αφορούσαν όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης («Περί Δημοτικής Εκπαιδύσεως», «Περί Διδασκαλείου Αρρένων», «Περί Μέσης Εκπαιδύσεως», «Περί Οργανισμού του Πανεπιστημίου») και προετοίμασε άλλα (για την επαγγελματική εκπαίδευση και την εκπαίδευση των γυναικών, για τα διδακτικά βιβλία) ενώ καθιέρωσε ως σχολική αργία (30 Ιανουαρίου) τον εορτασμό των Τριών Ιεραρχών. Τα νομοσχέδια του Α. Ευταξία προβλέπουν ανάμεσα σε άλλα την κατάργηση της διαβάθμισης των δημοτικών σχολείων (γραμματοδιδασκαλεία, κοινά, πλήρη δημοτικά σχολεία) και τη θεσμοθέτηση ενός ενιαίου τύπου δημοτικού σχολείου με ενιαίο πρόγραμμα μαθημάτων για όλη την Ελλάδα, καθώς και την παύση των τοπικών εποπτικών συμβουλίων και την αντικατάστασή τους από ένα εποπτικό

συμβούλιο του Υπουργείου των Εκκλησιαστικών και της Δημόσιας Εκπαίδευσης (τροποποίηση της διοικητικής πυραμίδας της εκπαίδευσης σε ένα πιο συγκεντρωτικό σύστημα). Ωστόσο, το εποπτικό συμβούλιο απαρτίζεται από άτομα που ανήκουν στο άμεσο περιβάλλον του υπουργού, γεγονός που επιδρά στην αντικειμενικότητα των αποφάσεών του (Μπουρνάζος, 1999: 189-203).

Ο Α. Ευταξίας, χωρίς να ταυτίζεται απόλυτα με το κόμμα του Θεοτόκη (μετεξέλιξη του τρικουπικού κόμματος), κατατάσσεται στην εκσυγχρονιστική τάση. Πρέπει να αναφερθεί ότι ο Α. Ευταξίας συντάσσει και καταθέτει στη Βουλή τα νομοσχέδια, σε μια περίοδο στην οποία αναπτύσσεται και ωριμάζει ο γλωσσικός δημοτικισμός. Η απαρχή του γλωσσικού δημοτικισμού τοποθετείται στο 1888 με την έκδοση του βιβλίου του Ψυχάρη *Το ταξίδι μου*, το οποίο αποτελεί ιδιαίζουσα μορφή λογοτεχνικού έργου, που συντάχθηκε για να αποτελέσει παράδειγμα της δημοτικής γλώσσας (γραπτής και προφορικής) ως γλώσσας όλων. Επίσης, λίγο αργότερα, το 1902 εντοπίζεται η ανάπτυξη του εκπαιδευτικού δημοτικισμού με την έκδοση της εργασίας του Φ. Φωτιάδη *Το γλωσσικό ζήτημα κ' η εκπαιδευτική μας αναγέννησις*. Ο Φ. Φωτιάδης προβάλλει και προωθεί τον εκπαιδευτικό δημοτικισμό, ο οποίος σε αντίθεση με τον απλό δημοτικισμό, που απευθυνόταν στο σύνολο της κοινωνίας, περιορίζει το πεδίο εφαρμογής του στην εκπαίδευση και το σχολικό σύστημα, καθώς βασικό ζήτημα του αστικού εκσυγχρονισμού στην εκπαίδευση αποτελεί πρωτίστως η γλώσσα που χρησιμοποιούνταν στο σχολείο ως όργανο διδασκαλίας και αντικείμενο μάθησης και η γλώσσα γραφής των διδακτικών βιβλίων. Ο Φ. Φωτιάδης στο έργο του επικεντρώνεται στη σημασία της μητρικής γλώσσας για το παιδί και τη στάση του σχολείου απέναντί σε αυτή, στον ρόλο της κλασικής παιδείας και στη θέση που έχει στην εκπαίδευση και στην αξία της εθνικής παράδοσης και στον ρόλο της στην πνευματική ζωή του τόπου (Μπαμπινιώτης, 1979: 21).

Προς το τέλος του 19ου αιώνα, η εκπαίδευση παρουσιάζει έντονες αντιφάσεις. Από την μία πλευρά υπάρχει μία ποσοτικά θεαματική υπερεκπαίδευση, μιας (σημαντικής) μειοψηφίας, και από την άλλη η πλειονότητα του πληθυσμού είναι αναλφάβητη ή ημιμαθής, γεγονός που δημιουργεί μια έντονη πολιτιστική διάκριση του λαού σε σχέση με την άρχουσα τάξη καθώς και μια πολιτιστική ταξική απόσταση. Επιπρόσθετα, ο αστικός εκσυγχρονισμός και η εκβιομηχάνιση της χώρας επιβάλλουν την υλοποίηση μεταρρυθμίσεων και την υιοθέτηση της δημοτικής γλώσσας στο εκπαιδευτικό σύστημα. Όσο κι αν επεκτεινόταν το σχολικό δίκτυο στη χώρα, η παιδεία του λαού δε θα βελτιωνόταν ουσιαστικά αν δεν γίνονταν σημαντικές αλλαγές στη γλώσσα (Τσουκαλάς, 2006).

Τα νομοσχέδια του Α. Ευταξία ξεσήκωσαν μεγάλες αντιδράσεις και απορρίφθηκαν, καθώς προέβλεπαν, μεταξύ άλλων, την αντικατάσταση της αρχαίας ελληνικής από την καθαρεύουσα. Η παραίτηση του Α. Ευταξία οφείλεται στην αποτυχία του να περάσει την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Σύμφωνα με τον ίδιο, οι λόγοι της παραίτησης οφείλονται στην επιθυμία του για διευκόλυνση της παιδείας

και της ψήφισης των προτεινόμενων νομοσχεδίων. Θεωρούσε ότι το όνομά του και το πρόσωπό του στέκονταν εμπόδιο στην ψήφιση, καθώς, λόγω του έντονου χαρακτήρα του, πολλοί βουλευτές της αντιπολίτευσης αλλά και σύμβουλοί του αρνούνταν ή δυσκολεύονταν να ψηφίσουν θετικά. Αφορμή για την πρόωρη παραίτησή του ήταν η εξύβριση του βουλευτή Νικολαΐδη από τον ίδιο μέσα στη Βουλή, έπειτα από έντονη μεταξύ τους αντιπαράθεση. Τελικά, η παραίτηση του Υπουργού είχε ως αποτέλεσμα να υπερψηφιστεί το νομοσχέδιο που υπέβαλε την 1η Νοεμβρίου 1899, για την «αστική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση», με το οποίο, μεταξύ άλλων, είχε εισηγηθεί τη διδασκαλία στα δημοτικά σχολεία της χώρας της νέας ελληνικής γλώσσας και την ίδρυση κρατικών διδασκαλείων θηλέων (Μπουρνάζος, 1999: 189-203).

Ο Σπ. Στάης στην πρώτη θητεία του ως Υπουργός «Επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδύσεως» συντάσσει τέσσερα νομοσχέδια και επιχειρεί την ψήφισή τους από τη Βουλή των Ελλήνων. Με την κατάρτιση των νομοσχεδίων ασχολήθηκε –πιθανότατα- ο Μίνως Λάππας, ο οποίος ορκίστηκε Γενικός Γραμματέας του υπουργείου της Παιδείας στις 4 Ιουλίου 1900. Η εφημερίδα Άστυ εκτιμά ότι ο υπουργός Παιδείας αποκτά στο πρόσωπο του κ. Λάππα έναν πολύτιμο συνεργάτη, ο οποίος θα συντελέσει στη ριζική βελτίωση του εκπαιδευτικού του συστήματος (Εφημ. Άστυ, 5/7/1900). Τα νομοσχέδια είναι τα εξής: «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του ΒΤΜΘ' νόμου περί δημοτικής ή στοιχειώδους εκπαιδύσεως», «Περί Εκπαιδευτικού Συμβουλίου», «Περί Διδασκαλείου της Μέσης Εκπαιδύσεως», «Περί εξετάσεων εν τω Εθνικώ Πανεπιστημίω».

Στη συνέχεια του υποκεφαλαίου θα παρουσιαστούν αναλυτικά τα νομοσχέδια της πρώτης θητείας του Σπ. Στάη στο υπουργείο Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδύσεως της κυβέρνησης Γ. Θεοτόκη. Ωστόσο για την σφαιρικότερη προσέγγιση του θέματος του υποκεφαλαίου είναι απαραίτητη η συνοπτική παρουσίαση του Νόμου ΒΤΜΘ' «Περί στοιχειώδους ή δημοτικής εκπαιδύσεως», καθώς ο Σπ. Στάης επιδιώκει την τροποποίησή του με δικό του νομοσχέδιο (Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του ΒΤΜΘ' νόμου της 3ης Σεπτεμβρίου 1895 περί δημοτικής ή στοιχειώδους εκπαιδύσεως).

Ο Νόμος ΒΤΜΘ' ψηφίζεται (3 Σεπτεμβρίου 1895) επί πρωθυπουργίας Θ. Δηλιγιάννη, με Υπουργό Παιδείας τον Δ. Πετρίδη, δύο χρόνια μετά την πτώχευση του 1893 και δύο χρόνια πριν την ελληνική ήττα στον ελληνοτουρκικό πόλεμο. Ο νόμος ψηφίζεται για να αντικαταστήσει τον ιδρυτικό νόμο για τα δημοτικά σχολεία (βαυαρικός νόμος του 1834) και συγκαταλέγεται στην εκπαιδευτική πολιτική της μετα-οθωνικής περιόδου (1863-1910) (Χαρίτος, 2009: 80).

Ο Νόμος ΒΤΜΘ' απαρτίζεται από τα κεφάλαια: «Περί των σχολείων της δημοτικής εκπαιδύσεως», «Περί πειθαρχικής τιμωρίας των δημοδιδασκάλων», «Περί Εποπτικών Συμβουλίων», «Περί των εξόδων της στοιχειώδους ή δημοτικής εκπαιδύσεως» και «Περί δημοτικών διδασκηρίων». Ο Νόμος καλύπτει ένα ευρύ

φάσμα δομών και λειτουργιών. Σε πολλά σημεία του ακολουθεί το γράμμα και το πνεύμα του νόμου ΧΘ' του 1878 και σε άλλα επιχειρεί να υλοποιήσει παλιότερες εκπαιδευτικές προτάσεις (π.χ. εκπαιδευτική πρόταση Αυγερινού). Επίσης, αποτελεί τον πρώτο αποκεντρωτικό νόμο της δημόσιας διοίκησης, καθώς προβλέπει τη μεταφορά εξουσίας από το κέντρο σε τοπικούς φορείς και προωθεί την αυτονομία-αυτορρύθμιση των σχολικών μονάδων. Σημαντική ρύθμιση αποτελεί η καθιέρωση του θεσμού των νομαρχιακών επιθεωρητών και η σύσταση τοπικών Εποπτικών Συμβουλίων, τα οποία αποφασίζουν για τις μεταθέσεις και τις απολύσεις του διδακτικού προσωπικού της δημοτικής εκπαίδευσης και συμμετέχουν στα πειθαρχικά ζητήματα. Τα Εποπτικά Συμβούλια απαρτίζονταν από τον επίσκοπο της περιφέρειας, τον επιθεωρητή, τον γυμνασιάρχη της πόλης και από δύο αιρετά μέλη (Δημαράς, 2013: 88-92).

Πιο συγκεκριμένα, ο Νόμος ΒΤΜΘ' μνημονεύει την υποχρεωτική φοίτηση. Για πρώτη φορά, εκδηλώνεται το κρατικό ενδιαφέρον για την προσχολική αγωγή και δίνεται η δυνατότητα στους ιδιώτες να ιδρύουν νηπιαγωγεία, με κρατική άδεια και καθορίζονται τα ηλικιακά όρια φοίτησης. Επίσης, θεσμοθετεί την εκπαίδευση των κοριτσιών και ορίζει την ίδρυση και λειτουργία σχολείων θηλέων. Αυτά τα σχολεία ιδρύονται κατά βάση στα μεγάλα αστικά κέντρα, καθώς, για να λειτουργήσει μία τάξη θηλέων, απαιτείται να συγκεντρωθούν τουλάχιστον 25 μαθήτριες. Τα σχολεία θηλέων ακολουθούν το ίδιο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών με αυτό των σχολείων αρρένων, ωστόσο περιλαμβάνει και άλλα μαθήματα (κοπτική, ραπτική, οικιακά). Επιπλέον, καθιερώνει τη μονιμότητα των επιθεωρητών (Α' και Β' τάξης), οι οποίοι αποκτούν διοικητικές, εποπτικές και καθοδηγητικές αρμοδιότητες σε επίπεδο νομαρχίας. Ο επιθεωρητής ασκεί πειθαρχική εξουσία και ελέγχει τόσο τη διδακτική επάρκεια όσο και τη «διαγωγή» του προσωπικού. Επίσης, είναι υπεύθυνος τόσο για τη σωστή λειτουργία των σχολείων και τη διοργάνωση συνέδριων, διαλέξεων, παιδαγωγικών συζητήσεων και υποδειγματικών διδασκαλιών όσο και για την ανέγερση, συντήρηση και επισκευή των σχολικών κτιρίων (ΦΕΚ 37/5-10-1895).

Για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση ο Νόμος ΒΤΜΘ' προβλέπει εξάχρονη υποχρεωτική φοίτηση στο δημοτικό σχολείο για όσα παιδιά επιθυμούν να συνεχίσουν στο γυμνάσιο. Η πρωτοβάθμια εκπαίδευση περιλαμβάνει: α) τα γραμματοδιδασκαλεία και β) τα προκαταρκτικά δημοτικά σχολεία. Στα πρώτα διδάσκουν δάσκαλοι με μειωμένα προσόντα και ιδρύονται εκεί που δεν μπορούν να ιδρυθούν δημοτικά σχολεία είτε από έλλειψη πόρων είτε από έλλειψη μαθητών. Τα 40 δημοτικά σχολεία, διακρίνονται σε: α) κοινά και β) πλήρη. Τα κοινά δημοτικά σχολεία είναι τετρατάξια και ιδρύονται σε περιοχές με πληθυσμό λιγότερο των 6.000 κατοίκων. Τα πλήρη δημοτικά σχολεία είναι εξατάξια και ιδρύονται στις πόλεις και στην επαρχία, όπου είναι δυνατή η χρηματοδότησή τους από δημοτικούς πόρους. Ο νόμος ορίζει δύο προϋποθέσεις για να αλλάξει ένα παιδί σχολείο και να πάει από ένα κοινό δημοτικό σε ένα πλήρες ή από ένα γραμματοδιδασκαλείο σε ένα κοινό ή πλήρες

δημοτικό σχολείο, πρώτα είναι αναγκαία η προσκόμιση αποδεικτικού επιτυχούς φοίτησης από το προηγούμενο σχολείο και στη συνέχεια επιτυχή συμμετοχή σε κατατακτήριες εξετάσεις. Ακόμη, οι εισαγωγικές ή κατατακτήριες εξετάσεις είναι απαραίτητες για τη φοίτηση μαθητών των δημοτικών σχολείων στο ελληνικό σχολείο. (Λέφας, 1942: 287-292).

Στις επόμενες σελίδες του υποκεφαλαίου παρουσιάζονται οι εισηγητικές εκθέσεις και τα νομοσχέδια του Σπ. Στάη που κατατέθηκαν προς συζήτηση και ψήφιση στην Βουλή.

Οι εισηγητικές εκθέσεις και τα νομοσχέδια παρουσιάζονται σύμφωνα με τη σειρά εμφάνισής τους στα πρακτικά της βουλής. Πρώτα παρουσιάζεται η εισηγητική έκθεση και το νομοσχέδιο «Περί Εκπαιδευτικού Συμβουλίου» και ακολουθούν οι εισηγητικές εκθέσεις και τα νομοσχέδια «Περί Διδασκαλείου της Μέσης Εκπαιδύσεως», «Περί τροποποίησης και συμπλήρωσης του ΒΤΜΘ' νόμου περί δημοτικής ή στοιχειώδους εκπαίδευσης» και «Περί εξετάσεων εν τω Εθνικώ Πανεπιστημίω». Όλα τα νομοσχέδια παρουσιάστηκαν στη Βουλή στις 17 Νοεμβρίου 1900.

Από τον Σπ. Στάη εκφωνείται στη Βουλή η εισηγητική έκθεση του νομοσχεδίου «Περί Εκπαιδευτικού Συμβουλίου». Ο Υπουργός αναφέρει εισαγωγικά ότι η σύσταση Εκπαιδευτικού Συμβουλίου από έμπειρους και ευσυνείδητους άνδρες υπήρξε πόθος και μέλημα πολλών υπουργών κατά το παρελθόν. Ο Υπουργός αναφέρει ότι και επί Όθωνα καταρτίστηκε και δημοσιεύτηκε νομοσχέδιο για την εκπαίδευση των παιδιών και για την απαλλαγή των διδασκόντων από επιβλαβείς επιδράσεις. Επιπλέον, πολλοί υπουργοί εντόπισαν τις ελλείψεις και τις παραλείψεις του εκπαιδευτικού συστήματος και υπέβαλαν προς ψήφιση στη Βουλή νομοσχέδια, τα οποία επιχειρούσαν να αντιμετωπίσουν την αιτία του χαμηλού επιπέδου εκπαίδευσης που οφειλόταν κυρίως στη νοσηρή επιρροή ορισμένων πολιτικών μερίδων. Τα νομοσχέδια αυτά στόχευαν στη βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος και στην απελευθέρωση και ανύψωση των εκπαιδευτικών. Στη συνέχεια ο Υπουργός σχολιάζει ότι παρά τις φιλότιμες προσπάθειες οι νομοθετικές πρωτοβουλίες ματαιώθηκαν γεγονός που οδήγησε τον εκπαιδευτικό κλάδο σε άθλια κατάσταση. Σύμφωνα με τον Υπουργό, τα όργανα της μέσης εκπαίδευσης στερούνται ελέγχου, επιθεώρησης και καθοδήγησης και βρίσκονται υπό κομματικές και κυβερνητικές πιέσεις. Επιπλέον, το προσωπικό δέχεται εξευτελισμούς ενώ επικρατεί αναξιοκρατία με συνέπεια να προάγονται ανάξιοι και να παραγκωνίζονται ικανοί και εύορκοι. Ακόμη τα προγράμματα των μαθημάτων, η διδακτική και παιδαγωγική μέθοδος, το σύστημα εξετάσεων είναι ξεπερασμένα, η μουσική απουσιάζει τελείως και τα βιβλία είναι άθλια. Για τους παραπάνω λόγους η μέση εκπαίδευση κινδυνεύει να καταστεί πηγή κοινωνικής νόσου και βαρβαρότητας. Και ο παρόν νόμος περιέχει τα βασικότερα σημεία για να καταστεί η μέση εκπαίδευση

καλύτερη και για να αναβιώσουν στα σχολεία τα απονεκρωθέντα ελληνικά γράμματα (Παράρτημα, 1900: 16-17).

Το νομοσχέδιο αποτελείται από 12 άρθρα. Στο 1ο άρθρο αναφέρεται ότι συγκροτείται από το Υπουργείο Εκπαιδευτικό Συμβούλιο Μέσης Εκπαίδευσης, στο 2ο άρθρο αναφέρεται ότι το Συμβούλιο αποτελείται από 5 μέλη πενταετούς θητείας που διορίζονται από τον Υπουργό. Ο πρόεδρος εκλέγεται μετά από ψηφοφορία των μελών. Αν απουσιάζει, αναπληρώνεται από μέλος που επιλέγεται από τον Υπουργό. Επίσης ο τμηματάρχης της Μέσης Εκπαίδευσης και ο τμηματάρχης της Δημοτικής Εκπαίδευσης και ο αντικαταστάτης του Γενικού Επιθεωρητή συμμετέχουν στις συνεδριάσεις του Συμβουλίου χωρίς δικαίωμα ψήφου. Τα μέλη έχουν βαθμό και μισθό Γενικού Γραμματέα και δεν επιτρέπεται να απασχολούνται σε άλλη εργασία». Στο 3ο άρθρο αναφέρεται ότι απαγορεύονται διδακτικά βιβλία που εκδίδονται από μέλη του συμβουλίου, τους επιθεωρητές της Δημοτικής και Μέσης Εκπαίδευσης και τους υπαλλήλους του Υπουργείου. Το 4ο άρθρο ορίζει ότι τα μέλη του Συμβουλίου απολύονται σε περίπτωση παράβασης καθήκοντος, αφού πρώτα απολογηθούν στο Υπουργικό Συμβούλιο. Η αιτιολογημένη απόφαση δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Το 5ο άρθρο αναφέρει ότι Σύμβουλος διορίζεται καθηγητής της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού Πανεπιστημίου, ή αυτός που έχει υπηρετήσει τμηματάρχης της Ανώτερης ή της Μέσης Εκπαίδευσης, ή αυτός που έχει υπηρετήσει Γενικός Επιθεωρητής της Δημοτικής Εκπαίδευσης ή Διευθυντής Διδασκαλείου ή Γυμνασιάρχης, ή διαπρεπής λόγιος έπειτα από αιτιολογημένη αναφορά του Υπουργικού Συμβουλίου η οποία έχει καταχωρηθεί στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης. Αναγνωρίζονται και πτυχία από τις χώρες της Δύσης. Στο 6ο άρθρο αναφέρεται ότι μετά από πρόταση του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου διορίζονται σε αυτό από το Υπουργείο ένας υπουργικός γραμματέας, ένας γραφέας και ένας υπηρέτης. Επίσης το Συμβούλιο έχει το δικαίωμα να τους απολύσει. Για τα μέλη του Συμβουλίου ισχύουν οι διατάξεις του Νόμου ΑΡΓ΄ 14ης Μαΐου 1884 περί προσόντων και πειθαρχικής τιμωρίας των δημοσίων υπαλλήλων. Ακόμη το Συμβούλιο μπορεί να διορίσει 3 Επιθεωρητές Μέσης Εκπαίδευσης με βαθμό και μισθό τμηματάρχη Α΄ τάξης από τους Γυμνασιάρχες ή όσους έχουν τα προσόντα Γυμνασιάρχη. Το 7ο άρθρο αναφέρει ότι διορισμός, απόλυση, μετάθεση, προαγωγή, τιμωρία και μεταβολή οποιασδήποτε λειτουργίας της Μέσης Εκπαίδευσης γίνεται μετά από πρόταση του Συμβουλίου. Οι προτάσεις δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης εντός δέκα ημερών από την υποβολή τους στον Υπουργό. Σε περίπτωση που ο Υπουργός δεν εγκρίνει κάποια πρόταση οφείλει να τη δημοσιεύσει στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης μαζί με το σκεπτικό της απόρριψης. Στο 8ο άρθρο αναφέρεται ότι ο μισθός των μελών και των υπαλλήλων του Συμβουλίου και κάθε άλλη δαπάνη καταβάλλεται στην Τράπεζα σύμφωνα με το άρθρο 4 του περί εκπαιδευτικών τελών νόμου που προορίζονται για τη βελτίωση και συμπλήρωση της Δημοτικής, της Μέσης και της Ανώτερης Εκπαίδευσης. Το 9ο άρθρο αναφέρει ότι το

Εκπαιδευτικό Συμβούλιο εποπτεύει και επιθεωρεί όλα τα δημόσια και ιδιωτικά σχολεία της Μέσης Εκπαίδευσης, ορίζει τους κριτές των διδακτικών βιβλίων και τους όρους διδασκαλίας και έκδοσης, ορίζει τα προγράμματα και τις εξετάσεις των σχολείων Μέσης Εκπαίδευσης και αποφασίζει για την ίδρυση, την κατάργηση, την μίσθωση, την συντήρηση και την λειτουργία των σχολείων. Το 10ο άρθρο αναφέρει ότι οι πράξεις του Συμβουλίου αποφασίζονται κατά πλειοψηφία από τα μέλη του ενώ σε περίπτωση ισοψηφίας η ψήφος του προέδρου ή του αναπληρωτή του μετράει διπλά. Το 11ο άρθρο αναφέρει ότι με Βασιλικό Διάταγμα θα εγκριθούν αυτά που αφορούν τη λειτουργία του Συμβουλίου και των Επιθεωρητών Μέσης Εκπαίδευσης και ο χρόνος εφαρμογής του νόμου. Τέλος το 12ο άρθρο αναφέρει ότι καταργείται ο Νόμος ΒΤΓ' περί διδακτικών βιβλίων και όλες οι διατάξεις που αντιτίθενται στον παρόντα νόμο (Παράρτημα, 1900: 17-18).

Επίσης, στις 17 Νοεμβρίου του 1900 παρουσιάστηκε στη Βουλή από τον Υπουργό Σπ. Στάη η εισηγητική έκθεση και το νομοσχέδιο «Περί Διδασκαλείου της Μέσης Εκπαιδύσεως». Στην εισηγητική έκθεση ο Υπουργός αναφέρει εισαγωγικά ότι το νομοσχέδιο αυτό έρχεται να καλύψει την ανάγκη μεθοδικής κατάρτισης και βελτίωσης των εκπαιδευτικών που διδάσκουν στα γυμνάσια και τα ελληνικά σχολεία. Ο Υπουργός επισημαίνει ότι η αγωγή και η εκπαίδευση των παιδιών σε ηλικία επτά ετών ανατίθεται στους αποφοίτους του Εθνικού Πανεπιστημίου οι οποίοι είναι ανεκπαιδευτοι στην παιδαγωγική προπαιδεία με συνέπεια να μετατρέπονται σε τροφείς και χειραγωγούς του πνεύματος και της ψυχής των παιδιών. Ακόμη, θεωρεί ότι οι απόφοιτοι του Εθνικού Πανεπιστημίου είναι άπειροι, χωρίς μέθοδο, εφόδια και γνώσεις παρά την τετραετή φοίτησή τους σε αυτό και σχολιάζει ότι για να είναι έτοιμοι οι απόφοιτοι να μπουν στην τάξη θα πρέπει να αποκτήσουν διδακτική και παιδαγωγική κατάρτιση. Τόσο η πανεπιστημιακή θεωρητική μάθηση όσο και η από καθ' έδρας φροντιστηριακή μάθηση είναι ανώφελες, αν δεν συνοδεύονται από πρακτική άσκηση στα σχολεία. Ολοκληρώνοντας ο Σπ. Στάης σημειώνει ότι το νομοσχέδιο έρχεται να δώσει λύσεις για τα προβλήματα που αναπτύχθηκαν στην ομιλία του (Παράρτημα, 1900: 18).

Το νομοσχέδιο αποτελείται από 7 άρθρα. Το 1ο άρθρο αφορά την ίδρυση Διδασκαλείου Μέσης Εκπαίδευσης στην Αθήνα με σκοπό την παιδαγωγική και διδακτική μόρφωση των διδασκτόρων και των τελειοδιδάκτων της Φιλοσοφικής Σχολής και των προλυτών της Θεολογίας. Στο διδασκαλείο προσαρτώνται ένα Γυμνάσιο και ένα Ελληνικό Σχολείο, τα οποία λειτουργούν σύμφωνα με τις διατάξεις που ισχύουν για τα Γυμνάσια και Ελληνικά Σχολεία. Το 2ο άρθρο ορίζει τη διάρκεια φοίτησης στον ένα χρόνο. Το 3ο άρθρο αναφέρει ότι ο διευθυντής του διδασκαλείου έπειτα από πρόταση του Συμβουλίου Μέσης Εκπαίδευσης διορίζεται με Βασιλικό Διάταγμα και με μισθό και βαθμό τακτικού καθηγητή Παιδαγωγικής στο Πανεπιστήμιο. Το 4ο άρθρο ορίζει ότι δε διορίζεται κανείς σχολάρχης ή δάσκαλος Εκπαιδευτηρίου Μέσης Εκπαίδευσης χωρίς δίπλωμα Διδασκαλείου Μέσης

Εκπαίδευσης. Το 5ο άρθρο αναφέρει ότι όσοι διδάκτορες υπηρετούν ή υπηρέτησαν στη Φιλοσοφική Σχολή διορίζονται με ετήσια θητεία διδάσκαλοι και σχολάρχες στα Ελληνικά Σχολεία της Αθήνας και του Πειραιά αυτοί που επιθυμούν να φοιτήσουν στο Διδασκαλείο της Μέσης Εκπαίδευσης. Όσοι είναι εν ενεργεία σχολάρχες και διδάσκαλοι μπορούν να προαχθούν μόνο εάν πάρουν δίπλωμα από το διδασκαλείο.

Το 6ο άρθρο ορίζει ότι για να εγγραφεί κάποιος στο μητρώο του διδασκαλείου πρέπει να καταθέσει χαρτόσημο αξίας πέντε δραχμών και το δίπλωμα του διδασκαλείου εκδίδεται με την προσκόμιση χαρτόσημου αξίας δέκα δραχμών. Τέλος, το 7ο άρθρο αναφέρει ότι με Βασιλικά Διατάγματα θα οριστεί οτιδήποτε αφορά την εγγραφή, τις δοκιμασίες, το πρόγραμμα των μαθημάτων και των εξετάσεων (Παράρτημα, 1900: 18-19).

Στην εισηγητική έκθεση για το νομοσχέδιο «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του ΒΤΜΘ' νόμου περί δημοτικής ή στοιχειώδους εκπαιδεύσεως» ο Υπουργός τονίζει ότι ο νόμος που ισχύει παρουσιάζει δύο ελλείψεις, η αντιμετώπιση των οποίων θα καταστήσει τον νόμο ευεργετικό για τη δημοτική εκπαίδευση. Η τετραετής φοίτηση των παιδιών στα δημοτικά σχολεία δεν επαρκεί, ώστε να τα προετοιμάσει για να ανταποκριθούν στις ανάγκες της κοινωνίας, η οποία απαιτεί πολυμέρεια και απόκτηση γνώσεων. Τα παιδιά πρέπει να μάθουν τουλάχιστον να χρησιμοποιούν τη μητρική τους γλώσσα με τέτοιο τρόπο που να μπορούν να ανταποκριθούν στις συναλλαγές τους με τους άλλους και με τη διοίκηση. Στη συνέχεια αναφέρει ότι ο νομοθέτης γνωρίζει την ανεπάρκεια της τετραετούς φοίτησης, γι' αυτό και επέτρεψε την ίδρυση σχολείων εξαετούς φοίτησης στις πρωτεύουσες των νομών και των επαρχιών και όπου το επέτρεπαν οι οικονομικοί πόροι. Ωστόσο η συγκεκριμένη διάταξη δεν τελεσφόρησε, καθώς ελάχιστα εξατάξια σχολεία ιδρύθηκαν, τα οποία λειτουργούσαν με ελλείψεις ή υποβαθμίστηκαν πάλι σε τετρατάξια. Επιπρόσθετα, ο Σπ. Στάης αναφέρει ότι η παράλληλη λειτουργία τετρατάξιων και εξαταξίων σχολείων αδικεί τους μαθητές από περιοχές που υπάρχουν μόνο τετρατάξια σχολεία. Η τροποποίηση του νόμου έρχεται να άρει αυτή την αδικία και να εξασφαλίσει την ισότητα των παιδιών στην εκπαίδευση. Όλα τα δημοτικά γίνονται εξαετούς φοίτησης. Επίσης, ο ισχύων νόμος χρήζει τροποποίησης του διοικητικού μέρους του, καθώς τα Εποπτικά Συμβούλια που υπάρχουν στους 26 νομούς της χώρας απαρτίζονται από αναρμόδια πρόσωπα, τα οποία ασκούν ανεξέλεγκτα και απολυταρχικά εξουσία και δεν αναλαμβάνουν ποτέ την ευθύνη για τις πράξεις τους. Για την αντιμετώπιση της κατάστασης απαιτείται η σύσταση ενός Συμβουλίου Διοίκησης της Εκπαίδευσης, ίδιο με αυτό της Μέσης Εκπαίδευσης. Εκτός από τις παραπάνω τροποποιήσεις ο νόμος πρέπει να συμπεριλάβει τον διορισμό των γραμματιστών ως δημοσίων υπαλλήλων και την επισκευή των δημοτικών σχολείων και τον εφοδιασμό τους με τα κατάλληλα εκπαιδευτικά όργανα σε βάρος του κεφαλαίου που προέρχεται από τα εκπαιδευτικά τέλη. Ο Σπ. Στάης συμπληρώνει ότι οι κατά τον Νόμο ΒΟΘ' (6 Αυγούστου του 1892) καταρτιζόμενοι στα

Υποδιδασκαλεία γραμματιστές δε δικαιούνται σύνταξη, γεγονός άδικο γι' αυτούς και επιβλαβές για την εκπαίδευση, διότι όταν πλησιάζουν σε μεγάλη ηλικία για να εξασφαλίσουν το μέλλον τους αναγκάζονται να αλλάξουν επάγγελμα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την απομάκρυνση από την εκπαίδευση ανθρώπων που το κράτος έχει δαπανήσει πολλά χρήματα για τη μόρφωσή τους. Ο υπουργός αναφέρει ότι τα έξοδα για την επισκευή των διδακτηρίων και των διδακτικών οργάνων επιβαρύνουν ήδη της δημοτικές αρχές, ωστόσο είτε από ανεπάρκεια είτε εξαιτίας άλλων λόγων δεν εκπλήρωσαν το καθήκον τους, γεγονός που προκάλεσε προβλήματα στους μαθητές, οι οποίοι αναγκάζονται να κάνουν μάθημα σε ακατάλληλα κτήρια καθισμένοι στο δάπεδο ή σε πέτρες και κούτσουρα δένδρων. Στο τέλος της ομιλίας ο Υπουργός Σπ. Στάης υπογραμμίζει την ανάγκη ανέγερσης και άλλων διδακτηρίων, διότι τα παιδιά δε μπορούν να μάθουν μέσα σε ένα περιβάλλον που δεν έχει τα αναγκαία εκπαιδευτικά μέσα και είναι επικίνδυνο για την υγεία τους (Παράρτημα, 1900: 19-20).

Το νομοσχέδιο αποτελείται από 5 άρθρα. Το 1ο άρθρο τροποποιεί το αντίστοιχο άρθρο του ΒΤΜΘ' και ορίζει ότι τα σχολεία χωρίζονται σε δύο κατηγορίες. Τα γραμματεία ή γραμματοσχολεία που είναι τετρατάξια με τετραετή φοίτηση και τα πλήρη δημοτικά σχολεία που είναι εξατάξια με εξαετή φοίτηση. Οι απόφοιτοι των πρώτων μετά από επιτυχείς εξετάσεις μπορούν να εισαχθούν στην Πέμπτη τάξη πλήρους δημοτικού σχολείου ενώ οι απόφοιτοι των δημοτικών σχολείων μετά από απολυτήριες εξετάσεις μπορούν να παρακολουθήσουν την Τρίτη τάξη ελληνικού σχολείου. Το άρθρο 2 τροποποιεί το άρθρο 7 του Νόμου ΒΤΜΘ' που αφορά τον αριθμό των μαθητών που διδάσκει κάθε δάσκαλος στα δημοτικά σχολεία. Αντιστοιχεί ένας δάσκαλος σε σχολεία με λιγότερους από 80 μαθητές, δύο σε σχολεία με περισσότερους από 80 μαθητές, τρεις με περισσότερους από 140 μαθητές, τέσσερις αν είναι πάνω από 200 μαθητές, πέντε αν είναι πάνω από 250 μαθητές και έξι αν είναι περισσότεροι από 300 μαθητές [σύμφωνα με το άρθρο 7 του νόμου ΒΤΜΘ' στα κοινά δημοτικά σχολεία αντιστοιχούσε ένας δάσκαλος σε σχολεία με λιγότερους από 80 μαθητές, δύο με περισσότερους από 80 μαθητές, τρεις με περισσότερους από 140 μαθητές και τέσσερις με περισσότερους από 200 μαθητές. Ωστόσο καμία τάξη κοινού ή πλήρους δημοτικού σχολείου δεν επιτρέπεται να έχει πάνω από πενήντα μαθητές, ειδάλλως η τάξη διαιρείται σε τμήματα που θα διδάσκει χωριστά ο ίδιος δάσκαλος (ΦΕΚ 37 Α'/5-10-1895)]. Με το 3ο άρθρο καταργούνται τα εποπτικά συμβούλια και οι αρμοδιότητες τους που ορίζονται στον Νόμο ΒΤΜΘ' μεταβιβάζονται στο Εκπαιδευτικό Συμβούλιο της Μέσης Εκπαίδευσης. Για τη σύσταση και κατάργηση δημοτικών σχολείων και υποδιδασκαλείων, την τιμωρία, απόλυση, πρόσληψη, προαγωγή και μετάθεση των εκπαιδευτικών ισχύουν όσα ορίζει το 7ο άρθρο του «Περί Εκπαιδευτικού Συμβουλίου της Μέσης Εκπαιδευσεως νόμου». Το 4ο άρθρο του νέου νόμου ορίζει ότι το 29ο άρθρο του Νόμου ΒΤΜΘ' εμπλουτίζεται με τρίτο εδάφιο το οποίο αναφέρει ότι οι γραμματιστές

αντιμετωπίζονται ως δημόσιοι υπάλληλοι και έχουν τα ίδια δικαιώματα και καθήκοντα με αυτούς. Τέλος, με το 5^ο άρθρο ο Στάης καταργεί 19 άρθρα του νόμου ΒΤΜΘ' (αποτελείται από 78 άρθρα) και όποια άλλη διάταξη αντίκειται στον νέο νόμο (Παράρτημα, 1900: 20).

Το τελευταίο νομοσχέδιο της πρώτης θητείας του Σπ. Στάη στο Υπουργείο είναι το «Περί εξετάσεων εν τω Εθνικώ Πανεπιστημίω». Στην εισηγητική έκθεση ο Στάης αναφέρει ότι πριν από χρόνια ο Υπουργός Παιδείας Δ. Καλλιφρονάς είχε καταθέσει νομοσχέδιο που προέβλεπε εξετάσεις των αποφοίτων Γυμνασίου που επιθυμούσαν να εισαχθούν στο Πανεπιστήμιο. Τώρα ο ίδιος καταθέτει κατ' ουσίαν την ίδια πρόταση αλλά λίγο αυστηρότερη. Σύμφωνα με τον Σπ. Στάη, ο έλεγχος των μαθητών που επιθυμούν να εισέλθουν στο Πανεπιστήμιο θα ωφελήσει όχι μόνο το Πανεπιστήμιο αλλά και την κοινωνία, η οποία είναι γεμάτη με αναξιοπρεπείς και ανίκανους να ανταπεξέλθουν στα καθήκοντά τους άνθρωπους. Ακόμη, ο Υπουργός αναφέρει ότι η επιβολή εκπαιδευτικών τελών μείωσε την εισαγωγή ημιμαθών ή «ψευδοεπιστημόνων» στο Πανεπιστήμιο. Τέλος, ο Υπουργός ζητάει τη θετική ψήφο των βουλευτών και για τα άρθρα του νομοσχεδίου που αφορούν τους φοιτητές της Ιατρικής Σχολής και προστέθηκαν στον νέο νόμο έπειτα από δικιά της σύσταση (Παράρτημα, 1900: 20-21).

Το νομοσχέδιο περιλαμβάνει 5 άρθρα. Το 1ο άρθρο ορίζει ότι ο κάτοχος απολυτηρίου Γυμνασίου για να εγγραφεί στο μητρώο του Εθνικού Πανεπιστημίου δίνει γραπτές εξετάσεις παρουσία επιτροπών αποτελούμενων από καθηγητές της Φιλοσοφικής Σχολής. Ο εξεταζόμενος καταβάλλει στο ταμείο του Πανεπιστημίου πέντε δραχμές προς όφελος των εξεταστών. Οι όροι της δοκιμασίας ορίζονται με Βασιλικά Διατάγματα. Το 2ο άρθρο ορίζει ότι οι διδακτορικές εξετάσεις των φοιτητών της Ιατρικής Σχολής θα γίνονται μετά το πέμπτο έτος της φοίτησής τους και με τη λήψη του διπλώματος αποκτούν την άδεια άσκησης της Ιατρικής Επιστήμης. Το 3ο άρθρο αναφέρει ότι τα άρθρα 1 και 2 του νόμου ισχύουν για όσους εγγραφούν μελλοντικά στο μητρώο του Εθνικού Πανεπιστημίου από το ακαδημαϊκό έτος 1901-1902. Το 4ο άρθρο διευκρινίζει ότι τα επιμέρους θέματα των γενικών και των ειδικών εξετάσεων (γίνονται κάθε έτος ή κάθε διετία) κάθε σχολής ορίζονται με Βασιλικά Διατάγματα. Τέλος το 5ο κεφάλαιο ορίζει ότι καταργείται κάθε άλλη διάταξη που διαφωνεί με όσα έχουν αναφερθεί (Παράρτημα, 1900: 21).

Συνοψίζοντας, ο Στάης στην πρώτη θητεία του καταθέτει στη Βουλή ένα νομοσχέδιο για τη δημοτική εκπαίδευση, δύο νομοσχέδια για τη Μέση εκπαίδευση και ένα νομοσχέδιο για την Πανεπιστημιακή. Βασική ρύθμιση του νομοσχεδίου για τη στοιχειώδη εκπαίδευση αποτελεί η καθιέρωση της εξαετούς φοίτησης στα δημοτικά σχολεία, τα οποία γίνονται πλήρη, προκειμένου να επιτευχθεί η ισότητα στην εκπαίδευση των παιδιών, και η κατάργηση των τοπικών Εποπτικών Συμβουλίων, οι αρμοδιότητες των οποίων μετατίθενται στο Εκπαιδευτικό Συμβούλιο της Μέσης Εκπαίδευσης, την ίδρυση του οποίου προτείνει με το ένα από

τα δύο νομοσχέδια που υποβάλλει για τη Μέση Εκπαίδευση. Το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο θα αποτελείται από πέντε μέλη πενταετούς θητείας που θα διορίζονται από τον Υπουργό και θα είναι αρμόδιο για την επόπτευση και την επιθεώρηση του διδακτικού προσωπικού και τη λειτουργία των σχολείων. Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το δεύτερο νομοσχέδιο του για τη Μέση Εκπαίδευση που αφορά την ίδρυση διδασκαλείου στην Αθήνα με σκοπό την παιδαγωγική και διδακτική κατάρτιση των διδασκόντων. Η διάρκεια φοίτησης ορίζεται στον ένα χρόνο και η λήψη διπλώματος από το Διδασκαλείο αποτελεί απαραίτητο όρο διορισμού των διδασκόντων. Τέλος, με το νομοσχέδιο για την Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση ο Στάης καθιερώνει τις εισιτήριες εξετάσεις για την εισαγωγή των αποφοίτων του Γυμνασίου στο Εθνικό Πανεπιστήμιο, οι οποίοι θα καταβάλουν το ποσό των πέντε δραχμών στο ταμείο του Πανεπιστημίου.

Ο Γ. Θεοτόκης παραιτείται τον Νοέμβριο του 1901 λόγω των «Ευαγγελικών» και πρωθυπουργός αναλαμβάνει ο Α. Ζαΐμης. Στις εκλογές του επόμενου έτους το κόμμα του Δηλιγιάννη και το κόμμα του Θεοτόκη εκλέγουν από 102 βουλευτές. Μετά τα «Σανιδικά», ο Θ. Δηλιγιάννης σχηματίζει κυβέρνηση (24 Νοεμβρίου του 1902), ωστόσο ανατρέπεται από τον Γ. Θεοτόκη (14 Ιουνίου του 1903), ο οποίος είναι πρωθυπουργός μόνο για δύο εβδομάδες. Στις 28 Ιουνίου ο Γ. Θεοτόκης παραιτείται εξαιτίας των ταραχών στην επαρχία της Ηλείας για το «σταφιδικό ζήτημα» και αναλαμβάνει ο Δ. Ράλλης (Dakin, 2012: 426-427).

3.2. Δεύτερη θητεία

Ο Δ. Ράλλης χάνει την εμπιστοσύνη της Βουλής (6 Δεκεμβρίου του 1903) και αναλαμβάνει την πρωθυπουργία ο Γ. Θεοτόκης με την υποστήριξη του Α. Ζαΐμη. Η τρίτη θητεία του Γ. Θεοτόκη ως Πρωθυπουργού διαρκεί για ένα περίπου έτος. Εξαιτίας των διεθνών συγκυριών και της ανακίνησης του Μακεδονικού Ζητήματος, η κυβέρνηση Γ. Θεοτόκη λαμβάνει μέτρα για την ενίσχυση του στρατού και του ναυτικού. Ακόμη, επιχειρεί να εκσυγχρονίσει τη διοίκηση και την εκπαίδευση (Βακαλόπουλος, 2001: 338-353).

Ο Σπ. Στάης αναλαμβάνει για δεύτερη φορά το Υπουργείο των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως με Πρωθυπουργό τον Γ. Θεοτόκη. Η θητεία του ξεκινά στις 6 Δεκεμβρίου του 1903 και ολοκληρώνεται στις 18 Ιουνίου του 1904.

Παρακάτω θα παρουσιαστούν αναλυτικά τα νομοσχέδια, ωστόσο για την σφαιρικότερη προσέγγιση του θέματος του υποκεφαλαίου είναι απαραίτητη μια σύντομη αναφορά στο νόμο ΑΣΞΓ' «Περί καταργήσεως των διδάκτρων εν τοις δημοτικοίς σχολείοις κλπ, της 20ής Ιουλίου 1885» και στον νόμο ΒΤΓ' 1895 περί διδακτικών βιβλίων, καθώς ο Σπ. Στάης επεδίωξε την τροποποίησή του πρώτου και την κατάργηση του δεύτερου με δικά του νομοσχέδια.

Την περίοδο αυτή οι φιλελεύθεροι διανοούμενοι υποστηρίζουν με θέρμη τη θέση ότι η μόρφωση του λαού αποτελεί βασική προϋπόθεση ώστε να αναπτυχθεί η οικονομία και να θεμελιωθεί μια κοινωνία δίκαιου. Επιπλέον, υποστηρίζουν ότι αυτό θα έχει θετικό αντίκτυπο τόσο στην αντιμετώπιση του εθνικού ζητήματος όσο και στην πολιτική αναμόρφωση, στην ορθή άσκηση του εκλογικού δικαιώματος και στην ορθή λειτουργία του κοινοβουλευτισμού. Το θέμα των διδάκτρων απασχολεί έντονα αυτή την περίοδο. Τα δίδακτρα καταργήθηκαν το 1885 ενώ επανήλθαν το 1887 και το 1892 με τη μορφή «εκπαιδευτικών τελών». Συγκεκριμένα οι Νόμοι ΒΝΔ' του 1892 και ΑΧΚΕ' του 1887 επέβαλαν πολύ υψηλά δίδακτρα. Με τον Νόμο ΑΣΞΓ' της 20ής Ιουλίου του 1885 η Κυβέρνηση Χ. Τρικούπη καταργεί τα δίδακτρα στα δημοτικά σχολεία, ενώ το ίδιο έτος με το Διάταγμα της 4ης Νοεμβρίου θεσμοθετείται η μονιμότητα των δασκάλων, μέτρο που ανακαλείται με το Διάταγμα της 27ης Μαΐου 1886. Το 1ο άρθρο του Νόμου ΑΣΞΓ' καταργεί τα άρθρα 26 και 27 του Νόμου της 6/18 Φεβρουαρίου 1834 που ορίζουν την καταβολή διδάκτρων για τα δημοτικά σχολεία. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι «Η υποχρέωσις της καταβολής διδάκτρων προς τους δημοδιδασκάλους επί τη διδασκαλία των παιδων παύει από τούδε. [...]». Με αυτόν τον τρόπο το κράτος επιχειρεί από τη μία πλευρά την ενίσχυση της υποχρεωτικής φοίτησης των παιδιών, η οποία, αν και θεσπισμένη με τον νόμο της 6ης/18ης Φεβρουαρίου, έχει ατονίσει, και από την άλλη την προώθηση του συγκεντρωτισμού στην εκπαίδευση (Δερβίσης, 1985: 59).

Ο νόμος ΒΤΓ' 1895 ψηφίστηκε από την κυβέρνηση Δηλιγιάννη και αποτελεί επαναφορά της πολιτικής του ελεύθερου ανταγωνισμού στα διδακτικά βιβλία. Ο νόμος όριζε ότι τα σχολικά βιβλία υποβάλλονταν για έγκριση στην αντίστοιχη επιτροπή, η οποία πρωτίστως είχε καθορίσει την προβλεπόμενη ύλη και την έκτασή τους και είχε τη δυνατότητα να εγκρίνει απεριόριστο αριθμό σχολικών εγχειριδίων. Ωστόσο, η δυνατότητα έγκρισης απεριόριστου αριθμού σχολικών εγχειριδίων, μαζί με την αύξηση των διδακτικών αντικειμένων, είχαν ως συνέπεια μια πρωτοφανή παραγωγή βιβλίων (Διαμαντής, 2006: 280-283).

Ο Στάης στις 21 Ιανουαρίου 1904 υποβάλλει στη Βουλή τέσσερα εκπαιδευτικά νομοσχέδια. Οι αιτιολογικές εκθέσεις και τα νομοσχέδια παρουσιάζονται σύμφωνα με τη σειρά εμφάνισής τους στα πρακτικά της Βουλής. Πρώτα παρουσιάζεται η αιτιολογική έκθεση και το νομοσχέδιο «Περί τροποποιήσεως ή συμπληρώσεως του ΒΤΜΘ' νόμου περί στοιχειώδους ή δημοτικής εκπαιδεύσεως», και ακολουθούν οι αιτιολογικές εκθέσεις και τα νομοσχέδια «Περί Μέσης Εκπαιδεύσεως», «Περί τροποποιήσεως του Νόμου ΑΣΞΓ' της 20ής Ιουλίου, περί καταργήσεως των διδάκτρων εν τοις δημοτικοίς σχολείοις κ.λπ.», «Περί διδακτικών βιβλίων της Στοιχειώδους και της Μέσης Εκπαιδεύσεως».

Στην αιτιολογική έκθεση του νομοσχεδίου «Περί τροποποιήσεως ή συμπληρώσεως του ΒΤΜΘ' νόμου περί στοιχειώδους ή δημοτικής εκπαιδεύσεως» ο Σπ. Στάης αναφέρει ότι ο ισχύων Νόμος για τη δημοτική εκπαίδευση δημιούργησε

προβλήματα στα οικονομικά των Δήμων και του Κράτους. Γι' αυτό τον λόγο από πολλούς Υπουργούς ακόμα και από τον ίδιο επιχειρήθηκαν τροποποιήσεις σε διατάξεις του και η αντικατάστασή του. Η μη υιοθέτηση των τροποποιήσεων επιδείνωσε την κατάσταση, ωστόσο από την άλλη πλευρά με τα πέρασμα του χρόνου ωρίμασαν λόγω της πείρας οι αλλαγές που έπρεπε να γίνουν. Σύμφωνα με τον Υπουργό, οι κυριότερες ελλείψεις του νόμου είναι:

1) Η ανεπάρκεια της τετραετούς φοίτησης, καθώς δεν επαρκεί για να θέσει τις βάσεις του ηθικού και θρησκευτικού χαρακτήρα των παιδιών, ούτε να τα εξοπλίσει με τις στοιχειώδεις γνώσεις και δεξιότητες για να μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της κοινωνίας και της πολιτείας. Ο Νόμος, αν και προέβλεπε την ίδρυση σχολείων με εξαετή φοίτηση στις πρωτεύουσες των Νομών και Επαρχιών και στις πόλεις άνω των 6000 κατοίκων, λόγω της αντίδρασης των Ελληνικών Σχολείων, τα οποία απειλούνται με κατάργηση λόγω της έλλειψης μαθητών, δεν επέφερε τα προσδοκώμενα αποτελέσματα.

2) Η ασάφεια και η ατέλεια για τη σύσταση, κατάργηση, προαγωγή, υποβιβασμό των δημοτικών σχολείων και η ανευθυνότητα των αρμοδίων αρχών, οδήγησαν στην ανεξέλεγκτη ίδρυση και προαγωγή δημοτικών σχολείων (680 στον αριθμό), ενώ θα έπρεπε να λειτουργούν ως γραμματεία. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την κατασπατάληση των οικονομικών πόρων των δήμων και του κράτους και την υποστελέχωση των νόμιμων δημοτικών σχολείων.

3) Η ελευθερία που είχαν τα Εποπτικά Συμβούλια των Νομών στον ορισμό του βαθμού και του μισθού των δασκάλων. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τον διορισμό υπεράριθμου προσωπικού στα σχολεία.

4) Η δυνατότητα διορισμού δασκάλων από πολλούς φορείς (Νομαρχίες, Υπουργείο) έχει αποτέλεσμα να χρειάζονται πάνω από δύο μήνες για να καλυφτεί μια κενή θέση δασκάλου.

5) Η ελευθερία των Επιθεωρητών και των Εποπτικών Συμβουλίων στις παύσεις και τις μεταθέσεις των δασκάλων. Αυτές μπορούσαν να γίνουν κάθε στιγμή μέσα στο έτος, γεγονός που προκαλούσε αναστάτωση και ζημιά στα σχολεία.

6) Ελλείψεις του νόμου σε ότι αφορά την παύση των δασκάλων. Συγκεκριμένα ο νόμος δεν ορίζει τους κυριότερους λόγους για απόλυση με αποτέλεσμα πολλοί απολυμένοι να επανέρχονται στις θέσεις τους.

7) Δεν εμποδίζει τους δασκάλους να εγκαταλείψουν τις θέσεις τους χωρίς να παραιτηθούν. Πολλοί παραιτούνται για να βρουν καλύτερες θέσεις χωρίς να νοιάζονται που το σχολείο τους θα μείνει χωρίς δάσκαλο. Επίσης, πολλοί χωρίς να παραιτηθούν ή να εγκαταλείψουν τη θέση τους επιδιώκουν τον διορισμό τους σε μια καλύτερη θέση μέσω εκλογής σε διάφορα εποπτικά και δημοτικά συμβούλια και στη συνέχεια παραιτούνται από τη θέση τους στο σχολείο.

8) Η πρόταση και ο διορισμός των μελών του Εποπτικού Συμβουλίου από το Δημοτικό Συμβούλιο. Αυτό προκαλεί πολλά προβλήματα καθώς διαταράσσεται η ομαλή λειτουργία τόσο των Εποπτικών Συμβουλίων όσο και των Σχολείων.

9) Τα άρθρα του Νόμου που αφορούν τα έξοδα της δημοτικής εκπαίδευσης αντιφάσκουν μεταξύ τους. Από τα άρθρα 55, 56, 57, 58, 62 εξάγεται το συμπέρασμα ότι η συνδρομή του δημοσίου προς τους δήμους προκύπτει βάσει των προϋπολογισμένων εσόδων και εξόδων των δήμων, ενώ από το άρθρο 63 εξάγεται το συμπέρασμα ότι η συνδρομή του δημοσίου προς τους δήμους προκύπτει βάσει των βεβαιωθέντων εσόδων και εξόδων.

10) Οι τύποι διδακτηρίων δεν προβλέπονται για όλα τα είδη των σχολείων. Επίσης, δεν είναι καθόλου πρακτικοί καθώς δεν προσαρμόζονται στις ανάγκες των τόπων που οικοδομούνται.

Για την αντιμετώπιση των παραπάνω προτείνεται η τροποποίηση και συμπλήρωση του Νομού. Συγκεκριμένα:

1) Επέκταση της φοίτησης στα δημοτικά σχολεία στα έξι έτη χωρίς αύξηση του διδακτικού προσωπικού και των εκπαιδευτικών δαπανών.

2) Αλλαγές στις προϋποθέσεις ίδρυσης, προβιβασμού και κατάργησης δημοτικών σχολείων που προστατεύουν το δημόσιο από τη διασπάθιση του δημοσίου χρήματος.

3) Διαβάθμιση των σχολείων σύμφωνα με τις εκπαιδευτικές ανάγκες τους και όχι βάσει των βαθμών των δασκάλων. Για τα σχολεία αρρένων χρειάζονται μέχρι 487 (υπηρετούν 616) πρωτοβάθμιοι και 573 (υπηρετούν 972) δευτεροβάθμιοι δάσκαλοι. Για τα σχολεία θηλέων χρειάζονται μέχρι 167 (υπηρετούν 197) πρωτοβάθμιοι και 207 (υπηρετούν 490) δευτεροβάθμιοι δάσκαλοι. Έτσι, θα εξοικονομηθούν αρκετά χρήματα. Επιπλέον, εξοικονόμηση χρημάτων από την αλλαγή στον τρόπο υπολογισμού του βαθμού (σύμφωνα με τον αριθμό των μαθητών) των γραμματιστών.

4. Αίρεται η έλλειψη της ενότητας για τον διορισμό των δασκάλων και συντομεύεται ο χρόνος πλήρωσης των κενών θέσεων στα σχολεία.

5. Οι Επιθεωρητές και τα Εποπτικά Συμβούλια δε θα μπορούν να κάνουν αθρόες μετακινήσεις του διδακτικού προσωπικού μέσα στο σχολικό έτος.

6. Επιβολή φραγμών στις εγκαταλείψεις και παραιτήσεις δασκάλων. Επέκταση των λόγων απόλυσης με σκοπό την απομάκρυνση των ανίκανων και των ακατάλληλων εκπαιδευτικών.

7. Ρύθμιση θεμάτων που αφορούν την επιλογή των μελών των Εποπτικών Συμβουλίων που προτείνονται από τις δημοτικές αρχές με στόχο την εύρυθμη λειτουργία των σχολείων.

8. Τροποποίηση ή αντικατάσταση διατάξεων για τα έξοδα της δημοτικής εκπαίδευσης και απλοποίηση λογιστικού μηχανισμού της. Το Υπουργείο απόκτη τη δυνατότητα να γνωρίζει ακριβώς με το τέλος του κάθε έτους τις δαπάνες κάθε δήμου

και περιορίζονται οι προκαταβολές του δημοσίου προς τους δήμους. Ακόμη, το δημόσιο απαλλάσσεται από τη ζημιά 400.000 δραχμών ετησίως που δίνει ως προκαταβολή στους εύπορους δήμους.

Τα παραπάνω μέτρα σύμφωνα με τον Υπουργό Σπ. Στάη περιορίζουν δραστικά τις δαπάνες για τη δημοτική εκπαίδευση, οι οποίες ετησίως ξεπερνούν τα 7 εκατομμύρια και ωθούν τους δήμους προς τη χρεωκοπία και το έθνος σε εκπαιδευτικό αδιέξοδο (Παράρτημα, 1904: 116-118).

Το νομοσχέδιο περιλαμβάνει 28 άρθρα. Τα βασικότερα άρθρα είναι τα εξής: Το 1^ο άρθρο τροποποιεί και συμπληρώνει το άρθρο του ΒΤΜΘ', ορίζοντας ότι τα σχολεία δημοτικής εκπαίδευσης είναι δύο κατηγοριών: τα δημοτικά σχολεία και τα γραμματεία. Τα παιδιά που τελειώνουν το δημοτικό μετά από εξετάσεις κατατάσσονται στην κατώτερη τάξη του γυμνασίου. Το 2^ο άρθρο ορίζει ότι ιδρύονται ή καταργούνται γραμματεία και δημοτικά σχολεία και των δύο φύλων, προάγονται ή υποβιβάζονται δημοτικά σχολεία, προάγονται γραμματεία σε δημοτικά σχολεία με πρόταση του αρμόδιου Επιθεωρητή κυρωμένη με Βασιλικό Διάταγμα ύστερα από αίτημα του Υπουργού των Εκκλησιαστικών και της Δημόσιας Εκπαίδευσης. Η πρόταση του Επιθεωρητή λαμβάνει υπόψη το μέσο όρο του αριθμού μαθητών κατά τα τρία τελευταία έτη στα σχολεία και την απόσταση του σχολείου από τα άλλα σχολεία. Το 3^ο ορίζει ότι η φοίτηση των παιδιών στα σχολεία της δημοτικής εκπαίδευσης είναι υποχρεωτική μέχρι να πάρουν το απολυτήριο. Από την υποχρέωση αυτή εξαιρούνται τα παιδιά που φοιτούν κατ' οίκον ή σε ιδιοσυντήρητα σχολεία και όσα έχουν πνευματικά ή σωματικά ελαττώματα και κρίνονται ανεπίδεκτα διδασκαλίας με ένορκη ιατρική πιστοποίηση. Το 4^ο άρθρο ορίζει ότι στο δημοτικό σχολείο διδάσκει ένας δημοδιδάσκαλος εάν σε αυτό φοιτούν από 60 μέχρι 80 μαθητές, δύο εάν φοιτούν από 81 μέχρι 140 μαθητές, τρεις εάν φοιτούν από 141 μέχρι 200 μαθητές, τέσσερις αν φοιτούν από 201 μέχρι 250 μαθητές, πέντε αν φοιτούν από 251 μέχρι 300 μαθητές και έξι εάν φοιτούν από 301 μέχρι 350 μαθητές. Το 5^ο άρθρο περιορίζει τον αριθμό των πρωτοβάθμιων διδασκάλων στα εξατάξια σχολεία σε δύο από έξι και στα πεντατάξια, τετρατάξια και τριτάξια σε έναν. Ακόμη το άρθρο ορίζει ότι όσοι απολύονται από τα διδασκαλεία ανεξάρτητα από τον βαθμό και το πτυχίο τους υπηρετούν για τουλάχιστον τρία χρόνια ως τριτοβάθμιοι και θα αποκτούν τους αρχικούς βαθμούς τους μετά από εξέταση που θα ρυθμίζεται με Βασιλικό Διάταγμα. Οι πρωτοβάθμιοι και δευτεροβάθμιοι δημοδιδάσκαλοι, οι οποίοι υπηρετούν σε θέσεις κατώτερες από τον βαθμό τους λαμβάνουν μισθό αντίστοιχο της θέσης που έχουν διορισθεί. Προτιμώνται για τις θέσεις αυτοί που είναι πιο κοντά στον βαθμό και είναι παλαιότεροι. Σε σχολεία που οι δάσκαλοι είναι περισσότεροι του ενός, διευθυντές αναλαμβάνουν όσοι έχουν τον ανώτερο βαθμό ενώ σε περίπτωση ισοβαθμίας τη θέση του διευθυντή αποκτά αυτός που έχει περισσότερο χρόνο τον βαθμό. Διευθυντές των σχολείων διορίζονται με πρόταση του Επιθεωρητή και πρωτοβάθμιοι δάσκαλοι που έχουν τουλάχιστον εξαετή προϋπηρεσία. Στα

δημοτικά σχολεία που διδάσκουν δημοδιδάσκαλοι περισσότεροι του ενός διορίζονται διδάκτορες ή προλύτες (πτυχιούχοι με βαθμό σχεδόν καλώς) της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού Πανεπιστημίου ως διευθυντές ή ως διδάσκαλοι και διδάσκουν στις δύο ανώτερες τάξεις. Αυτό γίνεται μετά από άσκησή τους στο διδακτικό έργο, η οποία ορίζεται με Βασιλικό Διάταγμα. Οι διδάκτορες και οι προλύτες που γίνονται διευθυντές λαμβάνουν 200 δραχμές το μήνα και οι απλοί διδάσκαλοι 180 δραχμές το μήνα. Δεν επιτρέπεται ο διορισμός στα σχολεία περισσότερων από δύο διδασκόντων ή προλυτών με τον έναν να είναι διευθυντής. Σε αυτά τα σχολεία ο αριθμός των δημοδιδασκάλων μειώνεται κατά έναν πρωτοβάθμιο δημοδιδάσκαλο. Στα σχολεία που υπάρχουν μόνο δύο δημοδιδάσκαλοι ο ένας τουλάχιστον πρέπει να είναι δευτεροβάθμιος. Οι ελληνοδιδάσκαλοι των ελληνικών σχολείων που έχουν καταργηθεί και δεν είναι διδάκτορες ή προλύτες μπορούν να διορισθούν ως δημοδιδάσκαλοι σε κενές θέσεις με μισθό αντίστοιχο της θέσης. Κάθε σχολείο δεν επιτρέπεται να έχει παραπάνω από έναν ελληνοδιδάσκαλο. Οι Ελληνοδιδάσκαλοι διορίζονται σε σχολεία που δεν υπηρετούν διδάκτορες ή προλύτες ή υπηρετεί μόνο ένας από αυτούς. Ο καταμερισμός των δασκάλων στις θέσεις τους γίνεται με απόφαση του εποπτικού συμβουλίου του νομού έπειτα από εισήγηση του αρμόδιου επιθεωρητή. Όσοι ελληνοδιδάσκαλοι από τα καταργηθέντα Ελληνικά Σχολεία συμπλήρωσαν δωδεκαετή θητεία, εάν δεν διορισθούν μέσα σε έξι μήνες από την ισχύ του παρόντος νόμου σε θέσεις δημοδιδασκάλων, λαμβάνουν σύνταξη ανάλογη του χρόνου υπηρεσίας τους. Το 6^ο άρθρο ορίζει ότι στα γραμματεία διορίζονται, σύμφωνα με τον νόμο Β0Θ' της 6ης Αυγούστου 1892, αναγνωρισμένοι γραμματιστές. Από αυτούς οι πρωτοβάθμιοι διορίζονται σε γραμματεία, στα οποία ο αριθμός των μαθητών είναι από 45 μέχρι 60, οι δευτεροβάθμιοι σε αυτά που έχουν από 35 μέχρι 45 μαθητές, οι τριτοβάθμιοι σε αυτά που έχουν από 15 μέχρι 30 μαθητές. Οι γραμματιστές ανωτέρου βαθμού που καταλαμβάνουν θέσεις κατώτερου βαθμού αμείβονται με αποδοχές που αντιστοιχούν στον κατώτερο βαθμό. Οι γραμματιστές που έχουν απολυθεί από τα υποδιδασκαλεία ανεξάρτητα από τον βαθμό πτυχίου τους, εάν έχουν υπηρετήσει τουλάχιστον μια τριετία ως τριτοβάθμιοι γραμματιστές, επιστρέφουν στους αρχικούς βαθμούς τους μετά από εξετάσεις που καθορίζονται με Βασιλικό Διάταγμα. Στα γραμματεία μπορούν να διορισθούν και δημοδιδάσκαλοι ή δημοδιδασκάλισσες (εάν φοιτούν και κορίτσια) και λαμβάνουν μισθό αντίστοιχο του γραμματιστή. Ο χρόνος αυτός προστίθεται για τον υπολογισμό της πενταετίας και για την απονομή σύνταξης όπως συμβαίνει και στους γραμματιστές. Ο Επιθεωρητής που παραβαίνει τα άρθρα 2,4, και 5 του παρόντος νόμου τιμωρείται με παύση ενός μήνα. Αν υποτροπιάσει, τότε απολύεται οριστικά με απόφαση του Υπουργείου και χωρίς απόφαση του οικείου Εποπτικού Συμβουλίου. Η βεβαίωση της παράβασης γίνεται από τριμελή επιτροπή που αποτελείται από τον πρόεδρο Πρωτοδικών, τον αρμόδιο Νομάρχη και τον Γενικό Επιθεωρητή της Δημοτικής Εκπαίδευσης οι οποίοι ενεργούν με εντολή του Υπουργού. Το 7ο άρθρο

ορίζει ότι οι διδάκτορες ή προλύτες της Φιλοσοφικής Σχολής, οι ελληνοδιδάσκαλοι, οι δημοδιδάσκαλοι, οι δημοδιδασκάλισσες και οι γραμματιστές, οι εκτός υπηρεσίας διατελούντες, διορίζονται από το Υπουργείο μετά από πρόταση του δημοτικού συμβουλίου, η οποία ζητείται από τον Επιθεωρητή του Εποπτικού Συμβουλίου. Τα μέλη του δημοτικού συμβουλίου εντός πέντε ημερών καλούνται να αποφασίσουν για τον διορισμό. Σε περίπτωση που δεν υπάρξει απαρτία η απόφαση λαμβάνεται κατά πλειοψηφία των παρόντων μελών. Σε περίπτωση που δεν καταστεί δυνατό τίποτα από τα παραπάνω τότε αρμόδιο όργανο για τον διορισμό είναι το εποπτικό συμβούλιο. Ο Υπουργός δημοσιεύει στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης τον διορισμό του προτεινόμενου ατόμου μέσα σε τρεις μέρες από την παραλαβή της πρότασης του δημοτικού συμβουλίου ή του εποπτικού συμβουλίου. Στην περίπτωση που το σχολείο είναι χωρίς δάσκαλο επί έναν μήνα τότε ο Υπουργός μπορεί να διορίσει δάσκαλο χωρίς πρόταση. Το 9ο άρθρο ορίζει ότι η απόλυση ή μετάθεση δασκάλων και των δύο φύλων και γραμματιστών διενεργείται σε καιρό διακοπών, εκτός από την περίπτωση που η απόλυση επιβάλλεται για λόγους ολιγωρίας ή παράβασης καθήκοντος ή γιατί η διαγωγή είναι ασυμβίβαστη προς το διδασκαλικό έργο. Το 10ο άρθρο ορίζει ότι όσοι απολύθηκαν εξαιτίας αμέλειας ή παράβασης καθήκοντος δε μπορούν να επαναπροσληφθούν εάν δεν παρέλθει εξάμηνο από τη δημοσίευση της απόλυσής τους. Εάν η απόλυση οφείλεται σε λόγους αμάθειας ή ανεπάρκειας τότε η επαναπρόσληψη μπορεί να γίνει μετά από έναν χρόνο και έπειτα από εξετάσεις που ορίζονται με Βασιλικό Διάταγμα. Όσοι απολύονται για λόγους διαγωγής μπορούν να επαναπροσληφθούν μετά από διετία από την απόλυσή τους. Όσοι απολύονται για ατιμωτική πράξη που βεβαιώνεται από δικαστική απόφαση δεν επαναπροσλαμβάνονται. Σύμφωνα με το 11ο άρθρο μετά το 28ο άρθρο του ΒΤΜΘ' προστίθεται και δεύτερο με τον ίδιο αριθμό (Άρθρον 28 δις) που ορίζει ότι διδάσκαλοι και γραμματιστές και των δύο φύλων που παραιτούνται ή εγκαταλείπουν αυτοβούλως τις θέσεις τους δεν επαναδιορίζονται εάν δεν παρέλθει ένα έτος από τη δημοσίευση της παραίτησης ή της εγκατάλειψης της θέσης τους. Οι δάσκαλοι μπορούν να παραιτηθούν χωρίς να υποστούν τις παραπάνω συνέπειες μονό την περίοδο διακοπών. Στο 15ο άρθρο προστίθεται γ' εδάφιο που αναφέρει ότι προτεινόμενα από το δημοτικό συμβούλιο άτομα για μέλη του εποπτικού συμβουλίου εκλέγονται εφόσον δεν έχουν δημόσιο ή δημοτικό αξίωμα. Το 16ο άρθρο ορίζει ότι οι Επιθεωρητές δημοτικής εκπαίδευσης των Νομών διορίζονται μετά από πρόταση του Υπουργού με Βασιλικό Διάταγμα. Ο νομαρχιακός Επιθεωρητής έχει βαθμό και μισθό τμηματάρχη δεύτερης τάξης. Νομαρχιακοί Επιθεωρητές διορίζονται διδάκτορες του φιλολογικού τμήματος της Φιλοσοφικής Σχολής εάν έχουν υπηρετήσει επί τριετία σε κρατικό διδασκαλείο ή σε δημόσιο Γυμνάσιο ή εάν έχουν αποδείξει ότι παρακολούθησαν παιδαγωγικά μαθήματα επί τρία έτη σε πανεπιστήμια ή διδασκαλεία της δύσης ή εάν το διδακτορικό τους δίπλωμα τους παρέχει και δίπλωμα δασκάλου. Δε διορίζονται επιθεωρητές άτομα μεγαλύτερα των

50 ετών. Το 17ο άρθρο ορίζει ότι μετά το 38ο άρθρο του ΒΤΜΘ΄ προστίθεται Άρθρο 38 (δισ) το οποίο αναφέρει ότι ο Γενικός Επιθεωρητής δημοτικής εκπαίδευσης είναι προϊστάμενος των νομαρχιακών επιθεωρητών και έχει βαθμό και μισθό τμηματάρχη Α΄ τάξης. Αυτός διευθύνει το τμήμα της κατώτερης εκπαίδευσης του Υπουργείου. Για να διοριστεί κάποιος Γενικός Επιθεωρητής πρέπει να είναι κάτοχος διδακτορικού διπλώματος του φιλολογικού τμήματος της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού Πανεπιστημίου με παιδαγωγικές σπουδές στη δύση και με τετραετή προϋπηρεσία ως διευθυντής κρατικού διδασκαλείου. Τα ιδιαίτερα καθήκοντα και δικαιώματα του Γενικού Επιθεωρητή, τα οποία τα ασκεί μετά από εντολή του Υπουργού είναι: εποπτεία των νομαρχιακών επιθεωρητών, επανέλεγχος των αρχείων τους, καθοδήγηση τους σε θέματα εύρυθμης λειτουργίας των σχολείων, επιθεώρηση των ιδιωτικών και δημόσιων δημοτικών σχολείων, των Διδασκαλείων και των Ιεροδιδασκαλείων. Ακόμη, ο Γενικός Επιθεωρητής συγκαλεί και προεδρεύει στο συνέδριο νομαρχιακών επιθεωρητών το οποίο έχει σκοπό τον διάλογο για παιδαγωγικά και διδακτικά ζητήματα και την κατάρτιση του σχολικού προγράμματος. Για όλα τα παραπάνω ο Γενικός Επιθεωρητής υποβάλλει έκθεση στον Υπουργό. Αυτός με βάση την έκθεση λαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα. Το 20ό άρθρο τροποποιεί τη δεύτερη παράγραφο του 50ου άρθρου του ΒΤΜΘ΄ και αναφέρει τους λόγους απόλυσης των δασκάλων. Συγκεκριμένα ορίζει ότι η απόλυση των δασκάλων και των δύο φύλων και των γραμματιστών πραγματοποιείται για λόγους αμέλειας, παράβασης καθήκοντος, αμάθειας, ανεπάρκειας, ασυμβίβαστης διαγωγής, ατιμωτικής πράξης και για νόσο που χρειάζεται θεραπεία μεγαλύτερης από τρίμηνο ή για νόσο μολυσματική μετά από ένορκη βεβαίωση δύο ιατρών. (Παράρτημα, 1904: 118-121).

Ακολουθεί η παρουσίαση της αιτιολογικής έκθεσης και του νομοσχεδίου «Περί Μέσης Εκπαιδευσεως». Στην αιτιολογική έκθεση ο Σπ. Στάης αναφέρει ότι νομοσχέδιο που υποβάλλεται για ψήφιση μεταρρυθμίζει όλους τους νόμους για τη μέση εκπαίδευση που έχουν ψηφισθεί από το 1836. Ο νέος νόμος ορίζει την κατάργηση των ελληνικών σχολείων και την αύξηση της φοίτησης στα γυμνάσια και στη στοιχειώδη εκπαίδευση στα έξι έτη, απαλλάσσει τους λειτουργούς της μέσης εκπαίδευσης από τις αυθαιρεσίες της υπουργικής εξουσίας, κανονίζει την πρακτική προετοιμασία των διδασκόντων στα γυμνάσια. Ο Υπουργός ασκεί έντονη κριτική στη λειτουργία των ελληνικών σχολείων. Τα θεωρεί αναχρονιστικά (βασίζονται σε παλιά γερμανικά πρότυπα), κατάλοιπα του παρελθόντος μιας φτωχής χώρας, χωρίς υποδομές, εργαστήρια θεσιθήρων στα οποία δε μπορεί να βλαστήσει η γνώση. Σε ό,τι αφορά τους λειτουργούς της μέσης εκπαίδευσης ο Σπ. Στάης αναφέρει ότι δεν έχει να συμπληρώσει κάτι στο νομοσχέδιο που είχε υποβάλει προς ψήφιση στη Βουλή πριν από τρία χρόνια. Επίσης, ο Υπουργός αναφέρει ότι τα οικονομικά τους κράτους δεν του επιτρέπουν να επαναφέρει την πρότασή του για σύσταση συμβουλίου που θα ορίζει ελεύθερα τα ζητήματα στη μέση εκπαίδευση. Στη συνέχεια ο Υπουργός

αναφέρει ότι οι όροι που εισάγονται για τις μεταθέσεις και τις απολύσεις των διδασκόντων στα γυμνάσια αποτελούν ισχυρή προστασία των εκπαιδευτικών απέναντι στην υπουργική αυθαιρεσία. Σημαντικά είναι και τα όσα προβλέπονται για τους γυμνασιάρχες και τους καθηγητές. Σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση των καθηγητών ως προς τη διδακτική ο Υπουργός θεωρεί ότι παρουσιάζει πολλά κενά. Για τον λόγο αυτόν προτείνει την υποχρεωτική φοίτηση στο διδασκαλείο όσων προορίζονται για εκπαιδευτικοί στα γυμνάσια. Το Βαρβάκειο Λύκειο χωρίς να χάσει τον χαρακτήρα του θα αποτελέσει τον πυρήνα της εθνικής και κοινωνικής ανάπτυξης, προκοπής και αναγέννησης. Το νομοσχέδιο επιχειρεί να ανορθώσει τη μέση εκπαίδευση ενώ οι μεταρρυθμίσεις για τον νόμο της δημοτικής εκπαίδευσης που αφορούν τα δικαιώματα των διδασκόντων στα καταργούμενα ελληνικά σχολεία ορίζονται « ευλόγως, αζημίως και ευλαβώς» (Παράρτημα, 1904: 122-123).

Το νομοσχέδιο περιλαμβάνει 16 άρθρα. Τα βασικότερα άρθρα είναι τα εξής: Το 1ο άρθρο ορίζει ότι τα γυμνάσια γίνονται εξαιτούς φοίτησης και ανήκουν στη μέση εκπαίδευση, η οποία είναι μεταξύ στοιχειώδους ή δημοτικής και της ανώτερης ή επιστημονικής. Το 2ο άρθρο ορίζει ότι στην πρώτη τάξη του γυμνασίου γράφεται μετά από εξετάσεις ο κάτοχος απολυτηρίου δημοτικού και όποιος αποδεδειγμένα είναι ικανός να φοιτήσει σε γυμνάσιο. Ο δεύτερος υποβάλλει στον γυμνασιάρχη αίτηση (με δεκάδραχμο χαρτόσημο) για εξέταση παρουσία του συλλόγου καθηγητών. Το 3ο άρθρο αναφέρει ότι τα διδασκόμενα μαθήματα στο γυμνάσιο ορίζονται κάθε εξαετία από πενταμελή επιτροπή που διορίζεται από το Υπουργείο με Βασιλικό Διάταγμα. Τα τρία μέλη (γυμνασιάρχες ή οποιοσδήποτε λόγιος ή διδάκτορας της Φιλοσοφικής Σχολής με ειδικές παιδαγωγικές σπουδές) διορίζονται από τον Υπουργό και τα δύο (καθηγητές της Σχολής) προτείνονται από τη Φιλοσοφική Σχολή του Εθνικού Πανεπιστημίου). Η επιτροπή διευθύνεται από τον αρχαιότερο από τους δύο καθηγητές. Αυτός είναι υπεύθυνος για τη σύνταξη και υποβολή στο Υπουργείο του προγράμματος μαθημάτων και τον καθορισμό των κανόνων και των όρων των εισιτηρίων εξετάσεων. Επίσης, καθορίζει τα δικαιολογητικά εγγραφής, τις ώρες διδασκαλίας, το όριο των απουσιών και το είδος των τιμωριών των μαθητών, τον χρόνο των διακοπών και των εορταστικών ημερών και οτιδήποτε αφορά την εσωτερική λειτουργία και τα οικονομικά του γυμνασίου. Τα παραπάνω διατυπώνονται στον ειδικό κανονισμό της επιτροπής, ο οποίος υποβάλλεται στο Υπουργείο και εγκρίνεται με Βασιλικό Διάταγμα που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης πριν από την αρχή του πρώτου σχολικού έτους της εξαετούς περιόδου. Το 4ο άρθρο ορίζει ότι στο γυμνάσιο διορίζονται καθηγητές και δάσκαλοι όσοι είναι αναγκαίοι για τη διδασκαλία των μαθημάτων. Οι πρώτοι κάνουν είκοσι ώρες μάθημα την εβδομάδα και οι δεύτεροι είκοσι πέντε. Το 5ο άρθρο αναφέρεται στις πειθαρχικές ποινές των γυμνασιάρχων και των καθηγητών. Αυτές υποβάλλονται από τον Υπουργό. Το πρόστιμο δε μπορεί να υπερβαίνει το μισό του μηνιαίου μισθού και η πρόσκαιρη απόλυση τους τρεις μήνες. Το 6ο άρθρο ορίζει ότι

μετάθεση γυμνασιάρχη ή καθηγητή επιτρέπεται μόνο σε κενή θέση ή αμοιβαία αλλαγή θέσης ή μετά από εξέταση του αιτήματος και έκθεση του επιθεωρητή από τους καθηγητές της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου. Η έκθεση και η αίτηση δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης μαζί με το Βασιλικό Διάταγμα. Απόλυση γυμνασιάρχη ή καθηγητή επιτρέπεται μόνο μετά από ανάκριση και απολογία του από τον Επιθεωρητή και έπειτα από αίτηση του Υπουργού, αφού πρωτίστως λάβει λεπτομερή και αιτιολογημένη έκθεση από τη Φιλοσοφική Σχολή του Εθνικού Πανεπιστημίου. Η έκθεση δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης μαζί με το Βασιλικό Διάταγμα εντός μίας εβδομάδας από την υποβολή της στο Υπουργείο. Ο απολυμένος δεν αναδιορίζεται πριν από τη λήξη ενός τουλάχιστον έτους από την απόλυσή του. Όποιος έχει τιμωρηθεί με πρόστιμο τρεις φορές ή έχει απολυθεί δύο φορές αποβάλλεται για πάντα από την υπηρεσία μετά από αιτιολογημένη έκθεση του Υπουργού δημοσιευμένη μαζί με το Βασιλικό Διάταγμα στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης. Επίσης απολύεται όποιος έχει καταδικαστεί για εγκληματική πράξη ή για πλημμέλημα που αφορά τα άρθρα 22, 456, 462, 466 του ποινικού νόμου. Το 7ο άρθρο ορίζει ότι όλα τα ελληνικά σχολεία καταργούνται και ο εξοπλισμός τους μεταφέρεται στα γυμνάσια και τα δημοτικά σχολεία. Επίσης, όσα ελληνικά σχολεία υφίστανται από κληροδοτήματα ή άλλους πόρους εκτός του δημόσιου προϋπολογισμού με Βασιλικό Διάταγμα προσαρμόζονται και λειτουργούν σαν γυμνάσια χωρίς να αλλοιώνονται οι σκοποί λειτουργίας τους. Το 11ο άρθρο ορίζει ότι το Βαρβάκειο Λύκειο χρησιμεύει ως διδασκαλείο, στο οποίο πραγματοποιούν την ετήσια πρακτική τους άσκηση στην παιδαγωγική και διδακτική μέθοδο οι διδάκτορες και οι προλύτες της Φιλοσοφικής και Θεολογικής Σχολής του Εθνικού Πανεπιστημίου. Διευθυντής του Βαρβάκειου Διδασκαλείου διορίζεται με βαθμό και μισθό τακτικού καθηγητή του Εθνικού Πανεπιστημίου όποιος έχει προσόντα γυμνασιάρχη ή καθηγητή και έχει πιστοποιητικό παιδαγωγικής επάρκειας από πανεπιστήμιο ή διδασκαλείο της Δύσης. Όσοι διδάκτορες και προλύτες πραγματοποιήσουν την ετήσια εκπαίδευση λαμβάνουν πτυχίο άσκησης, το οποίο εκδίδεται μετά από την καταβολή δεκάδραχμου χαρτόσημου. Όσα αφορούν την εγγραφή, τις εξετάσεις και το πρόγραμμα του διδασκαλείου ορίζονται με Βασιλικά Διατάγματα. Το 12ο άρθρο ορίζει ότι καθηγητές στα γυμνάσια διορίζονται διδάκτορες και προλύτες της Φιλοσοφικής και Θεολογικής Σχολής του Εθνικού ή άλλου ισότιμου Πανεπιστημίου που φέρουν πτυχίο του Βαρβάκειου Διδασκαλείου. Οι διδάκτορες ή προλύτες του Εθνικού Πανεπιστημίου που έχουν πιστοποιητικό παιδαγωγικής επάρκειας από πανεπιστήμια ή διδασκαλεία της Δύσης, για να διορισθούν καθηγητές σε γυμνάσιο είναι υποχρεωμένοι να δώσουν εξετάσεις για την απόκτηση του πτυχίου, αλλά απαλλάσσονται από την φοίτηση σε αυτό. Το 14ο άρθρο ορίζει ότι η ισχύς του παρόντος νόμου αρχίζει από το σχολικό έτος 1904-1905 αλλά απαλλάσσονται της εξαετούς φοίτησης όσοι μαθητές είναι εγγεγραμμένοι σε γυμνάσια με την έναρξη

ισχύος του νόμου. Το 15ο άρθρο αναφέρει ότι με Βασιλικά Διατάγματα ορίζονται οι διαδικασίες για την εκτέλεση του παρόντος νόμου. Επίσης οι προσωρινές διατάξεις του άρθρου ορίζουν ότι οι προαχθέντες με τη λήξη του παρόντος σχολικού έτους από την πρώτη στην δεύτερη τάξη ελληνικού σχολείου θα εισάγονται στην έκτη τάξης του δημοτικού, από τη δεύτερη στην τρίτη τάξη ελληνικού σχολείου θα εισάγονται στην κατώτερη ή πρώτη τάξη του εξατάξιου γυμνασίου και οι απόφοιτοι της τρίτης τάξης ελληνικού σχολείου μπορούν αν θέλουν να παρακολουθήσουν τη δεύτερη τάξη του γυμνασίου. Οι δύο τελευταίες κατηγορίες μαθητών κατατάσσονται στο γυμνάσιο μετά από εξετάσεις (καθορίζονται στο 3ο άρθρο του παρόντος νόμου). Οι τέσσερις τάξεις του γυμνασίου μετονομάζονται κατά σειρά σε τρίτη, τέταρτη, πέμπτη, έκτη (Παράρτημα, 1904: 123-124).

Στη συνέχεια ακολουθεί η παρουσίαση της αιτιολογικής έκθεσης και του νομοσχεδίου «Περί τροποποίησης του Νόμου ΑΣΕΓ΄ της 20ής Ιουλίου, περί καταργήσεως των διδασκτρων εν τοις δημοτικοίς σχολείοις κ.λπ.».

Ο Σπ. Στάης στην αιτιολογική του έκθεση εισαγωγικά αναφέρει ότι η φοίτηση των μαθητών στα δημοτικά σχολεία ήταν αραιή ενώ ο μισθός των δημοδιδασκάλων (καθορισμένος με το 12ο άρθρο του ΧΘ΄ νόμου της 11ης Ιανουαρίου 1878), αν και μεγαλύτερος σε σχέση με το παρελθόν, είναι ανεπαρκής, καθώς οι τριτοβάθμιοι δάσκαλοι λαμβάνουν 80 δραχμές τον μήνα, οι δευτεροβάθμιοι 100 και οι πρωτοβάθμιοι 140. Από την πληρωμή των διδασκτρων μπορεί οι δάσκαλοι να εξασφαλίζουν κάποια επιπλέον έσοδα, ωστόσο τα δίδακτρα είναι επαχθή για τους άπορους γονείς και περιοριστικά για τη φοίτηση των παιδιών ενώ σε πολλές περιπτώσεις εμφανίζονται φαινόμενα κατάχρησής τους με συνέπεια την αμαύρωση του ρόλου των διδασκάλων. Για τους παραπάνω λόγους η κατάργηση των διδασκτρων και η αντικατάστασή τους με προσαύξηση του μισθού δέκα δραχμών για κάθε πενταετία (και μέχρι το μισό του αρχικού μισθού) ήταν θετική πράξη, ωστόσο από το 1892 η αύξηση των μισθών των δασκάλων από 80 δραχμές σε 100 δραχμές για τους τριτοβάθμιους, από 100 δραχμές σε 120 δραχμές για τους δευτεροβάθμιους και από 140 δραχμές σε 150 δραχμές για τους πρωτοβάθμιους χωρίς την κατάργηση των προσαυξήσεων δημιουργεί πρόβλημα στον προϋπολογισμό της δημοτικής εκπαίδευσης. Ο Σπ. Στάης ολοκληρώνει την έκθεσή αναφέροντας ότι η κατάθεση του παρόντος νομοσχεδίου στοχεύει στον περιορισμό των προσαυξήσεων στα σημερινά όρια (Παράρτημα, 1904: 124-125).

Το νομοσχέδιο αποτελείται από 1 άρθρο το οποίο αναφέρει ότι το 2ο άρθρο του ανωτέρου νόμου αντικαθίσταται. Σύμφωνα με τη νέα διατύπωση ο μηνιαίος μισθός των δημοδιδασκάλων αυξάνεται κάθε πενταετία δέκα δραχμές αλλά το σύνολο της αύξησης δε μπορεί να είναι πάνω από τριάντα δραχμές (Παράρτημα, 1904: 125).

Παρακάτω παρουσιάζεται η αιτιολογική έκθεση και το νομοσχέδιο «Περί διδακτικών βιβλίων της Στοιχειώδους και της Μέσης Εκπαιδεύσεως». Στην

αιτιολογική του έκθεση ο Υπουργός αναφέρει ότι η ανάγκη μεταρρύθμισης του ισχύοντος συστήματος διδακτικών βιβλίων δε χρήζει εκτεταμένης ανάπτυξης καθώς αναγνωρίζεται από όλους. Ο τρόπος επιλογής των διδακτικών βιβλίων δοκιμάστηκε για χρόνια και κατέδειξε ότι παρά την πρόνοια του Συντάγματος για παροχή δωρεάν εκπαίδευσης αυτή είναι δαπανηρή και όχι πάντα καλής ποιότητας για τους μαθητές. Η εφαρμογή αυτού του συστήματος είχε ως αποτέλεσμα τη χρήση περιττών διδακτικών βιβλίων, την καταπόνηση των μαθητών, την απουσία ομοιομορφίας στη διδασκαλία και την άσκοπη αντικατάσταση ορισμένων βιβλίων. Επιπλέον, το σύστημα αυτό προωθεί τον ανταγωνισμό ανάμεσα σε αυτούς που επιδιώκουν την έγκριση του βιβλίου τους. Ακόμη, προκαλεί πίεση στο διδακτικό προσωπικό για να επιλέξει συγκεκριμένα βιβλία. Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι το παρόν σύστημα διαβάλλει το κύρος και την αξιοπρέπεια των διδασκόντων, δεν εξυπηρετεί τη διδασκαλία και φορτώνει τον ελληνικό λαό με περιττή φορολογία. Ο Σπ. Στάης επισημαίνει ότι το νέο σύστημα που προτείνει (κρατικό μονοπώλιο των διδακτικών βιβλίων) στοχεύει στην υλική ανακούφιση του λαού, αφού δε θα φορολογείται για να εκδίδονται βιβλία ακατάλληλα. Επιπλέον, το νέο σύστημα προωθεί την παροχή υγιεινότερης πνευματικής τροφής στα παιδιά. Στη συνέχεια ο Υπουργός αναφέρει ότι το νέο σύστημα δε θίγει τα συμφέροντα των τυπογράφων, των βιβλιοπωλών και όσων απασχολούνται με οποιονδήποτε τρόπο στην παραγωγή των διδακτικών βιβλίων. Ωστόσο, για το συμφέρον του έθνους και της κοινωνίας, οι εκδότες και οι συγγραφείς θα χάσουν τα έκτακτα κέρδη τους. Το νέο σύστημα θα επιφέρει τον περιορισμό της έκδοσης βιβλίων και εξασφαλίζει τη δίκαιη κρίση στην έγκριση των βιβλίων. Ακόμη προσδιορίζει την τιμή των βιβλίων με διαφάνεια. Έπειτα ο Σπ. Στάης αναλύει τον ρόλο των ειδικών επιτροπών έγκρισης βιβλίων και τους όρους πληρωμής όσων εξασφαλίσουν την έγκριση έκδοσης του βιβλίου τους. Στη συνέχεια αναφέρει ότι τα βιβλία εγκρίνονται ανά εξαετία μετά από διαγωνισμό. Αν στον διαγωνισμό δεν κατατεθούν προτάσεις για νέα βιβλία σε κάποιο γνωστικό αντικείμενο τότε η ισχύς των υφιστάμενων βιβλίων παρατείνεται για μια εξαετία. Ολοκληρώνοντας ο Σπ. Στάης αναφέρει ότι η πρότασή του είναι προς το συμφέρον της κοινωνίας καθώς την απαλλάσσει από μεγάλα φορολογικά βάρη και υπακούει στο εθνικό συμφέρον που είναι η παροχή στα παιδιά του ελληνικού λαού μόνο των αναγκαίων και κατάλληλων βιβλίων (Παράρτημα, 1904: 125-126).

Το νομοσχέδιο αποτελείται από 17 άρθρα. Τα βασικότερα άρθρα είναι τα εξής: Το 1ο άρθρο ορίζει ότι στην δημόσια και ιδιωτική εκπαίδευση της στοιχειώδους και της μέσης εκπαίδευσης εισάγονται μετά από διαγωνισμό για τη διδασκαλία διδακτικά βιβλία, τα οποία είναι εγκεκριμένα. Ο παρών νόμος δεν αφορά τα πρωτότυπα κείμενα των συγγραφέων και τις ερμηνείες αυτών στα αρχαία και στις ξένες γλώσσες. Για τα βιβλία θρησκευτικών είναι προαπαιτούμενη η έγκριση της Ιεράς Συνόδου πριν τη συμμετοχή τους στον διαγωνισμό. Το 2ο άρθρο ορίζει ότι ο διαγωνισμός πραγματοποιείται κάθε έξι χρόνια και εγκρίνεται μόνο ένα βιβλίο για

κάθε μάθημα κάθε τάξης εκτός εάν η διδασκαλία μαθήματος γίνεται σε δύο ή περισσότερες τάξεις, τότε η έγκριση αφορά και αυτές τις τάξεις. Τα διδακτικά βιβλία της δημοτικής εκπαίδευσης αποτελούνται μόνο από ένα αναγνωστικό για κάθε τάξη αλλά στις δύο ανώτερες τάξεις εισάγονται και περικοπές του Ευαγγελίου από το πρωτότυπο, γραμματική της ελληνικής γλώσσας με τις κατάλληλες ασκήσεις, γεωγραφία, αριθμητική και γεωμετρικά προβλήματα και ιχνογραφικά πρότυπα. Η έγκριση ισχύει μόνο για μία εξαετία από την εισαγωγή του κάθε βιβλίου ως διδακτικού στα δημόσια και ιδιωτικά εκπαιδευτήρια. Το 4ο άρθρο ορίζει ότι ο πρώτος διαγωνισμός θα προκηρυχθεί μέσα στον πρώτο μήνα από την ισχύ του παρόντος νόμου και η διάρκειά του θα είναι ίση προς τον χρόνο που υπολείπεται της εξαετίας. Τα βιβλία αξιολογούνται από έξι επιτροπές κριτών (3 με 5 μέλη). Η πρώτη είναι για τα βιβλία των εξατάξιων δημοτικών σχολείων, η δεύτερη για τα βιβλία που αφορούν φιλολογικά, ιστορικά και φιλοσοφικά μαθήματα, η τρίτη για μαθηματικά και φυσική, η τέταρτη για τα θρησκευτικά, η πέμπτη για τις ξένες γλώσσες και η έκτη για τα τεχνικά μαθήματα της στοιχειώδους και μέσης εκπαίδευσης. Το 5ο άρθρο ορίζει τα κριτήρια διορισμού στις επιτροπές. Συγκεκριμένα στην πρώτη επιτροπή διορίζονται καθηγητές της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού Πανεπιστημίου και όσοι έχουν χρηματίσει ή διατελούν διευθυντές διδασκαλείου, στη δεύτερη καθηγητές του φιλολογικού τμήματος της Φιλοσοφικής Σχολής και συγγραφείς με δημοσιεύσεις έγκριτων επιστημονικών συγγραμμάτων (φιλολογικά, ιστορικά, γεωγραφικά, φιλοσοφικά), στην τρίτη καθηγητές του φυσικού και μαθηματικού τμήματος της Φιλοσοφικής Σχολής ή των Στρατιωτικών των Ευελπίδων της Ναυτικής Σχολής των Δοκίμων και των Σχολών των Βιομηχανικών Τεχνών, στην τέταρτη Επίσκοποι και καθηγητές της Θεολογικής Σχολής του Εθνικού Πανεπιστημίου και της Ριζάρειου Εκκλησιαστικής Σχολής, στην πέμπτη καθηγητές της Γαλλικής Σχολής και όσοι έχουν συγγράψει επιστημονικά έργα για την γαλλική γλώσσα ή άλλη ξένη γλώσσα και όσοι έχουν πτυχίο της Φιλοσοφικής Σχολής, το οποίο εκδόθηκε από εξεταστική επιτροπή, αποτελούμενη από καθηγητές της Γαλλικής ή άλλης ξένης αρμόδιας Σχολής, στην έκτη καλλιτέχνες και ειδικοί παιδαγωγοί. Όποιος υποβάλλει στον διαγωνισμό διδακτικό βιβλίο οποιουδήποτε μαθήματος για έγκριση δεν εκλέγεται κριτής.. Το 7ο άρθρο ορίζει ότι οι εκθέσεις των επιτροπών πρέπει να είναι αναλυτικές και να αναφέρουν τους λόγους της έγκρισης ή απόρριψης. Οι εκθέσεις δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης. Το 9ο άρθρο ορίζει ότι τα βιβλία που έχουν εγκριθεί αποτελούν ιδιοκτησία του δημοσίου και ο Υπουργός μπορεί να επιτρέψει τη χρήση τους για μια επιπλέον εξαετία εάν δεν θέλει να εγκρίνει κάποιο νέο βιβλίο στον επόμενο διαγωνισμό. Εάν κατά την έναρξη εφαρμογής του παρόντος νόμου δεν υποβληθούν βιβλία μαθημάτων προς έγκριση, τότε ο διαγωνισμός επαναλαμβάνεται γι' αυτά τα μαθήματα. Το 10ο άρθρο ορίζει ότι τα εγκεκριμένα βιβλία εκτυπώνονται με δαπάνη του δημοσίου είτε από το εθνικό τυπογραφείο είτε μέσω μειοδοτικής δημοπρασίας σε ιδιωτικά τυπογραφεία. Τα

βιβλία πωλούνται μόνο σε επιχειρηματίες βιβλιοπώλες με έκπτωση 20%. Το 11ο άρθρο αναφέρει ότι η τιμή του κάθε βιβλίου ορίζεται από το Υπουργείο. Στον καθορισμό της συνυπολογίζονται κατ' αναλογία για κάθε τυπογραφικό φύλλο, η δαπάνη εκτύπωσης των εκθέσεων, η αμοιβή του συγγραφέα, το κόστος του χαρτιού εκτύπωσης, το κόστος σταχώσεως, των εικόνων, των πινάκων και κάθε άλλη δαπάνη που προκύπτει μέχρι την παράδοση του για εμπορία. Το 15ο άρθρο ορίζει ότι μέχρι την λήξη του χρόνου έγκρισης κατά τον ΒΤΓ' νόμο επιτρέπεται η χρήση των βιβλίων που είναι εγκεκριμένα από τον σύλλογο διδασκόντων. Αλλά για τη μη χρήση των εγκεκριμένων βιβλίων (σύμφωνα με τον παρόντα νόμο) από έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου δεν προκύπτει κανένα δικαίωμα αποζημίωσης. Τέλος, το 17ο άρθρο αναφέρει ότι ο νόμος ΒΤΓ' περί διδακτικών βιβλίων και κάθε άλλη διάταξη που αντίκειται στον παρόντα νόμο καταργείται (Παράρτημα, 1904: 125-127).

Συνοψίζοντας, ο Στάης με το νομοσχέδιο του για τη Μέση Εκπαίδευση καταργεί τα ελληνικά σχολεία, από του επόντος έτους, και προτείνει την συγχώνευσή τους με τα δημοτικά σχολεία και τα γυμνάσια (προσάρτηση των δύο κατώτερων τάξεων των ελληνικών σχολείων στις δύο ανώτερες των δημοτικών – γίνονται εξαετούς φοίτησης- και της ανώτερης τάξης του ελληνικού σχολείου στην κατώτερη των γυμνασίων). Η φοίτηση στα γυμνάσια επεκτείνεται στα έξι έτη. Ο Στάης επαναφέρει το θέμα της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών. Το Βαρβάκειο Λύκειο θα λειτουργήσει ως Διδασκαλείο της Μέσης Εκπαίδευσης, στο οποίο θα πραγματοποιούν την ετήσια πρακτική τους άσκηση στην παιδαγωγική και διδακτική μέθοδο οι διδάκτορες και προλύτες της Φιλοσοφικής και Θεολογικής Σχολής, οι οποίοι θα διορίζονται καθηγητές στα γυμνάσια. Η εποπτεία της Μέσης Εκπαίδευσης ανατίθεται στη Φιλοσοφική Σχολή του Εθνικού Πανεπιστημίου. Ο υπουργός αποκτά το δικαίωμα να διορίζει καθηγητές όχι όμως να τους απολύει χωρίς έκθεση της Φιλοσοφικής Σχολής. Ο Στάης στο νομοσχέδιο αυτό δεν προτείνει τη σύσταση Εκπαιδευτικού Συμβουλίου της Μέσης Εκπαίδευσης, την σύσταση του οποίου είχε προτείνει με το αντίστοιχο νομοσχέδιο το 1900. Με το νομοσχέδιο για τη δημοτική εκπαίδευση ο Στάης ορίζει δύο τύπους σχολείων, τα γραμματεία που είναι τετραετή και τα δημοτικά, για τα οποία ορίζει αύξηση της φοίτησης στα έξι έτη χωρίς όμως αύξηση εκπαιδευτικών δαπανών. Η διαβάθμιση των σχολείων θα γίνεται με κριτήριο τον αριθμό των μαθητών, γι' αυτό πολλά δημοτικά θα μετατραπούν σε γραμματεία. Ο μισθός των διδασκάλων θα καθορίζεται με κριτήριο όχι τον βαθμό τους αλλά τον τύπο του σχολείου που υπηρετούν. Όσοι απολύονται από τα διδασκαλεία θα υπηρετούν για τρία χρόνια τουλάχιστον ως τριτοβάθμιοι, ανεξάρτητα από τον βαθμό του πτυχίου τους. Οι ελληνοδιδάσκαλοι των καταργηθέντων ελληνικών σχολείων διορίζονται ως δημοδιδάσκαλοι με μισθό αντίστοιχο της θέσης τους, ενώ διευθυντές ή διδάσκαλοι στις δύο ανώτερες τάξεις του δημοτικού διορίζονται διδάκτορες ή προλύτες της Φιλοσοφικής Σχολής. Όσον αφορά την εποπτεία των δημοτικών σχολείων δεν προβαίνει σε τροποποίηση του αντίστοιχου άρθρου του νόμου 1895

και παραμένουν τα τοπικά εποπτικά συμβούλια, ο νομαρχιακός επιθεωρητής και ο γενικός επιθεωρητής. Ωστόσο, ο Υπουργός έχει το δικαίωμα να απολύει τον νομαρχιακό επιθεωρητή χωρίς απόφαση του οικείου συμβουλίου. Με το νομοσχέδιο περί διδακτικών βιβλίων επαναφέρει το κρατικό μονοπώλιο των διδακτικών βιβλίων της δημοτικής και μέσης εκπαίδευσης. Ο διαγωνισμός για τα διδακτικά βιβλία θα γίνεται ανά εξαιτία και θα εγκρίνεται ένα μόνο βιβλίο για κάθε μάθημα. Τα εγκρινόμενα βιβλία θα αποτελούν ιδιοκτησία του κράτους, θα εκδίδονται από το κράτος και η τιμή τους θα καθορίζεται από το Υπουργείο.

Η μονομαχία του Στάη με τον βουλευτή Χατζηπέτρο και η δολοφονία του δεύτερου οδήγησε στην παραίτηση του Στάη στις 18 Ιουνίου του 1904. Στη συνέχεια, ο Α. Ζαΐμης απέσυρε την εμπιστοσύνη του προς τον Γ. Θεοτόκη, εξαιτίας της διαφωνίας του πάνω στο ζήτημα του νέου στρατιωτικού οργανισμού που υπέβαλε ο Πρωθυπουργός προς ψήφιση στη Βουλή. Η παραίτηση της κυβέρνησης Γ. Θεοτόκη οδήγησε τη χώρα σε εκλογές από τις οποίες αναδείχθηκε στην πρωθυπουργία ο Θ. Δηλιγιάννης.

3.3. Τρίτη Θητεία

Ο Θ. Δηλιγιάννης δολοφονήθηκε στις 31 Μαΐου του 1905 και τον διαδέχθηκε για έξι μήνες ο Δ. Ράλλης. Στις 23 Νοεμβρίου του 1905, ο Νικόλαος Μπουφίδης του κόμματος Θεοτόκη εκλέγεται Πρόεδρος της νέας συνόδου της Βουλής και ο Γ. Θεοτόκης έλαβε από τον Βασιλιά εντολή σχηματισμού κυβέρνησης. Η κυβέρνηση Γ. Θεοτόκη οδήγησε τη χώρα σε εκλογές στις 26 Μαρτίου 1906. Το κόμμα του Γ. Θεοτόκη κέρδισε τις εκλογές, εξασφαλίζοντας την απόλυτη πλειοψηφία στο κοινοβούλιο. Η νέα κυβέρνηση διατηρήθηκε στην εξουσία μέχρι τον Ιούλιο του 1909 και αποτέλεσε τη μακροβιότερη κυβέρνηση της περιόδου 1890-1909 (Ασπρέας, 1930: 83-86).

Ο Γ. Θεοτόκης ανασχημάτισε την κυβέρνηση στις 21 Ιουνίου του 1908 και ο Σπ. Στάης ανέλαβε για τρίτη φορά το Υπουργείο των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως (21 Ιουνίου 1908-7 Ιουλίου 1909).

Το υποκεφάλαιο περιλαμβάνει τις εισηγητικές και αιτιολογικές εκθέσεις και τα νομοσχέδια του Υπουργού Σπ. Στάη, με τη σειρά εμφάνισής τους στα πρακτικά της Βουλής. Ο Υπουργός Σπ. Στάης στις 24 Νοεμβρίου του 1908 καταθέτει 16 εκπαιδευτικά νομοσχέδια προς ψήφιση στη Βουλή. Τα νομοσχέδια είναι τα εξής: «Περί των εξ Ανατολικής Ρωμυλίας και Βουλγαρίας καταγομένων διδασκάλων», «Περί των μισθώσεως των διδακτηρίων της μέσης εκπαίδευσεως», «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του ΒΧΚΑ' νόμου περί γυμναστικής και γυμναστικών και αθλητικών αγώνων», «Περί ελληνικών σχολείων και Γυμνασίων», «Περί του εν Αθήναις διδασκαλείου της Δημοτικής εκπαίδευσεως», «Περί προσωπικού των γραφείων της πρυτανείας του Εθνικού Πανεπιστημίου», «Περί των

επιμελητών και βοηθών των κλινικών της ιατρικής σχολής και των εργαστηρίων και φροντιστηρίων ή μουσείων του Εθνικού Πανεπιστημίου», «Περί τροποποίησης του νόμου ΑΧΙΓ΄ της 20ής Δεκεμβρίου 1887 περί αριθμού και μισθού των επιστητών και υπηρετών των γυμνασίων και ελληνικών σχολείων», «Περί τροποποίησης και συμπλήρωσης του περί εξετάσεων εν τοις Γυμνασίοις και ελληνικοις σχολείοις ΒΤΒ΄ νόμου της 12ης Ιουλίου 1895», «Περί διδασκασίων της δημοτικής εκπαίδευσης», «Περί ιδρύσεως Διδασκαλείου της Μέσης Εκπαίδευσης», «Περί οργανώσεως της γυναικείας εκπαίδευσης», «Περί συστάσεως διδασκαλείου θηλέων», «Περί της εν Αθήναις Ακαδημίας των τεχνικών σπουδών», «Περί οργανώσεως της κεντρικής υπηρεσίας του Υπουργείου Εκκλησιαστικών και της Δημόσιας Εκπαίδευσης», «Περί ανώτερου Διδακτικού προσωπικού εν τω Εθνικώ Πανεπιστημίω της εν αυτω διδασκαλίας, της διάρκειας των σπουδών και των εξετάσεων των φοιτητών».

Στην αιτιολογική έκθεση του νομοσχεδίου «Περί των εξ Ανατολικής Ρωμυλίας και Βουλγαρίας καταγομένων διδασκάλων» ο Υπουργός αναφέρει ότι ανάμεσα στους Έλληνες πρόσφυγες που ήρθαν από την Ανατολική Ρωμυλία και τη Βουλγαρία στην Ελλάδα, εξαιτίας των διωγμών, υπάρχουν και αρκετοί δάσκαλοι. Αυτοί στην πατρίδα δε μπορούν να βρουν εργασία και στερούνται οικονομικών πόρων για να μπορέσουν να ζήσουν. Η πατρίδα έχει καθήκον και υποχρέωση να τους βοηθήσει, παρέχοντάς τους το δικαίωμα διορισμού στα σχολεία δημοτικής εκπαίδευσης. Επειδή όμως αυτοί υπολείπονται σε προσόντα από τους δημοδιδασκάλους που προέρχονται από τα διδασκαλεία του Κράτους εξομοιώνονται μόνο με τους τριτοβάθμιους δημοδιδασκάλους. Ο Υπουργός αναφέρει ότι ελπίζει να ψηφιστεί η πρότασή του από τη Βουλή, ώστε να αναδειχθεί ότι η πατρίδα όχι μόνο παρέχει άσυλο στους διωκόμενους ομοεθνείς αλλά και εργασία (Παράρτημα, 1908: 108).

Το νομοσχέδιο περιλαμβάνει 1 άρθρο, το οποίο ορίζει ότι οι Έλληνες δάσκαλοι και δασκάλες (με ελληνική ιθαγένεια) που ήρθαν από την Ανατολική Ρωμυλία και τη Βουλγαρία και διετέλεσαν εκεί επί τριετία έργο και έχουν πτυχίο διορίζονται ως τριτοβάθμιοι δημοδιδάσκαλοι στη δημοτική εκπαίδευση. Η διάταξη αυτού του νόμου ισχύει μόνο για αυτούς που φέρουν πτυχίο τον παρόντα χρόνο (Παράρτημα, 1908: 109).

Στην αιτιολογική έκθεση του νομοσχεδίου «Περί των μισθώσεως των διδασκασίων της μέσης εκπαίδευσης» ο Υπουργός αναφέρει ότι η πολιτεία δε μερίμνησε για την ίδρυση διδασκασίων. Ορισμένα διδασκασία έγιναν σε κακοσυντηρημένα ιδιωτικά κτήρια, τα οποία κατασκευάστηκαν για άλλους σκοπούς και δε μπορούν να καλύψουν τις εκπαιδευτικές και διδακτικές ανάγκες των παιδιών ούτε πληρούν τους κανόνες υγιεινής. Επιπλέον, δεν υπάρχει καμία διάταξη που να ρυθμίζει τους όρους μίσθωσης των διδασκασίων και να περιορίζει τις αυθαιρεσίες. Οι αρμόδιοι και οι υπεύθυνοι αδιαφορούν γι' αυτό το σοβαρό ζήτημα και γι' αυτό μισθώνονται με υπέρογκα ενοίκια κυρίως ακατάλληλα διδασκασία, τα οποία δυσχεραίνουν την υγεία των διδασκόντων και των μαθητών και επιβαρύνουν με

μεγάλα έξοδα το δημόσιο ταμείο. Μέχρι να ληφθούν τα αναγκαία μέτρα για την ίδρυση δημόσιων διδακτηρίων μέσης εκπαίδευσης πρέπει οι αρμόδιοι να αποκτήσουν την ελευθερία και να αναλάβουν την ευθύνη για την επιλογή των καταλληλότερων κτηρίων και τους όρους μίσθωσης. Το παρόν νομοσχέδιο είναι προς όφελος της εκπαίδευσης και του δημοσίου και συντελεί στην πρόληψη των ευχειριών και των υπερβάσεων (Παράρτημα, 1908: 109).

Το νομοσχέδιο αποτελείται από 1 άρθρο, το οποίο ορίζει ότι εφόσον δεν υπάρχουν δημόσια ή δημοτικά διδακτήρια μέσης εκπαίδευσης μισθώνονται ιδιωτικά οικήματα μετά τη γνωμοδότηση του οικείου επιθεωρητή μέσης εκπαίδευσης με πρόταση και ευθύνη του σχολάρχη ή του γυμνασιάρχη. Με τον ίδιο τρόπο γίνεται και η αναμίσθωση και η ακύρωση μίσθωσης των υφιστάμενων διδακτηρίων. Τη γνωμοδότηση στο Υπουργείο υποβάλλει με έκθεση αιτιολόγησης ο αρμόδιος επιθεωρητής. Το Υπουργείο είναι υποχρεωμένο να εκτελέσει την πρόταση. Δεν ισχύει καμία μίσθωση χωρίς γνωμοδότηση επιθεωρητή (Παράρτημα, 1908: 109).

Στη συνέχεια ο Στάης προτείνει την τροποποίηση και συμπλήρωση του νόμου ΒΧΚΑ' περί γυμναστικής. Πρόκειται για το νομοσχέδιο που είχε υποβάλει ο Ευταξίας το 1899 και είχε γίνει νόμος του κράτους.

Στην αιτιολογική έκθεση του νομοσχεδίου «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του ΒΧΚΑ' νόμου περί γυμναστικής και γυμναστικών και αθλητικών αγώνων» ο Υπουργός αναφέρει ότι ο υφιστάμενος νόμος υπήρξε εύστοχος και άρτιος ενώ ήταν και επωφελής από εκπαιδευτική και εθνική άποψη. Ωστόσο κατά την εφαρμογή του παρουσιάζει ελλείψεις (Παράρτημα, 1908: 109).

Σε ότι αφορά τις ελλείψεις του νόμου ο Υπουργός σημειώνει ότι αυτές είναι:

1) Ακατάλληλη εποχή για τη διεξαγωγή των σχολικών και πανελληνίων αγώνων καθώς ο καιρός είναι συνήθως άστατος και ψυχρός με αποτέλεσμα να μην είναι μεγάλη η συμμετοχή των μαθητών και του κοινού. Στον νόμο δεν υπήρξε η πρόνοια για τη δυνατότητα επέκτασης ή συντόμευσης του χρόνου διεξαγωγής των αγώνων ανάλογα με το ενδιαφέρον του κοινού και την αντοχή των συμμετεχόντων.

2) Δεν εδραίωσε τη διδασκαλία της γυμναστικής. Επίσης πολλοί γυμναστές εγκαταλείπουν τη γυμναστική για μια δουλειά με περισσότερες απολαβές. Μετά από την εφαρμογή του νόμου για μεγάλο χρονικό διάστημα δεν κατορθώθηκε η διάδοση της διδασκαλίας της γυμναστικής στα περισσότερα εκπαιδευτήρια μέσης εκπαίδευσης.

3) Ενώ ο νόμος κατέστησε τη γυμναστική βασικό μάθημα, ο μισθός των γυμναστών είναι τόσο χαμηλός που τους εξαναγκάζει να εγκαταλείψουν το έργο τους για να επιβιώσουν.

Εκτός από τα προηγούμενα πρέπει να αναφερθεί ότι ο νόμος παρουσιάζει ελλείψεις, παραλήψεις και ατέλειες σε θέματα που αφορούν το άθλημα της σκοποβολής, την άσκηση και τη διδασκαλία των υφιστάμενων καθηγητών και

αυτών που βγαίνουν από τη σχολή και τον θεσμό των επιθεωρητών της γυμναστικής.

Με το νομοσχέδιο αντιμετωπίζονται όλες οι ελλείψεις και καλύπτονται οι ανάγκες του μαθήματος της γυμναστικής και της σκοποβολής. Αυξάνονται οι σπουδαστές, καθορίζονται αξιοπρεπείς και δικαιότεροι μισθοί και ανασυσταίνεται ο θεσμός του επιθεωρητή υπερβάσεων (Παράρτημα, 1908: 109-110).

Το νομοσχέδιο αποτελείται από 2 άρθρα. Οι βασικές τους ρυθμίσεις είναι: Οι μαθητές όλων των σχολείων διδάσκονται κολύμπι, όπου αυτό είναι εφικτό. Οι μαθητές των δύο ανώτερων τάξεων των πλήρων δημοτικών σχολείων, των γυμνασίων, των διδασκαλείων και των εμπορικών σχολών ασκούνται και στην σκοποβολή και την κωπηλασία. Η σκοποβολή διδάσκεται ως βασικό μάθημα στις ανώτερες τάξεις των πλήρων δημοτικών σχολείων αρρένων και σε όλες τις τάξεις των εκπαιδευτηρίων της μέσης εκπαίδευσης. Στην Αθήνα ιδρύεται σχολή για την εκπαίδευση των δασκάλων της γυμναστικής και της σκοποβολής που διδάσκουν στα σχολεία της μέσης εκπαίδευσης, στο ακαδημαϊκό γυμναστήριο, στη σχολή των γυμναστών, στα διδασκαλεία, στις στρατιωτικές και ναυτικές σχολές του κράτους. Σε αυτή γράφονται μετά από εξετάσεις όσοι έχουν: α) απολυτήριο γυμνασίου ή διδασκαλείου με άμεμπτη διαγωγή, β) ηλικία όχι μεγαλύτερη των 22 ετών, γ) ύψος όχι μικρότερο από 1,65, δ) κανονική σωματική διάπλαση με επίσημη έκθεση του γιατρού της σχολής γυμναστών. Μαθητής που απουσιάζει κατά τη διάρκεια ενός σχολικού έτους από ένα μάθημα κατά 30% ή από όλα τα μαθήματα κατά 100% αποκλείεται από τις εξετάσεις και είναι υποχρεωμένος να επαναλάβει από την αρχή τα μαθήματα του έτους. Στη σχολή των γυμναστών διορίζονται ένας διευθυντής με μηνιαίο μισθό 250 δραχμές, δύο γυμναστές (ο ένας κάτοχος σκοποβολής και νικητής σε διαγωνισμό ο οποίος ορίζεται με Βασιλικό Διάταγμα) με μηνιαίο μισθό 150 δραχμές ο καθένας, ένας γιατρός που κατέχει και πτυχίο γυμναστή με μηνιαίο μισθό 100 δραχμές, ένας επιστάτης με μηνιαίο μισθό 60 δραχμές και ένας υπηρέτης με μηνιαίο μισθό 40 δραχμές. Οι αγώνες μπορούν να διεξαχθούν την άνοιξη όχι όμως αργότερα από την 10η Μαΐου και να περιοριστούν σε μία ημέρα. Μπορούν να διοριστούν ως επιθεωρητές γυμναστικής στα σχολεία δημοτικής και μέσης εκπαίδευσης όσοι υπηρέτησαν στη σχολή γυμναστών, στο ακαδημαϊκό γυμναστήριο ή όσοι σπούδασαν γυμναστική στο διδασκαλείο Αθηνών ή στις χώρες της Δύσης με μισθό 300 δραχμές το μήνα. Όσοι επιθεωρητές ασκούν την εργασία τους εκτός της έδρας τους λαμβάνουν για οδοιπορικά ημερήσια αποζημίωση δέκα δραχμές. Διορίζεται επιθεωρητής σκοποβολής για όλα τα εκπαιδευτήρια από τους διδάσκοντες του συγκεκριμένου μαθήματος της σχολής γυμναστών ή από τους γυμναστές γυμνασίων (με προτίμηση αυτών που διετέλεσαν έφεδροι αξιωματικοί). Τα καθήκοντα καθορίζονται με Βασιλικό Διάταγμα. Στο γραφείο γυμναστικής και σκοποβολής που υπάγεται στο τμήμα ανώτερης και μέσης εκπαίδευσης του Υπουργείου διορίζεται έφορος των γυμναστηρίων γυμναστικών οργάνων,

σκοπευτηρίων κ.λπ. με μισθό 320 δραχμές το μήνα άτομο που έχει υπηρετήσει για πάνω από πέντε χρόνια ως διευθυντής της σχολής γυμναστών ή του ακαδημαϊκού γυμναστηρίου. Τα καθήκοντα του ορίζονται με Βασιλικά Διατάγματα. Οι γυμναστές των σχολείων μέσης εκπαίδευσης παίρνουν μηνιαίο μισθό 120 δραχμές ενώ όσοι διδάσκουν και σκοποβολή 150 δραχμές. Ο μισθός των πρώτων μετά την πενταετία αυξάνεται κατά 20 δραχμές το μήνα και των δεύτερων κατά 30 δραχμές. Η αύξηση δεν μπορεί να υπερβεί τις τρεις πενταετίες (Παράρτημα, 1908: 110-111).

Στην αιτιολογική έκθεση του νομοσχεδίου «Περί ελληνικών σχολείων και Γυμνασίων» ο Υπουργός αναφέρει ότι οι ρυθμίσεις για τα ελληνικά σχολεία και τα γυμνάσια είναι ανεπαρκείς από εκπαιδευτική και οικονομική άποψη και ήρθε ο καιρός να διορθωθούν οι ανεπάρκειες με το παρόν νομοσχέδιο. Ο νόμος ρυθμίζει τον τρόπο ίδρυσης και κατάργησης των ελληνικών σχολείων και γυμνασίων και των τάξεών τους, όταν αυτές δεν έχουν τον απαιτούμενο αριθμό μαθητών. Για την αρμόδια αρχή που προβαίνει στη σύσταση σχολείου παραβαίνοντας τον νόμο ισχύει η ποινή της απόλυσης. Επίσης, τα προσόντα και ο αριθμός των διδασκόντων ορίζονται σύμφωνα με τις εκπαιδευτικές ανάγκες των διδασκόμενων. Επιπλέον, το μάθημα των θρησκευτικών θα διδάσκεται σε κάθε γυμνάσιο από θεολόγο, ώστε το θρησκευτικό συναίσθημα των παιδιών να μην μένει ακαλλιέργητο. Ακόμη, με άλλη διάταξη οι καθηγητές γαλλικών εξομοιώνονται ως προς τον μισθό με τους υπόλοιπους καθηγητές ενώ τα μαθήματα των ξένων γλωσσών για να εξασφαλιστεί η αποτελεσματικότερη διδασκαλία τους μπορούν να ανατεθούν και σε αλλοδαπούς καθηγητές (Παράρτημα, 1908: 111).

Το νομοσχέδιο έχει 9 άρθρα. Το 1ο άρθρο του νομοσχεδίου ορίζει ότι για να ιδρυθεί ελληνικό σχολείο απαιτούνται τουλάχιστον 30 μαθητές. Η ίδρυση γίνεται μετά από πρόταση του φιλόλογου επιθεωρητή μέσης εκπαίδευσης της περιοχής. Η κατάργηση ελληνικού σχολείου γίνεται με πρόταση του φιλόλογου επιθεωρητή εάν οι μαθητές των τριών τάξεων δεν είναι περισσότεροι από 40. Καταργείται τάξη ελληνικού σχολείου με λιγότερους από 15 μαθητές. Οι μαθητές των καταργημένων σχολείων ή τάξεων μπορούν να γραφτούν στα πλησιέστερα ελληνικά σχολεία μέσα σε ένα μήνα από την κατάργησή τους. Το 2ο άρθρο ορίζει ότι ο επιθεωρητής στην περιφέρεια του οποίου λειτουργεί ελληνικό σχολείο κατά παράβαση του 1ου άρθρου τιμωρείται με παύση ενός μήνα. Σε περίπτωση υποτροπής απολύεται από τον Υπουργό. Το 3ο άρθρο ορίζει τον αριθμό των μαθητών ανά τάξη των ελληνικών σχολείων. Αν οι μαθητές είναι περισσότεροι από 40 τότε η τάξη διαιρείται σε δύο τμήματα και τα μαθήματα γίνονται με τον ίδιο αριθμό δασκάλων. Αν αυτό συμβεί και σε δύο τάξεις του σχολείου τότε προστίθεται τέταρτος ελληνοδιδάσκαλος. Αν συμβεί και στις τρεις τάξεις τότε μετά από πρόταση του επιθεωρητή της περιφέρειας ιδρύεται και άλλο ελληνικό σχολείο (εφόσον η ίδρυση του δεν προσκρούει στο 1ο άρθρο). Το 4ο άρθρο ορίζει ότι στα ελληνικά σχολεία υπηρετούν τρεις δάσκαλοι (οι δύο του φιλολογικού τμήματος της Φιλοσοφικής Σχολής και ο τρίτος μαθηματικός ή

αν δεν υπάρχει τέτοιος τότε των φυσικών επιστημών). Σε περίπτωση τέταρτου προτιμώνται οι φιλόλογοι και οι θεολόγοι. Το 5ο άρθρο ορίζει ότι κάθε νέο γυμνάσιο ιδρύεται με νόμο. Μπορούν να ιδρυθούν με Βασιλικό Διάταγμα τάξεις ή γυμνάσιο ή ελληνικό σχολείο στην περίπτωση που δήμος ή ιδιώτης αναλάβει τα έξοδα ίδρυσης και συντήρησής του με εγγυήσεις και όρους που περιγράφονται σε Βασιλικό Διάταγμα. Αυτά τα γυμνάσια και ελληνικά σχολεία εξισώνονται με τα δημόσια και υπάγονται στις ίδιες διατάξεις. Το διδακτικό προσωπικό αυτών και όσων ελληνικών σχολείων και γυμνασίων συντηρούνται από κληροδοτήματα υπάγεται στις διατάξεις του ΓΑ' νόμου της 17ης Ιουλίου του 1905 «Περί συστάσεως εποπτικού συμβουλίου της μέσης εκπαιδεύσεως και περί διορισμού επιθεωρητών». Το 6ο άρθρο ορίζει ότι τάξη γυμνασίου (εκτός της τετάρτης) με λιγότερους από 25 μαθητές καταργείται με Βασιλικό Διάταγμα. Οι μαθητές της γράφονται στην αντίστοιχη τάξη άλλου γυμνασίου μέσα σε ένα μήνα από την δημοσίευση του Βασιλικού Διατάγματος. Το 7ο άρθρο ορίζει ότι οι τάξεις με περισσότερους από 40 μαθητές διαιρούνται σε δύο τμήματα. Η διαίρεση ισχύει όσο υφίσταται η υπέρβαση του αριθμού των μαθητών. Αν όλες οι τάξεις του γυμνασίου είναι διαιρεμένες σε δύο τμήματα τότε μπορεί με Βασιλικό Διάταγμα να ιδρυθεί και άλλο γυμνάσιο στην πόλη. Το 8ο άρθρο ορίζει ότι το προσωπικό κάθε γυμνασίου αποτελείται από γυμνασιάρχη, τρεις καθηγητές ελληνικών, έναν καθηγητή μαθηματικών, έναν καθηγητή φυσικής, έναν θρησκευτικών και έναν γυμναστή. Επιπρόσθετα, οι καθηγητές των γαλλικών και των φυσικών μαθημάτων έχουν τα ίδια δικαιώματα με τους καθηγητές των ελληνικών ως προς τον μισθό και την αύξησή του. Καθηγητές ξένων γλωσσών μπορούν να διοριστούν και αλλοδαποί ενώ τα μαθήματα και οι ώρες διδασκαλίας καθορίζονται με Βασιλικό Διάταγμα. Αν διαιρεθεί μία ή και περισσότερες τάξεις γυμνασίου σε δύο τμήματα τότε στο σχολείο προστίθεται ακόμη ένας καθηγητής ελληνικών. Αν και οι τρεις τάξεις διαιρεθούν σε τμήματα τότε προστίθενται δύο καθηγητές ελληνικών (Παράρτημα, 1908: 112).

Στην αιτιολογική έκθεση του νομοσχεδίου «Περί του εν Αθήναις διδασκαλείου της Δημοτικής εκπαιδεύσεως» ο Υπουργός αναφέρει ότι το διδασκαλείο Αθηνών που ιδρύθηκε πριν από 30 χρόνια αποτέλεσε υπόδειγμα για την ίδρυση των υπόλοιπων τριών διδασκαλείων του κράτους. Όλα παρουσιάζουν ελλείψεις που ο χρόνος τις έκανε περισσότερο αισθητές. Τα αποτελέσματα αυτών των ελλείψεων σήμερα προκαλούν βλάβη στη δημοτική εκπαίδευση καθώς ο θεσμός του διδασκαλείου αποτελεί τον εγκέφαλό της. Ο Υπουργός τονίζει ότι πέρασε καιρός που τα δημοτικά σχολεία έγιναν από τετραετή εξαετή και πλέον απαιτείται καλύτερη προετοιμασία των δημοδιδασκάλων. Τα διδασκαλεία πρέπει να μεταρρυθμιστούν και να προσαρμοστούν στις υποδείξεις της παιδαγωγικής και διδακτικής τέχνης και στις απαιτήσεις του διδασκαλικού έργου, το οποίο δεν περιορίζεται μόνο στην παροχή γνώσεων και δεξιοτήτων στους μαθητές αλλά αποτελεί και πηγή από την οποία αντλεί η κοινωνία τις γνώσεις που την οδηγούν στην πρόοδο και στην ευημερία και

στις ευγενείς ιδέες της «ευεκτούσης πολιτείας και σημαίνουσας πατρίδος». Οι κυριότερες ελλείψεις του σημερινού διδασκαλείου οφείλονται στον ανεπαρκή χρόνο εκπαίδευσης των δημοδιδασκάλων, ο οποίος είναι στην ουσία διετής, στο ελλιπές πρόγραμμα σπουδών, στο ακατάλληλο διδακτικό προσωπικό, το οποίο αδυνατεί να καθοδηγήσει τους μέλλοντες διδασκάλους στη μεθοδική διαχείριση του έργου τους και δεν πληροί όλες τις προϋποθέσεις που επιβάλλει η πολυμέρεια των διδασκόμενων μαθημάτων. Ακόμη, σημαντική έλλειψη αποτελεί η απουσία μονοτάξιου προτύπου δημοτικού σχολείου. Η εκπαίδευση των διδασκάλων για τη διδασκαλία των μαθητών και των έξι τάξεων εξασφαλίζει την προετοιμασία του διδασκάλου στην παιδαγωγική και διδακτική τέχνη. Ακριβώς για την αντιμετώπιση αυτών των ελλείψεων κατατίθεται αυτό το νομοσχέδιο. Με αυτό καθορίζεται η τετραετής φοίτηση στα διδασκαλεία και τα προσόντα που πρέπει να έχουν οι δάσκαλοι. Διευρύνεται ο αριθμός των διδασκόμενων μαθημάτων, ώστε να καταστεί δυνατή η διάδοση των γνώσεων και των ευγενικών ιδεών στην κοινωνία. Αυτά είναι η γερμανική γλώσσα, η αγωγή του πολίτη, στοιχειώδεις γνώσεις πολιτικής οικονομίας, το εμπορικό δίκαιο, η καταστιχογραφία, η χειροτεχνία, η θεωρία και η πρακτική της σκοποβολής. Το διδακτικό προσωπικό μονιμοποιείται και κατανέμεται στα πολυτάξιο πρότυπο δημοτικό σχολεία και στα μονοτάξιο. Περιορίζεται ο αριθμός των μαθητών κάθε τάξης σε τριάντα, αριθμός που επιτρέπει να ασκηθεί με επάρκεια το διδακτικό έργο. Το νομοσχέδιο επιχειρεί την αντιμετώπιση των παραπάνω χωρίς να προκαλεί βλάβη στους μαθητές. Επίσης προβλέπει την ίδρυση και λειτουργία διδασκαλείου για τη μόρφωση των δασκάλων που βρίσκονται σε ελληνικά σχολεία εκτός Ελλάδας. Αυτή η πρόνοια είναι επιβεβλημένη καθώς σχεδόν παντού στο εξωτερικό έπαψαν να λειτουργούν διδασκαλεία. Επίσης πολλοί νέοι προσέρχονται κάθε χρόνο στο διδασκαλείο της Αθήνας για να γραφτούν ενώ αυτό αδυνατεί να ανταποκριθεί στις αυξημένες ανάγκες, αφού οι θέσεις καλύπτονται από ημεδαπούς μαθητές και το πρόγραμμά του δε συνάδει με τις ανάγκες των σχολείων που βρίσκονται εκτός Ελλάδας. Το διδασκαλείο θα λειτουργήσει σχεδόν βάσει των αναγκών των ημεδαπών μαθητών, ωστόσο δεν θα μπορούν καταλαμβάνουν θέσεις στα σχολεία της επικράτειας. Επιδιώκεται η λειτουργία αυτών των δύο διδασκαλείων στο διδακτήριο που ίδρυσε και χρηματοδότησε ο Γρηγόριος Μαρασλής. Το διδασκαλείο μετατρέπεται σε συνδυαστικό. Σύμφωνα με τον Υπουργό, η διαβίωση των διδασκαλιστών εκτός του διδασκαλείου αποδείχθηκε επιβλαβής από κάθε έννοια. Σε άλλους προκάλεσε διαστροφή του ήθους, σε άλλους αρρώστιες και σε πολλούς ακόμη διάφορες ταλαιπωρίες και εκχυδαϊσμό. Οι φτωχοί διδασκαλιστές τρώνε σε ανθυγιεινά μαγειρεία και κατοικούν σε ανήλια, υγρά και σκοτεινά και βρώμικα δωμάτια, ντύνονται ακατάλληλα για τις καιρικές συνθήκες, δεν προάγονται στο φρόνημα και το ήθος και χάνουν σε περίπτωση χρεών την αξιοπρέπεια και την ελευθερία τους. Όλα αυτά δεν έχουν μόνο αρνητικές συνέπειες για τους ίδιους αλλά και για τα παιδιά γιατί δε διαπαιδαγωγούνται από δασκάλους

που στέκονται στο ύψος της αποστολής τους. Οι συνέπειες αυτές και τα αίτια αίρονται με το συνδαιτητικό σύστημα, το οποίο τους παρέχει τροφή, στέγη, νοσηλεία για τους ασθενείς, χρόνο για μελέτη, μελετητήρια και οτιδήποτε άλλο μπορεί να εξασφαλίζει την πνευματική και ψυχική προκοπή και τελειότητα και να τους καταστήσει άξια όργανα της υψηλής αποστολής τους (Παράρτημα, 1908: 112-113).

Το νομοσχέδιο περιλαμβάνει 15 άρθρα. Τα βασικότερα άρθρα είναι: Το 1ο άρθρο ορίζει ότι για την εκπαίδευση των δασκάλων των δημοτικών σχολείων λειτουργεί στην Αθήνα διδασκαλείο στο Μαράσλειο διδακτήριο τετραετούς φοίτησης. Το 2ο άρθρο ορίζει τα μαθήματα που διδάσκονται. Αυτά είναι: θρησκευτικά, φιλοσοφικά και παιδαγωγικά (σύμφωνα με τη νομοθεσία για τη δημοτική εκπαίδευση), ελληνικά, ιστορία (κυρίως του Ελληνικού Έθνους), γεωγραφία, μαθηματικά, φυσιογνωστικά, στοιχεία γεωπονίας, κηπουρικής, δεντροκομίας, ορνιθοκομίας, μεταξοσκωληκοτροφίας, μελισσοκομίας, υγιεινή, διδασκαλία για τα συνταγματικά δικαιώματα και καθήκοντα του Έλληνα πολίτη, στοιχεία πολιτικής οικονομίας και εμπορικού δικαίου και καταστιχογραφία, γαλλική και γερμανική γλώσσα (η μία από τις δύο προαιρετικά), τραγούδι και εκκλησιαστική μουσική και τετράχορδο ή αρμόνιο, ζωγραφική και καλλιγραφία, γυμναστική, χειροτεχνία, σκοποβολή. Με Βασιλικά Διατάγματα μπορούν να προστεθούν και άλλα μαθήματα. Οι υποδειγματικές διδασκαλίες γίνονται στην τρίτη τάξη και από αυτή ξεκινούν και οι δοκιμασίες, οι οποίες συνεχίζονται και συμπληρώνονται στην τετάρτη τάξη και διαρκούν για δώδεκα ώρες κάθε εβδομάδα (δύο ώρες κάθε μία). Το 3ο άρθρο ορίζει ότι για τη διδασκαλία των μαθημάτων διορίζονται με Βασιλικά Διατάγματα, 1) ένας διευθυντής, διδάκτορας του φιλολογικού τμήματος της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού Πανεπιστημίου και ειδικός στα παιδαγωγικά με τουλάχιστον τριετείς σπουδές στη δύση. Αυτός είναι υπεύθυνος για τη διδασκαλία των παιδαγωγικών, φιλοσοφικών και της νομοθεσίας της δημοτικής εκπαίδευσης και τη διεξαγωγή των εξετάσεων. Έχει βαθμό και μισθό τμηματάρχη α΄ τάξης, 2) ένας καθηγητής θρησκευτικών γυμνασίου με μισθό 150 δραχμές το μήνα, 3) τρεις καθηγητές ελληνικών και ιστορίας γυμνασίου (προτιμώνται όσοι έχουν και παιδαγωγική μόρφωση). Οι παραπάνω έχουν τα ίδια δικαιώματα με αυτά των καθηγητών γυμνασίου, 4) ένας καθηγητής φυσιογνωστικών και γεωγραφίας, διδάκτορας φυσικών επιστημών (κατά προτίμηση με ειδική παιδαγωγική μόρφωση) που έχει τα ίδια δικαιώματα των καθηγητών ελληνικών, 5) ένας καθηγητής μαθηματικών από τους διδάσκοντες γυμνασίου με μηνιαίο μισθό 100 δραχμές το μήνα (κατά προτίμηση με ειδική παιδαγωγική μόρφωση), 6) ένας καθηγητής υγιεινής με μηνιαίο μισθό 150 δραχμές, γιατρός με ειδίκευση στην υγιεινή και πενταετή προϋπηρεσία που επισκέπτεται δωρεάν τους άρρωστους μαθητές του διδασκαλείου, 7) ένας καθηγητής συνταγματικού δικαίου, της πολιτικής οικονομίας και του εμπορικού δικαίου και της καταστιχογραφίας με μηνιαίο μισθό 100 δραχμές,

διδάκτορας δικαίου ή πολιτικών επιστημών, 8) ένας καθηγητής γερμανικών και ένας γαλλικών με μηνιαίο μισθό 150 δραχμές (είτε αλλοδαπός κάτοχος της ελληνικής γλώσσας, είτε Έλληνας διδάκτορας της φιλοσοφίας που μιλάει και γράφει γαλλικά ή γερμανικά) μετά από εξετάσεις που ορίζονται με Βασιλικό Διάταγμα, 9) ένας δάσκαλος γεωπονίας, κηπουρικής, δενδροκομίας, ορνιθοκομίας, μεταξοσκωληκοτροφίας και μελισσοκομίας με πτυχίο γεωργικής σχολής κατά προτίμηση από το εξωτερικό και μηνιαίο μισθό 150 δραχμές, 10) ένας δάσκαλος τραγουδιού και τετράχορδου ή αρμονίου απόφοιτος ελληνικού ή ξένου ωδείου με μηνιαίο μισθό 200 δραχμές, 11) ένας δάσκαλος εκκλησιαστικής μουσικής με μηνιαίο μισθό 120 δραχμές που διορίζεται μετά από εξετάσεις οι οποίες ορίζονται με βασιλικό διάταγμα, 12) ένας δάσκαλος ζωγραφικής και καλλιγραφίας, απόφοιτος του πολυτεχνείου ή άλλης ειδικής σχολής ζωγραφικής με μηνιαίο μισθό 150 δραχμές, 13) ένας δάσκαλος γυμναστικής και σκοποβολής απόφοιτος ελληνικής ή ξένης γυμναστικής σχολής με μηνιαίο μισθό 200 δραχμές, 14) ένας δάσκαλος χειροτεχνίας με σπουδές στη δύση με μηνιαίο μισθό 200 δραχμές. Ο διευθυντής, οι καθηγητές και οι δάσκαλοι διδάσκουν τα μαθήματα του προγράμματος το οποίο καθορίζεται με Βασιλικό Διάταγμα (μέχρι 24 ώρες την εβδομάδα διδασκαλία ο καθένας). Ο διευθυντής, οι καθηγητές και οι δάσκαλοι που τώρα υπηρετούν στο διδασκαλείο διατηρούνται στην υπηρεσία, εφόσον δεν τροποποιούνται με τον παρόντα νόμο οι θέσεις τους και έχουν τα απαιτούμενα προσόντα. Το 4ο άρθρο ορίζει ότι στο διδασκαλείο γίνονται δεκτοί όσοι προορίζονται να μαθητεύσουν σε αυτό μόνο στην πρώτη τάξη και μετά από εξετάσεις. Συγκεκριμένα α) όσοι έχουν συμπληρώσει το 16ο και δεν έχουν ξεπεράσει το 20ό έτος (για τους Έλληνες η ηλικία πιστοποιείται με την ληξιαρχική πράξη γέννησης ή αν δεν υπάρχει με το μητρώο αρρένων, για τους ξένους με πιστοποιητικό της αρμόδιας τοπικής εξουσίας επικυρωμένο από τον αρμόδιο θρησκευτικό άρχοντα), β) όσοι είναι σωματικά αρτιμελείς μετά από έλεγχο που διενεργεί ο διευθυντής και ο γιατρός του διδασκαλείου. Στην περίπτωση που δεν υπάρχει γιατρός στο διδασκαλείο ορίζεται από τον Υπουργό άλλος γιατρός, γ) όσοι έχουν ενδεικτικό προαγωγής τουλάχιστον από την Α' στην Β' τάξη γυμνασίου με άμεμπτη διαγωγή. Το 5ο άρθρο ορίζει ότι στο διδασκαλείο ιδρύονται με Βασιλικό Διάταγμα δύο πρότυπα δημοτικά σχολεία (πολυτάξιο, μονοτάξιο) στα οποία γίνονται οι πρακτικές ασκήσεις των μαθητών του διδασκαλείου. Σε αυτά διορίζονται πρωτοβάθμιοι δημοδιδάσκαλοι με πενταετή εμπειρία διδασκαλίας και ίδια μισθολογικά δικαιώματα με αυτά των υπόλοιπων δημοδιδασκάλων. Ο διορισμός και η απόλυσή τους γίνεται με πρόταση του διευθυντή του διδασκαλείου και με υπουργική πράξη. Το 6ο άρθρο ορίζει ότι κάθε τάξη περιλαμβάνει μέχρι 30 μαθητές. Κάθε τάξη του πολυτάξιου δημοτικού όχι περισσότερους από 30 μαθητές και του μονοτάξιου όχι περισσότερους από 12 μαθητές. Το 7ο άρθρο ορίζει ότι οι μαθητές κατοικούν σε αυτό μαζί με τον διευθυντή και τον διδάσκαλο της γυμναστικής και της σκοποβολής. Το 8ο άρθρο ορίζει ότι οι μαθητές ντύνονται ομοιόμορφα και για την

συντήρησή τους καταβάλλονται σε τρεις δόσεις 300 δραχμές το χρόνο (πριν από την εγγραφή τους στο μαθητολόγιο, μετά τις γιορτές των Χριστουγέννων, μετά τις διακοπές του Πάσχα). Όποιος δεν προκαταβάλει τα έξοδα φαγητού και ύπνου δεν μπορεί ούτε να εγγραφεί, ούτε να συνεχίσει την εκπαίδευση του μετά τις γιορτές των Χριστουγέννων, ούτε μετά τις διακοπές του Πάσχα. Το 11ο άρθρο ορίζει ότι στο διδασκαλείο της Αθήνας προβλέπεται να δημιουργηθεί τμήμα εκπαίδευσης δασκάλων για την εκπαίδευση των Ελλήνων που βρίσκονται εκτός της χώρας. Οι απόφοιτοι του δε δικαιούνται να διοριστούν εντός του κράτους. Το τμήμα λειτουργεί στο Μαράσλειο διδασκαλείο και χρησιμοποιεί για την εξάσκηση των μαθητών στη διδασκαλία τα πρότυπα δημοτικά σχολεία. Οι όροι λειτουργίας του και το πρόγραμμα μαθημάτων διδασκαλίας ορίζονται με Βασιλικό Διάταγμα. Το 12ο άρθρο ορίζει ότι όσοι δημοδιδάσκαλοι απολύονται είναι υποχρεωμένοι να υπηρετήσουν την πρώτη πενταετία, ανεξαρτήτου βαθμού, ως τριτοβάθμιοι δημοδιδάσκαλοι. Το 13ο άρθρο ορίζει ότι το διδασκαλείο και τα πρότυπα δημοτικά σχολεία λειτουργούν υπό την άμεση εποπτεία του Υπουργού, η οποία ασκείται από τον γενικό επιθεωρητή δημοτικής εκπαίδευσης (Παράρτημα, 1908: 114-115).

Στην εισηγητική έκθεση του νομοσχεδίου «Περί προσωπικού των γραφείων της πρυτανείας του Εθνικού Πανεπιστημίου» ο Υπουργός αναφέρει ότι με τα προτεινόμενα μέτρα για τη ρύθμιση και βελτίωση του Εθνικού Πανεπιστημίου αυξάνονται τα γραφεία του και το προσωπικό τους (Παράρτημα, 1908: 116).

Το νομοσχέδιο αποτελείται από 5 άρθρα. Το 1ο άρθρο του νομοσχεδίου ορίζει ότι το προσωπικό των γραφείων της πρυτανείας του Εθνικού Πανεπιστημίου αποτελείται από: 1) έναν γενικό γραμματέα με μηνιαίο μισθό 400 δραχμές που αυξάνεται μετά τα πέντε έτη κατά 50 δραχμές και στη συνέχεια κατά 30 δραχμές ανά πενταετία, 2) τρεις γραμματείς και ένας γραμματέας αρχειοφύλακας με μηνιαίο μισθό 250 δραχμές (αύξηση 50 δραχμές μετά από την κάθε πενταετία) 3), έναν λογιστή με μηνιαίο μισθό 400 δραχμές, 4), έναν ταμεία με μηνιαίο μισθό 400 δραχμές, 5) έναν αρχιτέκτονα με μηνιαίο μισθό 200 δραχμές (αυξάνεται 50 δραχμές μετά την πενταετία), 6) τρεις βοηθοί γραφείου με μηνιαίο μισθό 150 δραχμές (αυξάνεται 50 δραχμές μετά την πενταετία). Το 2ο άρθρο ορίζει ότι: 1) Γενικός Γραμματέας του Πανεπιστημίου διορίζεται με Βασιλικό Διάταγμα με πενταετή προϋπηρεσία ή δημόσιος υπάλληλος με δίπλωμα νομικής και προσόντα τμηματάρχη α' τάξης, 2) Γραμματείς και αρχειοφύλακας διορίζονται με Βασιλικό Διάταγμα οι βοηθοί των γραφείων της πρυτανείας με τριετή προϋπηρεσία και οι δημόσιοι υπάλληλοι με δίπλωμα νομικών και τριετή προϋπηρεσία ως υπουργικοί γραμματείς β' τάξης, 3) Λογιστής και ταμίας διορίζονται με Βασιλικό Διάταγμα όσοι έχουν συμπληρώσει πενταετή υπηρεσία ως γραμματείς του Πανεπιστημίου και δημόσιοι υπάλληλοι με δίπλωμα νομικών και διετή υπηρεσία ως τμηματάρχες β' τάξης, 4) για τις θέσεις του λογιστή και ταμεία ο πρύτανης μπορεί να προτείνει για διορισμό και υπάλληλο της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδας με πενταετή υπηρεσία σε αυτή στα λογιστικά, 5)

Αρχιτέκτονας του Πανεπιστημίου διορίζεται ο κάτοχος διπλώματος πολιτικού μηχανικού ή αρχιτέκτονα αναγνωρισμένης σχολής, 6) Βοηθοί διορίζονται με υπουργική διαταγή διδάκτορες ή προλύτες της νομικής σχολής, 7) Οι υπάλληλοι διορίζονται με προηγούμενη πρόταση του πρύτανη. Απολύονται με τον ίδιο τρόπο με αιτιολογημένη απόφαση για λόγους διαγωγής, ανικανότητας, αμέλειας ή σοβαρού παραπτώματος που αφορά την εκπλήρωση των καθηκόντων τους. Το 3ο άρθρο ορίζει ότι διορίζονται με υπουργική διαταγή και μετά από πρόταση του πρύτανη: α) ένας επιστάτης και ένας αρχικλητήρας με μηνιαίο μισθό 100 δραχμές (αυξάνεται μετά την πενταετία κατά 20 δραχμές), β) ένας κλητήρας με μηνιαίο μισθό 80 δραχμές (αυξάνεται μετά την πενταετία κατά 20 δραχμές), γ) δύο καθαριστές και δύο νυχτοφύλακες με μηνιαίο μισθό 70 δραχμές. Το 4ο άρθρο ορίζει ότι: α) επιστάτης διορίζεται κλητήρας του πανεπιστημίου με πενταετή προϋπηρεσία ή υπαξιωματικός του στρατού με το βαθμό λοχία, β) αρχικλητήρας διορίζεται κλητήρας του πανεπιστημίου με πενταετή προϋπηρεσία, γ) κλητήρας διορίζεται οποιοσδήποτε γνωρίζει γραφή και ανάγνωση, έχει υπηρετήσει την στρατιωτική θητεία με εξαίρετη διαγωγή (προτιμώνται όσοι είχαν βαθμό υπαξιωματικού). Το 5ο άρθρο ορίζει ότι όσοι διοριστούν με βάσει τα άρθρα 1 και 2 του παρόντος νόμου θεωρείται ότι έχουν τα προσόντα που ορίζονται στα άρθρα 2 και 4. Επίσης για την προαγωγή τους και την αύξηση μισθού μετράει ο χρόνος υπηρεσίας τους στην θέση που κατείχαν πριν. (Παράρτημα, 1908: 116).

Στην εισηγητική έκθεση του νομοσχεδίου «Περί των επιμελητών και βοηθών των κλινικών της ιατρικής σχολής και των εργαστηρίων και φροντιστηρίων ή μουσείων του Εθνικού Πανεπιστημίου» ο Υπουργός Σπ. Στάης αναφέρει ότι ο τρόπος διορισμού και η θητεία των Επιμελητών απασχόλησαν τη Βουλή και τον Τύπο. Η ρύθμιση αυτών των θεμάτων υπήρξε αντικείμενο σκέψης και ενδιαφέροντος της κυβέρνησης, η οποία έπραξε με τον πιο ασφαλή και συμφέροντα τρόπο (Παράρτημα, 1908: 117).

Το νομοσχέδιο αποτελείται από 8 άρθρα. Το 1ο άρθρο ορίζει ότι επιμελητής κλινικών της ιατρικής σχολής των εργαστηρίων και φροντιστών ή μουσείων του Εθνικού Πανεπιστημίου διορίζεται διδάκτορας της οικείας σχολής, ο ειδικός με τουλάχιστον διετή εμπειρία στη δύση. Το 2ο άρθρο ορίζει ότι οι επιμελητές διορίζονται για μία τριετία με Βασιλικό Διάταγμα, το οποίο αιτείται ο Υπουργός. Η τριετία μπορεί να ανανεωθεί με πρόταση του οικείου καθηγητή τον τελευταίο μήνα. Οι επιτυχόντες προκύπτουν μετά από δημόσιο διαγωνισμό ο οποίος διεξάγεται με την ευθύνη του οικείου καθηγητή και δύο ακόμα καθηγητών της σχολής που ορίζονται από τον Υπουργό. Οι όροι του διαγωνισμού και τα καθήκοντα και οι υποχρεώσεις των επιμελητών ορίζονται με Βασιλικά Διατάγματα. Το 3ο άρθρο αναφέρει ότι ο μηνιαίος μισθός των επιμελητών ορίζεται σε 200 δραχμές και η υπηρεσία τους χαρακτηρίζεται δημόσια. Οι επιμελητές των κλινικών της ιατρικής σχολής δεν επιτρέπεται να διατηρούν ιδιωτικές κλινικές. Οι επιμελητές των

εργαστηρίων ή φροντιστηρίων δεν επιτρέπεται να έχουν δικό τους εργαστήριο ή να εργάζονται σε εργαστήριο ή φροντιστήριο του Εθνικού Πανεπιστημίου για τα συμφέροντα ιδιώτη. Οι παραβάτες των διατάξεων αυτών απολύονται με Βασιλικό Διάταγμα έπειτα από αίτημα του Υπουργού και πρόταση του οικείου καθηγητή. Το 4ο άρθρο ορίζει ότι οι βοηθοί των κλινικών της ιατρικής σχολής των εργαστηρίων, των φροντιστηρίων ή μουσείων του Εθνικού Πανεπιστημίου διορίζονται στο τρίτο έτος φοίτησής τους μετά από δημόσιο διαγωνισμό που διεξάγεται με ευθύνη του οικείου καθηγητή και δύο ακόμα καθηγητών της σχολής που ορίζονται από τον Υπουργό. Οι όροι του διαγωνισμού, οι υποχρεώσεις και τα καθήκοντα των βοηθών ορίζονται με Βασιλικά Διατάγματα. Το 5ο άρθρο ορίζει μηνιαίο μισθό των βοηθών σε 100 δραχμές και διημέθια χωρίς δικαίωμα ανανέωσης. Το 6ο άρθρο ορίζει ότι οι επιμελητές των εργαστηρίων έχουν το δικαίωμα να λάβουν μέρος στον διαγωνισμό μετά τη λήξη της δεύτερης τριετίας και να διορισθούν ξανά εάν επιτύχουν σε αυτόν. Το 7ο άρθρο αναφέρει ότι ο αριθμός των επιμελητών και των βοηθών των κλινικών της ιατρικής σχολής και των εργαστηρίων και φροντιστηρίων ή μουσείων ορίζεται στον ετήσιο κρατικό προϋπολογισμό. Το 8ο άρθρο ορίζει ότι ο νόμος εφαρμόζεται μετά τη λήξη της θητείας όσων υπηρετούν τώρα ως επιμελητές και βοηθοί. Καταργείται κάθε διάταξη που αντίκειται στον παρόντα νόμο (Παράρτημα, 1908: 117).

Στην αιτιολογική έκθεση του νομοσχεδίου «Περί τροποποίησης του νόμου ΑΧΙΓ΄ της 20ής Δεκεμβρίου 1887 περί αριθμού και μισθού των επιστητών και υπηρετών των γυμνασίων και ελληνικών σχολείων» ο Υπουργός αναφέρει ότι πολλά ελληνικά σχολεία με σαράντα ή λιγότερους μαθητές δεν έχουν υπηρέτη, γιατί ο νόμος που ισχύει δεν επιτρέπει τον διορισμό του σε αυτά. Ο καθαρισμός αυτών των σχολείων είτε γίνεται από τους μαθητές είτε δε γίνεται καθόλου με αποτέλεσμα να είναι βρόμικα και άσχημα. Η απουσία αυτής της πρόνοιας έχει αρνητικό αντίκτυπο τόσο στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών όσο και στην υγιεινή τους. Το νομοσχέδιο αναθέτει την ευθύνη διορισμού του υπηρετικού προσωπικού και επίβλεψης των καθηκόντων τους από την κεντρική υπηρεσία στους διευθυντές των σχολείων. Με αυτόν τον τρόπο η κεντρική υπηρεσία δε σπαταλά χρόνο και υπηρεσιακές δυνάμεις, ενώ τα εκπαιδευτήρια αποκτούν το δικαίωμα να προσαρμόζουν το υπηρετικό προσωπικό στις ανάγκες τους (Παράρτημα, 1908: 117-118).

Το νομοσχέδιο αποτελείται από 1 άρθρο το οποίο ορίζει ότι οι υπηρέτες στα ελληνικά σχολεία διορίζονται σε σχολεία με λιγότερους από 40 μαθητές με μηνιαίο μισθό 30 δραχμές. Οι επιστάτες, υποεπιστάτες, υπηρέτες και υπηρέτριες των σχολείων μέσης εκπαίδευσης διορίζονται και απολύονται με ευθύνη των οικείων σχολάρχων, γυμνασιαρχών και διευθυντών των εκπαιδευτήριων. Ο διορισμός και η απόλυση δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της κυβέρνησης. Ο νομάρχης μέσα σε οκτώ μέρες πρέπει να στείλει στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης το έγγραφο διορισμού ή

απόλυσης. Καταργείται κάθε διάταξη που αντίκειται στον παρόντα νόμο (Παράρτημα, 1908: 118).

Στην αιτιολογική έκθεση του νομοσχεδίου «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του περί εξετάσεων εν τοις Γυμνασίοις και ελληνικοις σχολείοις ΒΤΒ' νόμου της 12ης Ιουλίου 1895» ο Υπουργός αναφέρει ότι οι μαθητές χάνουν χρόνο, κόπο και ταλαιπωρούνται με την προετοιμασία τους για τις διάφορες γραπτές και προφορικές, χειμερινές, θερινές, προβιβαστικές, απολυτήριες, εισιτήριες και κατατακτήριες εξετάσεις. Το μεγαλύτερο μέρος του έτους χάνεται σε άσκοπες επαναλήψεις μαθημάτων για την προετοιμασία των εξετάσεων στις οποίες ποτέ δε λαμβάνονται υπόψη οι επιδόσεις του μαθητή που είναι αμελής κατά τη διάρκεια του έτους ή η επιτυχία σε αυτές του επιμελούς μαθητή. Ο χρόνος αυτός θα μπορούσε να διατεθεί για τη διδασκαλία και τη μετάδοση γνώσεων που είναι χρήσιμες για τη ζωή των μαθητών και την επιστήμη. Αν συνυπολογιστεί πόσο σύντομη είναι η περίοδος μάθησης και πόσο μεγάλο είναι το υλικό των γνώσεων και των δεξιοτήτων που χρειάζονται τα μέλη της σημερινής κοινωνίας για να αντεπεξέλθουν στις απαιτήσεις της, ο καθένας μπορεί να πειστεί ότι πρέπει να αλλάξει η υφιστάμενη κατάσταση. Σε όλο τον πολιτισμένο κόσμο οι εξετάσεις περιορίστηκαν και αυτό προβλέπει και το παρόν νομοσχέδιο. Συνδυάζει τη διδασκαλία και την εξέταση των μαθητών και τον συνεχή έλεγχο των επιδόσεών τους. Οι επιδόσεις τους αξιολογούνται στο τέλος κάθε μήνα και στο τέλος του σχολικού έτους κρίνεται η προαγωγή, η απόλυση ή η απόρριψη των μαθητών. Έτσι είναι δυνατόν και οι γονείς να παρακολουθούν την πορεία των παιδιών τους και για τους αμελείς μαθητές να λαμβάνονται έγκαιρα μέτρα διδασκαλίας. Επίσης, αυτό αποτρέπει και την εκδήλωση αποριών και οχλήσεων από τους γονείς και τους μαθητές προς το σχολείο στο τέλος του έτους μετά από αποτυχημένη εξέταση. Επίσης, το νομοσχέδιο προβλέπει τη διεξαγωγή των μαθημάτων μέχρι το τέλος Ιουνίου, την έναρξή τους στα μέσα Σεπτεμβρίου και τη λήξη των εγγραφών το πρώτο δεκαπενθήμερο του Σεπτεμβρίου. Ακόμη με τη ρύθμιση για τις απουσίες των μαθητών μπαίνει τέλος στις απουσίες λόγω αμέλειας και φυγοπονίας, οι οποίες όχι μόνο ανακόπτουν την πρόοδό τους αλλά και διαβάλλουν το ήθος τους. Εξάλλου τα μέτρα για την κατ' οίκον διδασκαλία προλαμβάνουν τις καταχρήσεις. Ο νόμος αυτός διορθώνει της ατέλειες της ισχύουσας νομοθεσίας (Παράρτημα, 1908: 118-119).

Το νομοσχέδιο αποτελείται από 6 άρθρα. Το 1ο άρθρο ορίζει ότι το σχολικό έτος ξεκινά την 1η Σεπτεμβρίου, λήγει την 30ή Ιουνίου και οι εγγραφές, οι εισιτήριες και κατατακτήριες εξετάσεις των ελληνικών σχολείων, των γυμνασίων και των εμπορικών σχολών αρχίζουν την 1η Σεπτεμβρίου και λήγουν την 15η Σεπτεμβρίου. Με την έγκριση του οικείου επιθεωρητή για τους μαθητές που προέρχονται εκτός των περιοχών των εκπαιδευτηρίων μπορούν να παραταθούν μέχρι την 30ή Σεπτεμβρίου. Το 2ο άρθρο ορίζει ότι στο τέλος κάθε μήνα η πρόοδος των μαθητών, υπολογιζόμενη από τις γραπτές και προφορικές επιδόσεις τους, καταγράφεται ως

μέσος όρος στον έλεγχο τους. Από το άθροισμα των μηνιαίων βαθμών διαιρούμενο με τον αριθμό των διδασκόμενων μαθημάτων της κάθε τάξης προκύπτει ο μηνιαίος γενικός βαθμός προόδου. Από το άθροισμα των μηνιαίων γενικών βαθμών διαιρούμενο με το δέκα προκύπτει η γενική βαθμολογία του μαθητή βάσει της οποίας προάγεται, απολύεται ή απορρίπτεται. Όποιος μαθητής δε βαθμολογείται τουλάχιστον ως καλώς είναι υποχρεωμένος να επαναλάβει την τάξη. Η πρόοδος των μαθητών αποτυπώνεται ως: Άριστα (10), Λίαν καλώς (8 ή 9), Καλώς (6 ή 7), Σχεδόν καλώς (5), Μετρίως (3 ή 4), Κακώς (1 ή 2). Με Βασιλικά Διατάγματα ορίζονται ο τρόπος βαθμολογίας, η έκδοσή της, ο τρόπος εξετάσεων και κάθε άλλη λεπτομέρεια που αφορά αυτό το άρθρο. Το 3ο άρθρο ορίζει όσοι μαθητές τελειώνουν το κοινό δημοτικό σχολείο μετά από εισιτήριες εξετάσεις κατατάσσονται στην πρώτη τάξη ελληνικού σχολείου ενώ οι μαθητές με απολυτήριο πλήρους δημοτικού σχολείου εγγράφονται στην τρίτη τάξη ελληνικού σχολείου. Το 4ο άρθρο ορίζει ότι μαθητής με 150 απουσίες από όλα τα μαθήματα ή με 30 απουσίες από ένα μάθημα υποχρεώνεται να επαναλάβει τα μαθήματα της τάξης. Με Βασιλικά Διατάγματα ορίζονται τα μέτρα που μπορούν να πάρουν οι σύλλογοι καθηγητών και διδασκάλων για να αποτρέψουν τους μαθητές που απουσιάζουν από την επανάληψη της απουσίας τους. Το 5ο άρθρο ορίζει ότι μαθητής που κρίνεται για δύο συνεχή έτη ανεπαρκής για προαγωγή ή απόλυση αποπέμπεται από το γυμνάσιο ή το ελληνικό σχολείο ως ανεπίδεκτος μαθήσεως. Το 6ο άρθρο ορίζει ότι μαθητές κατ' οίκον διδασκαλίας ή ιδιωτικών σχολείων που προσκομίζουν ένορκες αποδείξεις ενώπιον του ειρηνοδικείου ότι παρακολούθησαν μαθήματα ελληνικού σχολείου ή γυμνασίου από διδασκάλους με άδεια, γίνονται δεκτοί στις εισαγωγικές, κατατακτήριες ή απολυτήριες εξετάσεις ελληνικού σχολείου ή γυμνασίου. Για την ιδιωτική κατ' οίκον διδασκαλία από ελληνοδιδασκάλους ή καθηγητές απαιτείται άδεια από τον Υπουργό. Με Βασιλικά Διατάγματα ορίζεται κάθε λεπτομέρεια του παρόντος άρθρου και οτιδήποτε αφορά την μεταγραφή μαθητή από σχολείο σε σχολείο. Καταργείται κάθε διάταξη που αντίκειται στον παρόντα νόμο (Παράρτημα, 1908: 119).

Στην εισηγητική έκθεση του νομοσχεδίου «Περί διδακτηρίων της δημοτικής εκπαιδευσεως» ο Υπουργός αναφέρει ότι τα κυριότερα στοιχεία από τα οποία συναποτελείται η αποτελεσματική λειτουργία της δημοτικής εκπαίδευσης είναι η εκπαίδευση του δασκάλου, ο οργανισμός των δημοτικών σχολείων, τα διδακτικά όργανα και σκεύη και τα διδακτήρια. Η φροντίδα για τα παραπάνω δεν υπήρξε καλή με συνέπεια την υπολειτουργία της δημοτικής εκπαίδευσης. 250.000 παιδιά φοιτούν καθημερινά σε διδακτήρια που τα περισσότερα είναι υγρά, ανήλια, δυσώδη και ερειπωμένα γεγονός που υποσκάπτει την ευαίσθητη υγεία τους και διαβάλλει τη σωματική και πνευματική αγωγή τους. Είναι αλήθεια ότι με τον νόμο του 1895 διατέθηκαν αρκετοί πόροι για το κτίσιμο διδακτηρίων αλλά εξαιτίας τόσο των ελλείψεων και των πλημμελειών της διάταξης που τα αφορά όσο και ότι πέρασαν δώδεκα χρόνια ανεγέρθηκαν λίγα διδακτήρια με πολλά από αυτά να παρουσιάζουν

κακοτεχνίες. Γι' αυτό είναι αναγκαία η ρύθμιση και η συμπλήρωση των σχετικών διατάξεων. Οι κυριότερες ελλείψεις είναι: 1) προβλέπεται σε ορισμένες περιπτώσεις αμετάβλητος τύπος διδακτηρίων είτε αυτά πρόκειται να ιδρυθούν σε πόλεις και χωριά είτε σε πεδινούς ή ορεινούς τόπος. Αυτό δημιουργεί δυσκολίες στην οικοδόμησή τους και προκαλεί σπατάλη χρημάτων, 2) δεν υπάρχουν τύποι για όλα τα είδη διδακτηρίων, 3) ο τύπος που υπάρχει είναι πολυτελής και έχει περιττά και εύκολα φθειρόμενες προεκτάσεις με αποτέλεσμα επιπρόσθετες δαπάνες για την κατασκευή και συντήρηση, 4) ο νόμος δεν περιλαμβάνει καμία πρόνοια για τη συντήρηση και επισκευή τους με αποτέλεσμα πολλά να έχουν ελλείψεις και άλλα να έχουν ερειπωθεί, 5) το δημόσιο αγόραζε χωρίς φειδώ οικόπεδα για να χτίσει διδακτήρια, σπαταλώνοντας χρήματα, 6) δεν υπάρχει μία ενιαία διεύθυνση για την οικοδόμηση διδακτηρίων, 7) η οικοδόμηση γίνεται πρώτα στους δήμους γ' τάξης, μετά στους δήμους β' τάξης και μετά στους δήμους α' τάξης ενώ οι εκπαιδευτικές ανάγκες αφορούν το σύνολο των δήμων, 8) ο νόμος δεν προβλέπει τίποτα για την ίδρυση διδακτηρίων για τα κοινά δημοτικά σχολεία (γραμματεία), 9) η οικοδόμηση διδακτηρίων δεν περιορίζεται από τις ετήσιες εισπράξεις χρημάτων. Αυτό προκαλεί υπερβάσεις που πλήττουν τους εργολάβους και τους λοιπούς δικαιούχους αλλά και το δημόσιο. Οι υποχρεώσεις του δημοσίου είναι 10.000.000 δραχμές ενώ οι εισπράξεις 7.836.084 δραχμές (χωρίς τα εκπαιδευτικά τέλη του 1908). Τα ανεγερθέντα ή ανεγειρόμενα διδακτήρια δεν υπερβαίνουν τα 400 ενώ οι ανάγκες απαιτούν 2.000. Οι δήμοι για αυτά καταβάλλουν ετησίως 811.000 δραχμές για ενοίκια. Με το νέο νομοσχέδιο αίρονται οι παραπάνω ελλείψεις και πλημμέλειες. Ιδρύεται διεύθυνση της οικοδομής διδακτηρίων και αρχιτεκτονικό τμήμα στο Υπουργείο, μέτρο θετικό από οικονομική, τεχνική και εκπαιδευτική άποψη. Αίρεται το ομοειδές του τύπου διδακτηρίων και εξασφαλίζεται η κατασκευή, συντήρηση και επισκευή τους από τους δήμους. Εξασφαλίζεται το κεφάλαιο για την οικοδόμηση διδακτηρίων και την αγορά οικοπέδων από τους δήμους. Τέλος ο Υπουργός περιγράφει τις διαδικασίες και τους τρόπους για την εξοικονόμηση χρημάτων (Παράρτημα, 1908: 119-120).

Το νομοσχέδιο αποτελείται από 14 άρθρα. Το 1ο άρθρο ορίζει ότι διδακτήρια δημοτικών σχολείων κτίζονται εκεί που λειτουργούν πλήρη δημοτικά σχολεία και των δύο φύλων για μία τουλάχιστον τριετία, με βάση σχέδια, προϋπολογισμούς και οδηγίες που καταρτίζονται από αρχιτεκτονικό τμήμα του Υπουργείου. Το 2ο άρθρο αναφέρει ότι προϊστάμενος του αρχιτεκτονικού τμήματος με βαθμό και μισθό τμηματάρχης α' τάξης, ορίζεται αρχιτέκτονας που σπούδασε σε ειδική σχολή της δύσης με πενταετή εμπειρία στην Ελλάδα. Στο αρχιτεκτονικό τμήμα αποσπώνται έως τρεις εργοδηγοί με μηνιαίο μισθό 100 δραχμές και ένας κλητήρας με μηνιαίο μισθό 60 δραχμές. Το αρχιτεκτονικό τμήμα διευθύνει και επιτηρεί την κατασκευή, ανακαίνιση, μετασκευή και συντήρηση των διδακτηρίων της δημοτικής και μέσης εκπαίδευσης, των διδακτηρίων και των σκοπευτηρίων. Επίσης, παρασκευάζει τα

διαγράμματα, τα σχέδια και τους προϋπολογισμούς των ανεγειρόμενων, ανακαινιζόμενων ή επισκευαζόμενων διδακτηρίων και θεωρεί και ελέγχει όλα τα δικαιολογητικά που απαιτούνται για την έκδοση των χρηματικών ενταλμάτων των εργολάβων και των λοιπών δικαιούχων. Κάθε δαπάνη που αφορά τους μισθούς όσων απασχολούνται στο αρχιτεκτονικό τμήμα, τα οδοιπορικά τους, την οικοδόμηση, μετασκευή, ανακαίνιση, επισκευή και συντήρηση αναγράφεται στον ειδικό προϋπολογισμό του υπουργείου καταβάλλεται σύμφωνα με το άρθρο 4 του νόμου για τα εκπαιδευτικά τέλη στην Εθνική Τράπεζα και πληρώνεται στους δικαιούχους μέσω χρηματικών ενταλμάτων. Η προκήρυξη της δημοπρασίας των διδακτηρίων διενεργείται από το Υπουργείο. Το 3ο άρθρο ορίζει ότι για την οικοδόμηση διδακτηρίων δημοτικής εκπαίδευσης αναγράφεται κάθε έτος στον ειδικό προϋπολογισμό του Υπουργείου ποσό που περιλαμβάνει και κάθε σχετική δαπάνη. Στο τέλος του έτους οι δαπάνες δε μπορούν να ξεπερνούν το ποσό που έχει προϋπολογιστεί και έχει κατατεθεί στην Εθνική Τράπεζα. Το 4ο άρθρο ορίζει ότι διδακτήρια οικοδομούνται, όταν οι δήμοι ή οι κοινότητες παρέχουν δωρεάν κατάλληλα οικόπεδα κατά προτίμηση σε εκείνους τους δήμους που προσφέρουν το μεγαλύτερο ποσοστό της ολικής δαπάνης είτε σε είδος είτε σε προσωπική εργασία. Τα διδακτήρια που κτίζονται σύμφωνα με τον ΒΤΜΘ' νόμο παραδίδονται στους δήμους και εκείνοι είναι υποχρεωμένοι να αναγράφουν στους προϋπολογισμούς τους τις αναγκαίες πιστώσεις για τη συντήρησή τους με βάση τον προϋπολογισμό που έχει καταρτιστεί από το αρχιτεκτονικό τμήμα. Το 5ο άρθρο ορίζει ότι με την έγκριση της οικοδόμησης νέου διδακτηρίου το υπάρχον δημόσιο κτήριο παραδίδεται στον οικονομικό έφορο και με τη φροντίδα του Υπουργού Οικονομικών, σύμφωνα με τις διατάξεις για την πώληση των εθνικών φθαρτών κτημάτων (δηλαδή σπίτια, εργαστήρια, μαγαζιά, μύλοι, φυτείες π.χ. αμπέλια και ελιές), πωλείται μέσω δημοπρασίας με την καταβολή όλου το τιμήματος εντός τριών ημερών από την κοινοποίηση της έγκρισης των πρακτικών στον τελευταίο πλειοδότη. Το εισπραχθέν τίμημα κατατίθεται στην Εθνική Τράπεζα στο κεφάλαιο των εκπαιδευτικών τελών. Το 6ο άρθρο ορίζει ότι οι αποφάσεις για την ίδρυση διδακτηρίων ανακοινώνονται στον οικείο δήμαρχο, ώστε αυτός να παράσχει το καταλληλότερο οικόπεδο για την ίδρυση διδακτηρίου. Το εμβαδόν του προσδιορίζεται με βάση τον αριθμό των μαθητών (1 μαθητής ανά 10 τετραγωνικά μέτρα). Για τις πόλεις η αναλογία είναι μικρότερη. Οι δήμοι υποχρεώνονται να παρέχουν δωρεάν υδροδότηση στα διδακτήρια. Εάν ο δήμος προσφερθεί να καταβάλει το τίμημα και ζητήσει την αναγκαστική απαλλοτρίωση του οικοπέδου, αυτό κηρύσσεται απαλλοτριωτέο λόγω δημοσίας ανάγκης σύμφωνα με την εφαρμογή των σχετικών νόμων ΑΧΜΘ' του 1888 και ΑΩΖ' του 1891 με αρμοδιότητα του Υπουργού των Εκκλησιαστικών και Δημόσιας Εκπαίδευσης. Η επιτροπή εκτίμησης αποτελείται από τον νομομηχανικό (δημόσιος υπάλληλος που εποπτεύει τα δημόσια τεχνικά έργα), τον οικονομικό έφορο και τον επιθεωρητή των δημοτικών σχολείων. Ο δήμος πριν από την κοινοποίηση των

πρωτοκόλλων εκτίμησης οφείλει να καταθέσει το τίμημα της εκτίμησης στο πλησιέστερο δημόσιο ταμείο. Το 7ο άρθρο ορίζει ότι τα οικόπεδα επιλέγονται από τον επιθεωρητή των δημοτικών σχολείων σε συνεργασία με τους αρχιτέκτονες και τους εργοδηγούς δημοσίων έργων του γραφείου διδακτηρίων. Το 8ο άρθρο ορίζει ότι ο συμπληρωματικός προϋπολογισμός δεν μπορεί να υπερβεί το 5% του αρχικού (εκτός αν αφορά τα θεμέλια). Ακόμη, κάθε ζημιά που δεν προκλήθηκε από φυσικά αίτια επιβαρύνει τον εργολάβο. Το 9ο άρθρο ορίζει ότι η παραλαβή των έτοιμων διδακτηρίων γίνεται από επιτροπή που αποτελείται από τον μηχανικό που το κατασκεύασε, τον επιθεωρητή των δημοτικών σχολείων της περιοχής ή τον γενικό επιθεωρητή, από τον επιθεωρητή δημοσίων έργων και από τον τμηματάρχη του αρχιτεκτονικού τμήματος του Υπουργείου. Το 10ο άρθρο ορίζει ότι επιτροπή που αποτελείται από τον γενικό επιθεωρητή δημοτικής εκπαίδευσης, τον τμηματάρχη του αρχιτεκτονικού τμήματος, τον καθηγητή υγιεινής από το Εθνικό Πανεπιστήμιο και έναν απόφοιτο από πανεπιστήμιο της δύσης υποδεικνύει τους αναγκαίους αρχιτεκτονικούς, παιδαγωγικούς και υγιεινολογικούς τύπους και όρους με τους οποίους θα κτιστούν τα διδακτήρια. Οι λεπτομέρειες ορίζονται με Βασιλικά Διατάγματα. Το 11ο άρθρο ορίζει ότι οι προηγούμενες διατάξεις εφαρμόζονται και για τα διδακτήρια που κτίζονται με κληροδοτήματα. Το 12ο άρθρο αναφέρει ότι με Βασιλικά Διατάγματα ορίζονται οι λεπτομέρειες του νόμου που αφορούν την κατάρτιση των σχεδίων, τα είδη των διδακτηρίων, την σύντηξη των προϋπολογισμών, τον τρόπο οικοδόμησης των διδακτηρίων. Το 13ο άρθρο ορίζει ότι η ισχύς του νόμου ξεκινά από την δημοσίευση του στην Εφημερίδα της κυβέρνησης. Το 14ο άρθρο ορίζει ότι καταργείται κάθε άλλη διάταξη που αντίκειται στον παρόντα νόμο (Παράρτημα, 1908: 120-122).

Στην αιτιολογική έκθεση του νομοσχεδίου «Περί ιδρύσεως Διδασκαλείου της Μέσης Εκπαιδεύσεως» ο Υπουργός αναφέρει ότι οι λειτουργοί των σχολείων της μέσης εκπαίδευσης είναι από επιστημονική άποψη καλά συγκροτημένοι. Ωστόσο στερούνται ειδικής διδασκαλικής μόρφωσης. Οι παλιές θεωρίες που υποστήριζαν ότι η άρτια γνώση της εκπαιδευτικής ύλης εξασφαλίζει και την ορθή μετάδοσή της στους μαθητές και ότι ο δάσκαλος από μόνος του μπορεί να βρει την κατάλληλη μέθοδο διδασκαλίας δεν υποστηρίζονται πλέον από κανέναν. Αντίθετα επικρατεί η άποψη ότι ο δημοδιδάσκαλος και ο δάσκαλος της μέσης εκπαίδευσης οφείλει να έχει πολύπλευρη κατάρτιση τόσο σε θέματα διδασκαλίας όσο και στην πρακτική εφαρμογή τους μέσω της παιδαγωγικής επιστήμης και τέχνης. Διάφορα πολιτισμένα κράτη λαμβάνουν μέτρα για την παιδαγωγική κατάρτιση των λειτουργών μέσης εκπαίδευσης. Ο Υπουργός αναφέρει ότι η ελληνική πολιτεία οφείλει να επισπεύσει τη λήψη μέτρων προς αυτή την κατεύθυνση και υποστηρίζει ότι ο νόμος ΓΑ' επιβάλλει την παιδαγωγική μόρφωση στους λειτουργούς μέσης εκπαίδευσης. Ο Υπουργός προτείνει να ιδρυθεί ειδικό παιδαγωγικό πανεπιστημιακό φροντιστήριο για την παιδαγωγική κατάρτιση των λειτουργών μέσης εκπαίδευσης και όχι να

ανατεθεί αυτό το έργο σε διάφορα επιστημονικά φροντιστήρια της Φιλοσοφικής και Θεολογικής Σχολής του Εθνικού Πανεπιστημίου. Το φροντιστήριο διευθύνεται από ειδικό καθηγητή παιδαγωγικής με σκοπό τη μόρφωση των φοιτητών Φιλοσοφικής και Θεολογικής Σχολής σε παιδαγωγικά ζητήματα. Επιπλέον, στο φροντιστήριο για την πρακτική άσκηση στην παιδαγωγική προσαρτώνται και πρότυπο σχολείο από τα δημόσια σχολεία μέσης εκπαίδευσης. Τέλος ο Υπουργός αναφέρει ότι το νομοσχέδιο που προτείνει επηρεάζει τόσο τους φοιτητές της Φιλοσοφικής και της Θεολογικής όσο και τους εν ενεργεία και εκτός υπηρεσίας εκπαιδευτικούς μέσης εκπαίδευσης (Παράρτημα, 1908: 122-125).

Το νομοσχέδιο έχει 8 άρθρα. Το 1ο άρθρο ορίζει ότι ιδρύεται στην Αθήνα διδασκαλείο μέσης εκπαίδευσης με σκοπό την παιδαγωγική και διδακτική μόρφωση των μελλοντικών και εν ενεργεία λειτουργών μέσης εκπαίδευσης. Για την πρακτική άσκηση των λειτουργών μέσης εκπαίδευσης προσαρτώνται σε αυτό ένα πρότυπο γυμνάσιο και ένα πρότυπο ελληνικό σχολείο με ανώτερο αριθμό μαθητών σε κάθε τάξη τους τριάντα. Η φοίτηση στο διδασκαλείο διαρκεί ένα σχολικό έτος. Το 2ο άρθρο ορίζει ότι τα διδασκόμενα μαθήματα είναι: ψυχολογία, παιδαγωγική, ειδική και γενική διδακτική, διδακτικές ασκήσεις, ιστορία της παιδαγωγικής, ερμηνεία της νομοθεσίας της μέσης εκπαίδευσης, σχολική υγιεινή. Η πρακτική άσκηση διαρκεί τουλάχιστον 12 ώρες κάθε βδομάδα. Το 3ο άρθρο ορίζει ότι για τη διδασκαλία των μαθημάτων διορίζονται με Βασιλικό Διάταγμα: ένας διευθυντής διδάκτορας του φιλολογικού τμήματος της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού Πανεπιστημίου με σπουδές στην παιδαγωγική στη δύση και μηνιαίο μισθό 400 δραχμές, ένας καθηγητής διδάκτορας φυσικών και μαθηματικών επιστημών με σπουδές στην παιδαγωγική στη δύση και μηνιαίο μισθό 350 δραχμές. Το 4ο άρθρο ορίζει ότι διδακτικό προσωπικό υπάγεται στην εποπτεία του Υπουργείου σύμφωνα με τον νόμο ΓΑ΄ της 17ης Ιουλίου του 1905. Το 5ο άρθρο ορίζει ότι για να διοριστεί και να προαχθεί οποιοσδήποτε δάσκαλος, σχολάρχης ή καθηγητής στη μέση εκπαίδευση πρέπει να έχει δίπλωμα του διδασκαλείου το οποίο αποκτιέται μέσω εξέτασης που ορίζεται με Βασιλικό Διάταγμα. Το 6ο άρθρο ορίζει ότι όσοι έχουν πάνω από δέκα έτη προϋπηρεσία και πετύχουν στις θεωρητικές και πρακτικές εξετάσεις παίρνουν το δίπλωμα. Όσοι έχουν κάτω από δέκα έτη παίρνουν το δίπλωμα μετά από δίμηνες θεωρητικές και πρακτικές σπουδές στο διδασκαλείο τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο και τελική θεωρητική και πρακτική εξέταση. Κάθε έτος, σε ορισμένη εποχή και για ορισμένο χρονικό διάστημα, θα καλούνται στην Αθήνα ή και σε άλλες πρωτεύουσες των νομών λειτουργοί μέσης εκπαίδευσης για να παρακολουθήσουν μαθήματα παιδαγωγικής και διδακτικής. Οι λεπτομέρειες για αυτά καθορίζονται με Βασιλικά Διατάγματα. Το 7ο άρθρο ορίζει ότι ο εγγραφόμενος στο διδασκαλείο προσκομίζει χαρτόσημο πέντε δραχμών ενώ το δίπλωμα εκδίδεται με χαρτόσημο δέκα δραχμών. Τέλος, το 8ο άρθρο ορίζει ότι για την εγγραφή, τον οργανισμό του διδασκαλείου και τα προσηρητημένα πρότυπα εκπαιδευτήρια, τις σχέσεις των διδασκόντων με τους

διδασκόμενους, των εξετάσεων και κάθε άλλη λεπτομέρεια που αφορά αυτό, τα προσηρητημένα πρότυπα εκπαιδευτήρια και τους μαθητές τους ορίζονται με Βασιλικά Διατάγματα (Παράρτημα, 1908: 125-126).

Στην εισηγητική έκθεση του νομοσχεδίου «Περί οργάνωσης της γυναικείας εκπαίδευσης» ο Υπουργός αναφέρει ότι το ζήτημα της γυναικείας εκπαίδευσης απασχολεί όλες τις πολιτισμένες χώρες ενώ για την ανάγκη οργάνωσής της υπάρχουν πολλές αποφάσεις και ευχές συλλόγων, εταιρειών, διεθνών συνεδρίων και κυβερνήσεων. Το ζήτημα άρχισε να προσλαμβάνει κοινωνικό χαρακτήρα και πριν από τρεις μήνες η Πρωσική κυβέρνηση εισήγαγε μεταρρυθμίσεις για τη γυναικεία εκπαίδευση και από το νέο ακαδημαϊκό έτος οι γυναίκες θα μπορούν να φοιτούν στα Πανεπιστήμια. Ο Υπουργός προσθέτει ότι και στην Ελλάδα υπάρχει ανάγκη για οργάνωση της γυναικείας εκπαίδευσης καθώς υπάρχει υπερπλεόνασμα διδασκαλισσών και είναι επιβεβλημένο για λόγους εκπαιδευτικής τάξης ο περιορισμός του αριθμού τους στα εννέα δέκατα αυτού. Ακόμη, ο Υπουργός αναφέρει ότι τα ελληνικά ήθη έχουν αποτινάξει τη μακραίωνη καταπίεση των γυναικών και πλέον τις παρέχουν την ελευθερία να δραστηριοποιούνται και εκτός οικογένειας χωρίς να διασπάται η πατροπαράδοτη ενότητά της. Ωστόσο, η σύγχρονη κοινωνία και η βιομηχανική πρόοδος προκάλεσαν πολλές μεταβολές στην ελληνική οικογένεια, η οποία δεν είναι πια αυτάρκης. Αυτή θα καταστεί ξανά αυτάρκης εάν αποτινάξει λανθασμένες αντιλήψεις. Το παρόν νομοσχέδιο αφορά όλο τον γυναικείο πληθυσμό της χώρας (αστικού και αγροτικού) ενώ προβλέπει για τις κόρες των αγροτών εξαετή δημοτική εκπαίδευση και συμπληρωματική εκπαίδευση στις αγρονομικές σχολές διетуός φοίτησης και για τις κόρες των αστών είτε διετή φοίτηση στις οικοκυρικές και τις χειροτεχνικές σχολές είτε τετραετή φοίτηση στο παρθεναγωγείο. Ακόμη οι κόρες των αστών μετά από διετή φοίτηση στο παρθεναγωγείο μπορούν είτε να εισαχθούν στο διδασκαλείο για να αποκτήσουν πτυχίο δασκάλας ή νηπιαγωγού είτε να συνεχίσουν στο γυμνάσιο είτε να αφιερωθούν στις καλές τέχνες και στη βιομηχανία. Επίσης, μετά τη δεύτερη τάξη στο παρθεναγωγείο μπορούν να εισαχθούν στις εμπορικές σχολές. Τέλος, ο Υπουργός αναφέρει ότι οι γυναίκες μπορούν μετά τη φοίτησή τους στο παρθεναγωγείο να εγγραφούν σε ειδικές σχολές, τηλεφωνητριών, τηλεγραφητριών και ταχυδρομικών υπαλλήλων για να εργαστούν στις δημόσιες υπηρεσίες (Παράρτημα, 1908: 126-127).

Το νομοσχέδιο έχει 10 άρθρα. Το 1ο άρθρο ορίζει ότι η γυναικεία εκπαίδευση είναι ισάξια με αυτή των ανδρών και αποτελείται από τρεις βαθμίδες, την στοιχειώδη ή δημοτική, τη μέση και την ανώτατη. Υποχρεωτική είναι μόνο η πρώτη και διαρκεί από το 7ο μέχρι το 12ο έτος της ηλικίας. Το 2ο άρθρο ορίζει ότι μετά το δημοτικό σχολείο όσες ζουν σε πόλεις και κωμοπόλεις μπορούν να φοιτήσουν στις οικοκυρικές και χειροτεχνικές σχολές και όσες ζουν στα χωριά στις αγρονομικές σχολές. Το 3ο άρθρο ορίζει ότι όσες γυναίκες τελειώσουν το δημοτικό και θέλουν να συνεχίσουν την διανοητική τους εκπαίδευση φοιτούν για τέσσερα χρόνια (τουλάχιστον μέχρι 15

ετών) στο παρθεναγωγείο. Το 4ο άρθρο ορίζει ότι όσες προάγονται στην β΄ και γ΄ τάξη του παρθεναγωγείου μπορούν μετά από εξετάσεις να εισαχθούν στα γυμνάσια, στα πρακτικά λύκεια και σε δημόσιες εμπορικές σχολές και να συμφοιτήσουν μαζί με άνδρες με τα ίδια δικαιώματα εάν δεν υπάρχουν ισόβαθμα σχολεία θηλέων. Το 5ο άρθρο ορίζει ότι μετά από την β΄ τάξη του παρθεναγωγείου μπορούν να εισαχθούν σε ειδικές βιοτεχνικές και καλλιτεχνικές σχολές. Το 6ο άρθρο ορίζει ότι μετά από την β΄ τάξη του παρθεναγωγείου οι μαθήτριες μπορούν να εισαχθούν σε ειδικές σχολές τηλεγραφητριών και τηλεφωνητριών αλλά και άλλων κλάδων των δημόσιων υπηρεσιών. Το 7ο άρθρο ορίζει ότι οι γυναίκες με ενδεικτικό προβιβασμού από την β΄ στην γ΄ τάξη παρθεναγωγείου μετά από εξετάσεις μπορούν να εισαχθούν στο διδασκαλείο διδασκαλισσών ή νηπιαγωγών για τετραετή φοίτηση. Το 8ο άρθρο ορίζει ότι η φοίτησή τους σε όλες τις βαθμίδες και σε όλους τους τύπους σχολών γίνεται ελεύθερα. Για την ίδρυση και κατάργηση οποιασδήποτε σχολής γυναικείας εκπαίδευσης απαιτείται έγκριση με Βασιλικό Διάταγμα ενώ η εποπτεία των διαδικασιών ανήκει στο Υπουργείο. Το 9ο άρθρο ορίζει ότι εφόσον δεν έχουν συσταθεί από το κράτος σχολές για την εκπαίδευση σε κάθε επάγγελμα, με Βασιλικά Διατάγματα αναγνωρίζονται ως ισότιμες με τις δημόσιες σχολές οι δημοτικές, οι κοινοτικές, οι σωματειακές και οι ιδιωτικές σχολές που χρηματοδοτούνται από το Υπουργείο και ελέγχονται από κυβερνητικό επίτροπο. Τέλος, το 10ο άρθρο ορίζει ότι οι οργανισμοί και τα προγράμματα των σχολών καταρτίζονται από το Υπουργείο και εγκρίνονται με Βασιλικά Διατάγματα (Παράρτημα, 1908: 127-128).

Στην εισηγητική έκθεση του νομοσχεδίου «Περί συστάσεως διδασκαλείου θηλέων» ο Υπουργός αναφέρει ότι η μέριμνα για την εκπαίδευση των γυναικών δεν ήταν ανάλογη ούτε προς τη σοβαρότητα που έχει η θέση της στην οικογένεια και στην κοινωνία ως άτομο, σύζυγος και μητέρα, ούτε σε σύγκριση με την εκπαίδευση των ανδρών. Ο Υπουργός τονίζει ότι η γυναικεία εκπαίδευση στη χώρα παρουσιάζει πολλές αδυναμίες καθώς αυτή παρέχεται από ιδιώτες και κοστίζει ακριβώς τόσο στο κράτος όσο και στους γονείς. Το νομοσχέδιο δεν καθορίζει μόνο τους όρους και τις προϋποθέσεις ίδρυσης του διδασκαλείου θηλέων και τον αριθμό των διδασκαλισσών σύμφωνα με τις εκπαιδευτικές ανάγκες των σχολείων αλλά θέτει τις βάσεις της παιδαγωγικής και διδακτικής μόρφωσής τους. Η διάρκεια σπουδών των διδασκαλισσών επεκτείνεται και το πρόγραμμα διδασκαλίας εμπλουτίζεται και ρυθμίζεται σύμφωνα με τη φύση και την αποστολή της γυναίκας. Επίσης, τα πρότυπα παρθεναγωγεία που προσαρτώνται στο διδασκαλείο προσφέρουν τη δυνατότητα πρακτικής εξάσκησης των υποψηφίων διδασκαλισσών. Τέλος, οι αλλαγές που προωθούνται δε θίγουν τα δικαιώματα όσων γυναικών σπουδάζουν ήδη στα ιδιωτικά διδασκαλεία θηλέων (Παράρτημα, 1908: 128-129).

Το νομοσχέδιο έχει 18 άρθρα. Το 1ο άρθρο ορίζει ότι ιδρύεται στην Αθήνα τετρατάξιο διδασκαλείο θηλέων για τη μόρφωση των διδασκαλισσών. Το 2ο άρθρο ορίζει ότι τα διδασκόμενα μαθήματα είναι 1) θρησκευτικά, 2) φιλοσοφικά και

παιδαγωγικά και η νομοθεσία της γυναικείας εκπαίδευσης, 3) ελληνικά, 4) ιστορία και ιστορία του ελληνικού έθνους, 4) γεωγραφία, 5) μαθηματικά, 6) φυσιογνωστικά, 7) κηπουρική, ανθοκομία, δενδροκομία, βομβυκοτροφία, 8) υγιεινή, 9) οικιακή οικονομία, 10) γαλλική γλώσσα, 11) τραγούδι, 12) πιάνο, 13) παιδαγωγικά για το σπίτι, 14) ζωγραφική και καλλιγραφία, 15) γυμναστική, 16) χειροτεχνήματα, 17) ραπτική, μαγειρική. Με Βασιλικά Διατάγματα μπορούν να προστεθούν και άλλα. Η πρακτική εξάσκηση και οι δοκιμασίες ξεκινούν στην τρίτη τάξη και ολοκληρώνονται στην τετάρτη τάξη (δώδεκα ώρες την εβδομάδα). Το 3ο άρθρο ορίζει ότι διορίζονται με Βασιλικά Διατάγματα: 1) διευθύντρια άνω των 30 ετών με πενταετή προϋπηρεσία στη διεύθυνση ανώτερου παρθενγωγείου, γνώση τουλάχιστον μιας ευρωπαϊκής γλώσσας και επιθυμητές σπουδές στη δύση ,διδάσκει οικιακή οικονομία και παιδαγωγικά για το σπίτι με μηνιαίο μισθό 400 δραχμές. 2) Καθηγητής διδάκτορας του φιλολογικού τμήματος της Φιλοσοφικής Σχολής με τουλάχιστον τριετείς σπουδές παιδαγωγικής στη δύση για τη διδασκαλία των παιδαγωγικών, της φιλοσοφίας, της νομοθεσίας που αφορά τη γυναικεία δημοτική εκπαίδευση και τη διεύθυνση της πρακτικής άσκησής τους. Ο μηνιαίος μισθός του ορίζεται σε 400 δραχμές. 3) Καθηγητής θρησκευτικών με προσόντα καθηγητή γυμνασίου και με μηνιαίο μισθό 150 δραχμές. 4) Δύο καθηγητές ελληνικών με προσόντα και δικαιώματα καθηγητή γυμνασίου (προτιμώνται όσοι έχουν παιδαγωγική μόρφωση). 5) Καθηγητής φυσιογνωστικών, διδάκτορας φυσικών επιστημών με δικαιώματα καθηγητή ελληνικών (προτιμάται όποιος έχει παιδαγωγική μόρφωση). 6) Καθηγητής μαθηματικών από τους καθηγητές γυμνασίου και με μηνιαίο μισθό 100 δραχμές (προτιμάται όποιος έχει παιδαγωγική μόρφωση). 7) Δασκάλα ιστορίας και γεωγραφίας με βαθμό πτυχίου άριστα και προϋπηρεσία σε δημόσιο παρθενγωγείο με μηνιαίο μισθό 150 δραχμές. 8) Καθηγητής (κατά προτίμηση γυναίκα) υγιεινής με μηνιαίο μισθό 150 δραχμές, ιατρός, έγγαμος, με ειδίκευση στην υγιεινή και τουλάχιστον πενταετή προϋπηρεσία στην ιατρική. 9) Καθηγητής ή καθηγήτρια (κατά προτίμηση ξένος/ή) γαλλικών με μηνιαίο μισθό 150 δραχμές, 10) Δάσκαλος ή δασκάλα για την ανθοκομία, κηπουρική, δενδροκομία, βομβυκοτροφία με πτυχίο γεωργικής σχολής (κατά προτίμηση εξωτερικού) με μηνιαίο μισθό 100 δραχμές. 11) Δάσκαλος ή δασκάλα τραγουδιού και πιάνου, απόφοιτος ελληνικού ή ξένου ωδείου με μηνιαίο μισθό 200 δραχμές. 12) Δάσκαλος ή δασκάλα ζωγραφικής και καλλιγραφίας απόφοιτος πολυτεχνείου ή ειδικής σχολής ζωγραφικής με μηνιαίο μισθό 200 δραχμές. 13) Δασκάλα γυμναστικής, απόφοιτος ελληνικής ή ξένης γυμναστικής σχολής, με μηνιαίο μισθό 150 δραχμές. 14) Δασκάλα χειροτεχνίας με μηνιαίο μισθό 150 δραχμές (επιτυχούσα ειδικού διαγωνισμού). 15) Επιμελήτρια άνω των 40 ετών με γνώση ανάγνωσης και γραφής και εμπειρία στην ραπτική και μαγειρική (μετά από δοκιμασία που ορίζεται με Βασιλικό Διάταγμα σε επιτροπή ειδικών κυριών). Οι καθηγητές διδάσκουν τουλάχιστον 18 ώρες την εβδομάδα και οι δάσκαλοι και οι δασκάλες ανάλογα με όσα ορίζει το Βασιλικό Διάταγμα. Το 4ο άρθρο

ορίζει ότι διορίζονται: 1) οικονόμος με μηνιαίο μισθό 100 δραχμές, 2) μαγείρισσα ή μάγειρας με μηνιαίο μισθό 30 δραχμές, 3) δύο υπηρέτριες με μηνιαίο μισθό 40 δραχμές, 4) νοσοκόμα με μηνιαίο μισθό 60 δραχμές, 5) ράπτρια με μηνιαίο μισθό 40 δραχμές, 6) δύο καθαρίστριες με μηνιαίο μισθό 30 δραχμές, 7) επιστάτης με μηνιαίο μισθό 60 δραχμές. Το 5ο άρθρο ορίζει ότι η διευθύντρια, οι καθηγητές, οι δάσκαλοι και οι δασκάλες έχουν δικαιώματα δημοσίων υπαλλήλων. Το 6ο άρθρο ορίζει ότι γίνονται δεκτές στην πρώτη τάξη του διδασκαλείου μετά από εξετάσεις γυναίκες α) ηλικίας 16 ως 20 ετών, β) αρτιμελείς, γ) με απολυτήριο της 8ης τάξης ανωτέρου παρθεναγωγείου. Το 7ο άρθρο ορίζει ότι στο διδασκαλείο προσαρτώνται δύο πρότυπα δημοτικά σχολεία θηλέων (μονοτάξιο και πολυτάξιο) για την πρακτική άσκηση των μαθητριών του. Σε αυτά διορίζονται πρωτοβάθμιες δασκάλες με πενταετή προϋπηρεσία και ίδια δικαιώματα μισθού και αυξήσεων με των υπολοίπων δημοδιδασκαλισσών. Ο διορισμός και η απόλυσή τους γίνεται με πρόταση της οικίας διευθύντριας. Το 8ο άρθρο ορίζει ότι κάθε τάξη του διδασκαλείου έχει μέχρι 30 μαθήτριες. Κάθε τάξη του πολυτάξιου πρότυπου δημοτικού σχολείου θηλέων μέχρι 30 μαθήτριες και κάθε τάξη του μονοτάξιου μέχρι 12 μαθήτριες. Το 9ο άρθρο ορίζει ότι η διευθύντρια, η επιμελήτρια, οι δασκάλες και οι καθηγητές και οι δάσκαλοι του διδασκαλείου υπάγονται στην άμεση εποπτεία του Υπουργού σύμφωνα με τις διατάξεις του ΓΑ' νόμου της 17ης Ιουλίου του 1905. Το 10ο άρθρο ορίζει ότι οι εξετάσεις και οι εγγραφές στο διδασκαλείο διενεργούνται 1-15 Σεπτεμβρίου και τα μαθήματα 16 Σεπτεμβρίου μέχρι τέλος Ιουνίου. Το 11ο άρθρο ορίζει ότι οι μαθήτριες έχουν ομοιόμορφη ενδυμασία και καταβάλλουν ετησίως 360 δραχμές σε δύο δόσεις (μία πριν την εγγραφή, μία το Πάσχα). Δεν μπορεί να εγγραφεί ή να συνεχίσει της σπουδές της καμία μαθήτρια που δεν έχει καταβάλει το ποσό στις συγκεκριμένες προθεσμίες. Το 12ο άρθρο ορίζει ότι κάθε μαθήτρια είναι υποχρεωμένη να έχει στολή. Το 13ο άρθρο ορίζει ότι η διευθύντρια, η επιμελήτρια, η οικονόμος, η νοσοκόμα και οι δύο υπηρέτριες μένουν μαζί με τις μαθήτριες. Το 14ο άρθρο ορίζει ότι καμία γυναίκα δε διορίζεται δασκάλα αν δεν έχει πτυχίο του διδασκαλείου. Για τρία χρόνια από τη λειτουργία του διδασκαλείου επιτρέπεται να δίνουν απολυτήριες εξετάσεις και οι δασκάλες που έχουν εκπαιδευτεί εκτός του διδασκαλείου. Το 15ο άρθρο ορίζει ότι κατά το πρώτο έτος λειτουργίας του συστήνεται η πρώτη τάξη και τα δύο επόμενα έτη η δεύτερη και η τρίτη. Επίσης, από το δεύτερο έτος λειτουργίας του δημιουργούνται και τα δύο πρότυπα σχολεία. Το προσωπικό θα συμπληρώνεται σύμφωνα με τις ανάγκες που προκύπτουν. Το 16ο άρθρο ορίζει ότι το διδασκαλείο μετά την προσάρτηση των δημοτικών σχολείων βρίσκεται στην άμεση εποπτεία του υπουργού, η οποία ασκείται από τον γενικό επιθεωρητή της δημοτικής εκπαίδευσης. Το 17ο άρθρο αναφέρει ότι με Βασιλικά Διατάγματα ορίζονται ο εσωτερικός κανονισμός και η κατανομή των μαθημάτων του διδασκαλείου και των δημοτικών σχολείων, ο τρόπος προαγωγής από τάξη σε τάξη, οι εξετάσεις, θέματα διπλώματος, το εορτολόγιο και οτιδήποτε άλλο αφορά τη λειτουργία του. Τέλος, το 18ο άρθρο

ορίζει ότι καταργείται κάθε διάταξη που αντίκειται στον παρόντα νόμο (Παράρτημα, 1908: 129-131).

Ο Σπ. Στάης στην αιτιολογική έκθεση του νομοσχεδίου «Περί της εν Αθήναις Ακαδημίας των τεχνικών σπουδών» αναφέρει ότι η ενίσχυση της τεχνικής εκπαίδευσης σε όλα τα τεχνικά και επαγγελματικά σχολεία του ελληνισμού αποτελεί σπουδαίο παράγοντα της εθνικής ανόρθωσης. Η έλλειψη κατάλληλου διδακτικού προσωπικού αποτελεί πρόσκομμα για την επίτευξη του παραπάνω σκοπού. Πρώτη μέριμνα του Υπουργού αποτελεί η ίδρυση ενός τέτοιου διδασκαλείου, ωστόσο επειδή αυτό είναι δύσκολο ο Υπουργός προτείνει την προσάρτηση των εγκαταστάσεων της Ακαδημίας τεχνικών σπουδών του Μαράσλειου μεγάρου στα κρατικά εκπαιδευτήρια. Η Ακαδημία που λειτουργεί εδώ και δεκαπέντε χρόνια με μικρές μετατροπές του προγράμματός της μπορεί να παρέχει στο δημόσιο όχι μόνο καταρτισμένο διδακτικό προσωπικό αλλά και μορφωμένους δημοσίους λειτουργούς. Η συστηματοποίηση και η συγκέντρωση όλων των κλάδων της τεχνικής εκπαίδευσης στο διδακτήριο θα βελτιώσει την εκπαίδευση (όπως έγινε και στον υπόλοιπο κόσμο). Η κρατική δαπάνη για την διατήρηση της λειτουργίας της σχολής είναι ασύγκριτα οικονομικότερη επιλογή σε σχέση με την ίδρυση νέου διδακτηρίου. Η προσάρτηση αυτή συμβάλλει στην αναδιοργάνωση προς το πρακτικότερο της εκπαίδευσης, στην προώθηση της τεχνικής εκπαίδευσης και στον μετριασμό της θεωρητικής εκπαίδευσης. Χωρίς αυτά τα μέτρα θα ήταν αδύνατο να προωθηθεί γρήγορα η διδασκαλία των τεχνικών μαθημάτων τα οποία έχουν αποκτήσει μεγάλη βαρύτητα σε όλο τον πολιτισμένο κόσμο (Παράρτημα, 1908: 131).

Το νομοσχέδιο έχει 7 άρθρα. Το 1ο άρθρο ορίζει ότι η Ακαδημία τεχνικών σπουδών του Μαράσλειου αναγνωρίζεται με Βασιλικό Διάταγμα ως δημόσιο ίδρυμα τεχνικής εκπαίδευσης για την μόρφωση του διδακτικού προσωπικού των τεχνικών και επαγγελματικών σχολείων και των τεχνικών μαθημάτων των υπόλοιπων σχολείων και για τους υπόλοιπους κλάδους του δημοσίου που απαιτούν τεχνικές γνώσεις. Οι κρατικές δαπάνες για τη λειτουργία της Ακαδημίας ξεκινούν από την 1η Σεπτεμβρίου 1909 και εγγράφονται στον προϋπολογισμό του Υπουργείου. Το 2ο άρθρο αναφέρει ότι οι λεπτομέρειες για τη λειτουργία, τη διοίκηση, τα προγράμματα διδασκαλίας, τις εξετάσεις ορίζονται με Βασιλικά Διατάγματα τα οποία λαμβάνουν υπόψη τα προγράμματα και τους κανονισμούς που έχουν υποβληθεί στο Υπουργείο. Το 3ο άρθρο ορίζει η διδασκαλία διαιρείται σε δύο εξάμηνα (15 Σεπτεμβρίου – 31 Ιανουαρίου, 1 Φεβρουαρίου – 15 Ιουνίου). Το 4ο άρθρο ορίζει ότι τα τέλη εγγραφής και ανανέωσης είναι τα ίδια με αυτά των γυμνασίων και το τέλος για κάθε δίπλωμα είναι 100 δραχμές. Το 5ο άρθρο ορίζει ότι για τον διορισμό καθηγητή απαιτείται δίπλωμα τεχνικού ή άλλου Πανεπιστημίου ή αναγνωρισμένης ανώτερης τεχνικής σχολής της δύσης. Για το προπαρασκευαστικό σχολείο εφαρμόζονται αυτά που ισχύουν στα γυμνάσια. Το 6ο άρθρο ορίζει ότι οι σπουδαστές έχουν δικαίωμα αναβολής των στρατιωτικών υποχρεώσεων μέχρι το τέλος των σπουδών τους. Το 7ο

άρθρο αναφέρει ότι στους Υπουργούς Εκκλησιαστικών και Δημόσιας Εκπαίδευσης και Οικονομικών ανατίθεται να ρυθμίσουν, μέσω του εκπροσώπου τους στην Ακαδημία (διευθυντή) τα θέματα εγκατάστασης της Ακαδημίας στη Μαράσλειο Ακαδημία (Παράρτημα, 1908: 131-132).

Στην αιτιολογική έκθεση για το νομοσχέδιο «Περί οργανώσεως της κεντρικής υπηρεσίας του Υπουργείου Εκκλησιαστικών και της Δημόσιας Εκπαιδεύσεως» ο Υπουργός αναφέρει ότι κάθε κεντρική υπηρεσία πρέπει να έχει έμπειρους υπαλλήλους που εμπνέουν σεβασμό στους υφιστάμενούς τους και με τις γνώσεις και την πείρα τους υποδεικνύουν τα κατάλληλα μέτρα για τη βελτίωση της λειτουργίας της. Ο Υπουργός αναφέρει ότι οι ελλείψεις της κεντρικής υπηρεσίας είναι πολλές (π.χ. υποστελέχωση, μη μόνιμοι υπάλληλοι, αποσπασμένοι υπάλληλοι, σύσταση νέων υπηρεσιών) και το Υπουργείο δε μπορεί να καλύψει τις ανάγκες έχοντας μόνο 21 τακτικούς υπαλλήλους και 3 κλητήρες και 18 έκτακτους υπαλλήλους, 5 κλητήρες, 7 ελληνοδιδάσκαλους, 2 δημοδιδασκάλους, 3 μηχανικούς και 6 άλλων εργασιών. Μάλιστα, στο υπουργείο δεν υπάρχει ούτε ειδική υπηρεσία και ούτε υπάλληλοι για την υλοποίηση πολλών θεσπισμένων μέτρων (π.χ. έκδοση σχολικών βιβλίων, σχολική υγιεινή). Γι' αυτό είναι επιτακτική ανάγκη να οργανωθεί η Υπηρεσία του Υπουργείου για τους διάφορους κλάδους που είναι υπεύθυνη (εκκλησία, εκπαίδευση, αρχαιότητες) και να στελεχωθεί με τον αναγκαίο αριθμό τακτικών και μόνιμων υπαλλήλων ή αν δεν είναι εφικτό αυτό να οριστούν τα προσόντα των έκτακτων υπαλλήλων σύμφωνα με την ειδικότητα που απαιτεί η κάθε υπηρεσία. Στη συνέχεια ο Υπουργός αναφέρει αναλυτικά τα τμήματα και τα γραφεία που προστίθενται στην Υπηρεσία, το είδος και τον αριθμό του προσωπικού που θα εργαστούν σε αυτά και τις πηγές των οικονομικών πόρων για την λειτουργία τους (Παράρτημα, 1908: 132-133).

Το νομοσχέδιο αποτελείται από 12 άρθρα. Το 1ο άρθρο του νομοσχεδίου ορίζει ότι το Υπουργείο αποτελείται από τις εξής υπηρεσίες: Α) Γενική γραμματεία, Β) Έντεκα τμήματα (εκκλησιαστικό, αρχαιολογικό, ανώτερης εκπαίδευσης, τεχνικής εκπαίδευσης, γυμναστικής και σκοποβολής, σχολικής υγιεινής, αρχιτεκτονικό, λογιστικό, προϋπολογισμών και απολογισμών των Μονών του Κράτους, Γ) Γενική επιθεώρηση δημοτικών σχολείων του Κράτους, Δ) Πέντε γραφεία (κληροδοτημάτων, στατιστικής, έκδοσης διδακτικών βιβλίων, διεκπεραιώσεων, αρχείων). Βασιλικά Διατάγματα ορίζουν τη δικαιοδοσία κάθε υπηρεσίας και τη θέση κάθε γραφείου (εκτός των γραφείου διεκπεραιώσεων και του γραφείου αρχείων) στο οργανόγραμμα. Το 2ο άρθρο ορίζει ότι το προσωπικό του υπουργείου αποτελείται από: 8 τμηματάρχες, 1 γενικό επιθεωρητή δημοτικών σχολείων με βαθμό και μισθό τμηματάρχη α' τάξης, 10 γραμματείς α' τάξης και 10 β' τάξης, 15 γραφείς α' τάξης και 7 β' τάξης, 8 κλητήρες με μηνιαίο μισθό 70 δραχμές. Το 3ο άρθρο ορίζει το οργανόγραμμα, τις αρμοδιότητες, τις θέσεις κάθε τμήματος και γραφείου, τα προσόντα, και τους μισθούς των υπαλλήλων. Το 4ο άρθρο ορίζει τους όρους

προαγωγής και τις προϋποθέσεις πρόσληψης των υπαλλήλων. Το 5ο άρθρο αναφέρει ότι οι διατάξεις του προηγούμενου άρθρου δεν αφορούν το υφιστάμενο προσωπικό του υπουργείου. Ωστόσο, για τη μετέπειτα προαγωγή του προσωπικού οι διατάξεις του παρόντος νόμου εφαρμόζονται κανονικά. Το 6ο άρθρο ορίζει ότι το προσωπικό του Υπουργείου, εκτός του γενικού γραμματέα, απολύεται σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου ΓΡΓ΄ της 13ης Ιουλίου του 1905. Το 7ο άρθρο ορίζει ότι ο γενικός γραμματέας επιβλέπει προσωπικά το προσωπικό του Υπουργείου και ασκεί πειθαρχική εξουσία στους υπαλλήλους με βαθμό κατώτερο του γραμματέα β΄ τάξης. Επιπλέον, λαμβάνει γνώση για τα εισερχόμενα έγγραφα του υπουργείου και τις διαταγές του Υπουργού και υπογράφει τα εντάλματα. Σε περίπτωση απουσίας ή κωλύματος αναπληρώνεται με πράξη του Υπουργού από τμηματάρχη α΄ τάξης. Το 8ο άρθρο ορίζει ότι κάθε τμηματάρχη και γενικός επιθεωρητής διευθύνει και επανελέγχει της υπηρεσίες που υπάγονται σε αυτόν. Επίσης, εκδίδει τα έγγραφα που υπογράφει ο υπουργός. Το 9ο άρθρο ορίζει ότι ο γενικός γραμματέας, οι τμηματάρχες και ο γενικός διευθυντής έχουν τις υποχρεώσεις των τμηματάρχων του υπουργείου όπως αυτές περιγράφονται στις διατάξεις των νόμων ΦΠς΄ της 22ης Δεκεμβρίου 1876 και ΧΕ΄ της 11ης Μαρτίου 1877. Το 10ο άρθρο ορίζει ότι με Βασιλικό Διάταγμα ρυθμίζονται οι λεπτομέρειες των καθηκόντων όλων των υπαλλήλων και του εσωτερικού κανονισμού της Υπηρεσίας του Υπουργείου. Το 11ο άρθρο (προσωρινή διάταξη) ορίζει ότι με την δημοσίευση του νόμου οι αποσπασμένοι ελληνοδιδάσκαλοι του τμήματος μέσης εκπαίδευσης με πάνω από δέκα έτη προϋπηρεσία και οι πρωτοβάθμιοι δημοδιδάσκαλοι του τμήματος δημοτικής εκπαίδευσης με πάνω από δέκα έτη προϋπηρεσία προάγονται σε γραμματείς α΄ τάξης. Το 12ο άρθρο ορίζει ότι καταργείται κάθε διάταξη που αντίκειται στον παρόντα νόμο (Παράρτημα, 1908: 133-135).

Το τελευταίο νομοσχέδιο της τρίτης υπουργικής θητείας του Σπ. Στάη είναι το «Περί ανώτερου διδακτικού προσωπικού εν τω Εθνικώ Πανεπιστημίω, της εν αυτω διδασκαλίας, της διάρκειας των σπουδών και των εξετάσεων των φοιτητών». Ο Υπουργός στην αιτιολογική του έκθεση: 1) αναφέρει ότι το Εθνικό Πανεπιστήμιο καλείται όχι μόνο να καλλιεργήσει τις επιστήμες και να προετοιμάσει τους μέλλοντες πολίτες στα ελεύθερα επαγγέλματα αλλά και να εμφυσήσει στους Έλληνες την εθνική ιδέα. Το πανεπιστήμιο με την αρωγή του κράτους και των ιδιωτών προσπάθησε να επιτελέσει αυτό το καθήκον. Στη συνέχεια ο Υπουργός αναφέρει ότι επιβάλλεται η λήψη νομοθετικών μέτρων για τη διδασκαλία σε αυτό. Μάλιστα, σχολιάζει ότι η παρούσα Βουλή δημιούργησε κοινοβουλευτική επιτροπή με αρμοδιότητα τη μελέτη των νομοσχεδίων που έχουν υποβληθεί από τον προκάτοχό του και την εξέταση ευρύτερων ζητημάτων που αφορούν την πανεπιστημιακή οργάνωση. Από τη στιγμή που το φιλελεύθερο καθεστώς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας προανήγγελλε ότι η Ελλάδα θα χάσει το μονοπώλιο της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης στην ανατολική μεσόγειο η αναδιοργάνωση της

πανεπιστημιακής εκπαίδευσης και η ίδρυση ανώτερων εκπαιδευτικών κέντρων έγιναν ακόμα πιο επείγουσες. 2) Επιπλέον, το νομοσχέδιο σκοπεύει να αντιμετωπίσει τις ελλείψεις του προσωπικού του Εθνικού Πανεπιστημίου, να ρυθμίσει τον τρόπο και τη διάρκεια της διδασκαλίας και τις εξετάσεις των σπουδαστών. Στη συνέχεια ο Υπουργός αναφέρεται στο διδακτικό προσωπικό, στην κατανομή του στις διάφορες σχολές και στις ελλείψεις που παρουσιάζονται σε κάθε κλάδο και ανακοινώνει την αύξηση των τακτικών και έκτακτων καθηγητών και την κατάργηση του θεσμού της υφηγεσίας. Για το ζήτημα του διορισμού των καθηγητών στο πανεπιστήμιο ο Υπουργός αναφέρει ότι το εφαρμοζόμενο σύστημα δεν απέτρεψε τον διορισμό ακατάλληλων προσώπων γεγονός που αποδεικνύει ότι απέτυχε η ιδέα της αυτοδιοίκησης στο Πανεπιστήμιο. Το νέο νομοσχέδιο ορίζει ως βασικές προϋποθέσεις για τον διορισμό των τακτικών καθηγητών την προϋπηρεσία σε ξένο πανεπιστήμιο και την συμμετοχή σε δημόσιο διαγωνισμό. 3) Το νομοσχέδιο περιλαμβάνει διατάξεις για την εξασφάλιση της τακτικής διδασκαλίας των καθηγητών στο Πανεπιστήμιο, την υποχρεωτικότητα της φροντιστηριακής διδασκαλίας και το πρόγραμμα παραδόσεων. 4) Προβλέπει αύξηση σε δέκα εξάμηνα της φοίτησης στην ιατρική σχολή. 5) Διεξαγωγή των μερικών εξετάσεων για να σταματήσει το φαινόμενο πλημμελούς παρακολούθησης μαθημάτων (π.χ. στη σχολή της νομικής). Αύξηση του ανώτερου διδακτικού προσωπικού (με έκτακτους καθηγητές) για τη διεξαγωγή των μερικών και των επί πτυχίω εξετάσεων. Οι λεπτομέρειες των εξετάσεων ρυθμίζονται με Βασιλικό Διάταγμα. 6) Το δύο τελευταία άρθρα αφορούν την κατάργηση της υφηγεσίας και τη μεταβολή των δικαιωμάτων των υφιστάμενων υφηγητών. 7) Ρυθμίσεις για τη συγκράτηση της αύξησης των εξόδων του κράτους από την εφαρμογή του νόμου. Αναλυτικότερα, οι νέοι τακτικοί καθηγητές της ιατρικής και της νομικής σχολής (13 θέσεις) θα λάβουν μηνιαίο μισθό 350 δραχμές, οι νέοι έκτακτοι καθηγητές της ιατρικής και της νομικής σχολής (18 θέσεις) θα λάβουν μηνιαίο μισθό 150 δραχμές και οι έκτακτοι καθηγητές των υπόλοιπων σχολών (17 θέσεις) θα λάβουν μηνιαίο μισθό 200 δραχμές. Η συγκράτηση της αύξησης των εξόδων θα προκύψει και από την αύξηση των εσόδων από τα εξεταστικά και φροντιστηριακά τέλη (Παράρτημα, 1908: 135-138).

Το νομοσχέδιο αποτελείται από 12 άρθρα. Το 1ο άρθρο ορίζει ότι το Εθνικό Πανεπιστήμιο έχει 70 τακτικούς, 35 έκτακτους, 5 επίτιμους καθηγητές. Αναλυτικότερα: Θεολογική, 7 τακτικοί, 3 έκτακτοι. Νομική, 17 τακτικοί, 8 έκτακτοι. Ιατρική, 18 τακτικοί, 10 έκτακτοι. , Φιλοσοφική 14 τακτικοί, 7 έκτακτοι. Φυσικές και Μαθηματικές επιστήμες, 14 τακτικοί, 7 έκτακτοι. Το 2ο άρθρο ορίζει ότι ο Υπουργός για την κάλυψη των επιστημονικών ή εκπαιδευτικών αναγκών έχει το δικαίωμα να αυξήσει κατά 10 τους έκτακτους καθηγητές. Το 3ο άρθρο ορίζει τις προϋποθέσεις και τα προσόντα διορισμού τακτικών και εκτάκτων καθηγητών. Το 4ο άρθρο ορίζει ότι οι τακτικοί και έκτακτοι καθηγητές απολύονται (πλην της περίπτωσης του 7ου άρθρου) μόνο σε περίπτωση καταδίκης για κακούργημα ή πλημμελήματα (σύμφωνα

με το 22ο άρθρο του ποινικού νόμου). Το 5ο άρθρο ορίζει ότι οι τακτικοί καθηγητές λαμβάνουν μηνιαίο μισθό 350 δραχμές (αύξηση 50 δραχμές μετά την πενταετία), οι έκτακτοι της νομικής και ιατρικής 150 δραχμές (αύξηση 50 δραχμές μετά την πενταετία) οι έκτακτοι των υπολοίπων σχολών 200 δραχμές (αύξηση 50 δραχμές μετά την πενταετία) και οι επίτιμοι 100 δραχμές. Το 6ο άρθρο ορίζει ότι οι έκτακτοι καθηγητές έχουν τα ίδια δικαιώματα με τους τακτικούς στη διδασκαλία και συμμετέχουν στις συνεδριάσεις της σχολής τους. Δεν έχουν το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στα ακαδημαϊκά αξιώματα. Επίσης ο Υπουργός είναι αρμόδιος για τον διορισμό του αναγκαίου αριθμού βοηθών ιατρών της αστυκλινικής. Το 7ο άρθρο ορίζει τον χρόνο διδασκαλίας, την έναρξη και τη λήξη του ακαδημαϊκού έτους και τις ποινές για αδικαιολόγητη απουσία των καθηγητών. Το 8ο άρθρο ορίζει ότι η φοίτηση διαρκεί 8 εξάμηνα στη νομική, θεολογική, φιλοσοφική και φυσικομαθηματική, 10 εξάμηνα στην ιατρική, 6 εξάμηνα στη φαρμακευτική. Οι φοιτητές τον πρώτο μήνα κάθε εξαμήνου αιτούνται στη σχολή την εγγραφή ή την ανανέωση της εγγραφής τους. Τα υποχρεωτικά μαθήματα και οι φροντιστηριακές ασκήσεις ορίζονται με υπουργικά διατάγματα. Οι φοιτητές κάθε εξάμηνο γράφονται στον φροντιστηριακό κατάλογο καταβάλλοντας τέλος 25 δραχμές. Το 9ο άρθρο ορίζει ότι οι φοιτητές κατά τη διάρκεια σπουδών τους συμμετέχουν σε τουλάχιστον τρεις εξετάσεις (οι φοιτητές φαρμακευτικής σε δύο) καταβάλλοντας τέλος 50 δραχμές κάθε φορά. Οι εξεταστικές περιόδους είναι τον Σεπτέμβριο, τον Φεβρουάριο και τον Ιούνιο. Οι αποτυχόντες μπορούν να ξαναδώσουν την επόμενη περίοδο. Οι επιτροπές εξετάσεων αποτελούνται από 1 τακτικό καθηγητή (πρόεδρος) και 2 έκτακτους. Σε κάθε εξεταστική περίοδο οι σχολές χωρίζονται σε τόσα εξεταστικά τμήματα όσα είναι οι τακτικοί καθηγητές της. Μετά την παρέλευση δύο τουλάχιστον εξαμήνων από την τελευταία επιτυχή εξέταση, ο φοιτητής δικαιούται να προσέλθει στην επί πτυχίω εξέταση. Η επί πτυχίω εξέταση πραγματοποιείται οποιονδήποτε μήνα εκτός των μηνών Σεπτεμβρίου, Φεβρουαρίου, Ιουνίου. Οι αποτυχόντες δικαιούνται μετά από την πάροδο ενός εξαμήνου επανάληψη της εξέτασης. Η επί πτυχίω εξέταση γίνεται με την παρουσία όλων των αρμόδιων τακτικών και επίτιμων καθηγητών. Στην περίπτωση που οι καθηγητές είναι περισσότεροι από 10, τότε γίνονται ενώπιον τμήματος τακτικών και επίτιμων καθηγητών στην οποία προεδρεύει ο κοσμήτορας. Τα τμήματα καθορίζονται από τις σχολές. Οι εξεταστές αποφασίζουν κατά πλειοψηφία. Κανείς υποψήφιος δεν κρίνεται επιτυχών αν βαθμολογηθεί με «κακώς» από 2 καθηγητές. Κανείς δεν ανακηρύσσεται διδάκτορας ή προλύτης θεολογίας, αν δεν πετύχει στις επί πτυχίω εξετάσεις και δε συγγράψει και παρουσιάσει διατριβή. Η παρουσίαση της διατριβής γίνεται σε τριμελή επιτροπή (1 τακτικός ή επίτιμος καθηγητής και 2 έκτακτοι που ορίζονται από τον κοσμήτορα). Για την απόρριψη της διατριβής απαιτείται ομοφωνία. Οι καθηγητές λαμβάνουν από το δημόσιο ταμείο εξεταστικά δικαιώματα 10 δραχμές ανά εξεταζόμενο φοιτητή και 5 δραχμές ανά επανεξεταζόμενο φοιτητή. Με Βασιλικά Διατάγματα που εκδίδονται μετά τη

συμβουλευτική γνώμη των σχολών κανονίζονται οι λεπτομέρειες των εξετάσεων. Το 10ο άρθρο ορίζει ότι οι διδάκτορες της Ιατρικής Σχολής του Εθνικού Πανεπιστημίου αποκτούν το δικαίωμα άσκησης επαγγέλματος. Οι διδάκτορες ιατρικής ξένων Πανεπιστημίων αποκτούν αυτό το δικαίωμα μετά από θεώρηση του διπλώματός τους από τον πρόεδρο του ιατροσυνεδρίου. Το 11ο άρθρο ορίζει ότι καταργείται η υφηγεσία στο Εθνικό Πανεπιστήμιο. Μέχρι την αλλαγή του νόμου οι εγκεκριμένοι υφηγητές διατηρούν το δικαίωμα διδασκαλίας για 8 χρόνια. Το 12ο άρθρο ορίζει ότι οι έδρες των υφιστάμενων τακτικών και επίτιμων καθηγητών καθορίζονται με Βασιλικά Διατάγματα μετά τη συμβουλευτική γνώμη των οικείων σχολών. Επίσης, στο πρώτο έτος εφαρμογής του νόμου τακτικοί και έκτακτοι καθηγητές διορίζονται με τον ίδιο τρόπο. Μέχρι να υπάρξουν έκτακτοι καθηγητές με τριετή υπηρεσία διορίζονται από τους εκτάκτους με οποιαδήποτε υπηρεσία. Τέλος, οι διατάξεις του νέου νόμου για την εγγραφή, τη φοίτηση, τις εξετάσεις των φοιτητών και την αναγνώριση του δικαιώματος άσκησης του επαγγέλματος από τους διδάκτορες της Ιατρικής εφαρμόζονται από το επόμενο ακαδημαϊκό έτος και αφορούν τους νέους φοιτητές. Για τους εγγεγραμμένους φοιτητές διατηρούνται οι προηγούμενες διατάξεις (Παράρτημα, 1908: 138-140).

Τα νομοσχέδια της τρίτης θητείας του καλύπτουν ένα εύρος εκπαιδευτικών ζητημάτων. Συνοψίζοντας τις βασικότερες ρυθμίσεις, ο Στάης προβλέπει αύξηση της φοίτησης στο Διδασκαλείο της δημοτικής εκπαίδευσης αρρένων από τα δύο έτη στα τέσσερα. Ακόμη, αναβαθμίζεται το πρόγραμμα σπουδών, διευρύνεται ο αριθμός των διδασκόμενων μαθημάτων και προσλαμβάνεται το κατάλληλο διδακτικό προσωπικό. Επίσης, ιδρύεται και διδασκαλείο για τους διδασκάλους ελληνικών σχολείων εκτός επικράτειας. Τα δύο διδασκαλεία θα λειτουργήσουν στο Μαράσλειο διδακτήριο, στο οποίο και θα διαμένουν οι διδασκόμενοι. Ο Στάης επαναφέρει το θέμα της ίδρυσης Διδασκαλείου της Μέσης Εκπαίδευσης στην Αθήνα διάρκειας ενός έτους για τη διδακτική και παιδαγωγική κατάρτιση των απόφοιτων της Φιλοσοφικής και Θεολογικής Σχολής και των εν ενεργεία εκπαιδευτικών. Όσον αφορά τα διδακτήρια, για τη Μέση Εκπαίδευση προβλέπεται η μίσθωση ιδιωτικών οικημάτων, που θα καλύπτουν τις εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών και τους όρους υγιεινής, ενώ για τη δημοτική εκπαίδευση ιδρύεται στο Υπουργείο Παιδείας αρχιτεκτονικό τμήμα, αρμόδιο για την ανέγερση διδακτηρίων, που θα πληρούν τους κανόνες της υγιεινής. Ακόμη, ο Στάης δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στους όρους υγιεινής των σχολείων, διορίζει επιστάτες και υπηρέτες σε όλα τα σχολεία. Για τα ελληνικά σχολεία και τα γυμνάσια ορίζεται η ίδρυση ή κατάργησή τους με κριτήριο τον αριθμό των μαθητών, η κατάργηση των ετήσιων εξετάσεων και ο προβιβασμός κάθε μαθητή βάσει της βαθμολογίας του σχολικού έτους. Επιπλέον, ο Στάης επιχειρεί την τροποποίηση του νόμου 1899 περί γυμναστικής, επιδιώκοντας την εδραίωση της γυμναστικής και της σκοποβολής. Αυξάνει τον μισθό των γυμναστών και περιορίζει τον χρόνο διεξαγωγής των γυμναστικών αγώνων στους εαρινούς μήνες. Ακόμη, ο

Στάης υποβάλλει δυο νομοσχέδια για την γυναικεία εκπαίδευση, με τα οποία αφενός διοργανώνει την εκπαίδευση των κοριτσιών, τόσο των αστικών όσο και των αγροτικών πληθυσμών, σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης (δημοτική, μέση και ανώτατη) και αφετέρου προβλέπει την ίδρυση Διδασκαλείου Θηλέων τετραετούς φοίτησης για την διδακτική και παιδαγωγική κατάρτιση των διδασκαλισσών. Με τα νομοσχέδια για την Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση επιδιώκει να καθιερώσει την απαγόρευση της διατήρησης ιδιωτικών κλινικών και εργαστηρίων από την πλευρά των επιστατών. Όσον αφορά το διδακτικό προσωπικό, εισάγει τον διαγωνισμό ως κριτήριο διορισμού τους, καταργεί τον θεσμό της υφηγεσίας, αυξάνει τις ώρες διδασκαλίας και μειώνει τον μισθό τους. Ο υπουργός αποκτά το δικαίωμα τροποποίησης των διδακτέων μαθημάτων και ελέγχου της διδασκαλίας των διδασκόντων. Τέλος, προβλέπει την επιβολή φοιτητικού τέλους στους φοιτητές.

Επίσης, στις 26 Νοεμβρίου 1908 ο Στάης υποβάλλει στη Βουλή ένα νομοσχέδιο περί τροποποίησης του νόμου ΓΣΑ΄ περί διδακτικών βιβλίων της Μέσης και Δημοτικής Εκπαίδευσης, το οποίο ορίζει ότι τα μέλη της κριτικής επιτροπής για τα διδακτικά βιβλία διορίζονται από τον Υπουργό. Το νομοσχέδιο είναι το μόνο που ψηφίζεται από τη Βουλή, καθώς ο Στάης προέβη στη σύνταξη του κατόπιν αίτησης των βουλευτών (Εφημ. Αθήναι, 27/11/1908).

Το 1908 εξαιτίας της αδυναμίας διάθεσης των αγροτικών προϊόντων και της κακής συγκομιδής τα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας οξύνθηκαν. Η κυβέρνηση για να αντιμετωπίσει την κατάσταση επέβαλε νέους φόρους, μέτρο που έπληξε σημαντικά όχι μόνο τα ασθενέστερα κοινωνικά στρώματα αλλά και τους αξιωματικούς, τους οποίους τους απασχολούσαν ιδιαίτερα τα ζητήματα μισθοδοσίας και επαγγελματικής τους κατάρτισης. Ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος ιδρύθηκε τον Μάιο του 1909 από κατώτερους αξιωματικούς με βασικά αιτήματα την αναδιοργάνωση του στρατού (απομάκρυνση από το στράτευμα του διαδόχου Κωνσταντίνου και των άλλων γιων του Βασιλιά Γεωργίου) και την υιοθέτηση μεταρρυθμίσεων στη διοίκηση, στην οικονομία, στη δικαιοσύνη, στην εκπαίδευση. Η κυβέρνηση Γ. Θεοτόκη επιχειρεί να λύσει τα οικονομικά προβλήματα και να αναπροσαρμόσει την εξωτερική πολιτική στα νέα δεδομένα που δημιουργήθηκαν με το κίνημα των Νεότουρκων. Στις 24 Σεπτεμβρίου 1908, μετά τη διακήρυξη της πλήρους ανεξαρτησίας της Βουλγαρίας από την ίδια και την προσάρτηση της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης από την Αυστρία, οι Κρητικοί κήρυξαν την ένωσή τους με την Ελλάδα. Ο Γ. Θεοτόκης φοβούμενος έναν νέο ελληνοτουρκικό πόλεμο δεν την αποδέχεται. Στις 19 Μαΐου 1909, ο Πρωθυπουργός, αν και διατηρεί την πλειοψηφία, υποβάλλει στον Βασιλιά Γεώργιο την παραίτησή του. Αυτή δε γίνεται δεκτή και ανακαλείται στις 25 Μαΐου. Ο Πρωθυπουργός αναγκάζεται να παραιτηθεί για δεύτερη φορά στις 4 Ιουλίου 1909, εξαιτίας του Κρητικού ζητήματος και εν όψει μεγάλου αντικυβερνητικού συλλαλητηρίου, το οποίο δεν πραγματοποιήθηκε λόγω της παραίτησής του. Αξίζει να σημειωθεί ότι η απομάκρυνση του Γ. Θεοτόκη ήταν ένας

από τους στόχους του Στρατιωτικού Συνδέσμου. Η παραίτηση της κυβέρνησης αποτελεί την πρώτη παρέμβαση του Στρατιωτικού Συνδέσμου στη λειτουργία του κοινοβουλευτικού συστήματος και σηματοδοτεί την έναρξη του ελεγχόμενου κοινοβουλευτισμού (Βερέμης, 1977: 259).

Στη συνέχεια ο Βασιλιάς ανέθεσε την εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης στον αρχηγό του δεύτερου κόμματος, Δ. Ράλλη. Έτσι, στις 7 Ιουλίου 1909 σχηματίζεται νέα κυβέρνηση υπό τον Δ. Ράλλη, η οποία μένει στην εξουσία για 37 ημέρες. Στις 12 Αυγούστου 1909 η κυβέρνηση επιχειρεί να συλλάβει την ηγεσία του Στρατιωτικού Συνδέσμου και στις 15 Αυγούστου 1909 με την καθοδήγηση του Συνδέσμου εκδηλώνεται το Κίνημα στο Γουδί. Η κυβέρνηση παραιτείται και αναλαμβάνει νέος Πρωθυπουργός ο αρχηγός του τρίτου σε κοινοβουλευτική δύναμη Εθνικού Κόμματος Κ. Μαυρομιχάλης, ο οποίος κυβερνά μέχρι τον Ιανουάριο του 1910. Η κυβέρνησή του προώθησε αρκετούς νέους νόμους, ωστόσο το έργο της δεν ικανοποίησε τον Στρατιωτικό Σύνδεσμο και τελικά με απαίτησή του απομακρύνεται και στις 15 Ιανουαρίου 1910 το συμβούλιο του Στρατιωτικού Συνδέσμου υποδεικνύει ως νέο πρωθυπουργό τον Στ. Δραγούμη. Η κυβέρνηση Στ. Δραγούμη, η τελευταία της παλαιάς περιόδου, διεξάγει εκλογές για την ανάδειξη Αναθεωρητικής Βουλής τον Αύγουστο του 1910. Αυτές οι εκλογές αποτελούν την αφετηρία μίας νέας περιόδου για την ελληνική πολιτική ιστορία. Το 65% της νέας Βουλής αποτελείται από βουλευτές των παλαιότερων κομμάτων, ωστόσο είναι ισχυρή η παρουσία των ανεξάρτητων βουλευτών. Η δημιουργία του κόμματος των Φιλελευθέρων στις 22 Αυγούστου του 1910 κάλυψε την ανάγκη ύπαρξης ενός νέου πολιτικού φορέα. Ο Στ. Δραγούμης, αν και μετά τις εκλογές έχει τη στήριξη της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας, παραιτείται στις 29 Σεπτεμβρίου 1910 και στις 6 Οκτωβρίου 1910 ο Ελ. Βενιζέλος με τη στήριξη του Συνδέσμου σχηματίζει την πρώτη κυβέρνησή του (Δερτιλής, 1985: 172-190).

Κεφάλαιο 4. Αντιδράσεις στα νομοσχέδια

4.1. Στοιχειώδης ή Δημοτική Εκπαίδευση

Ο Στάης κατά την πρώτη θητεία του στο Υπουργείο Παιδείας παρουσιάζει στη Βουλή στις 17/11/1900 ένα νομοσχέδιο για τη στοιχειώδη εκπαίδευση «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του ΒΤΜΘ' νόμου περί στοιχειώδους ή δημοτικής εκπαιδεύσεως». Η δημόσια κριτική αφορά την προχειρότητα και την έλλειψη προετοιμασίας κατά την φάση κατάρτισης του νομοσχεδίου καθώς και τις ρυθμίσεις του για τη σύσταση Εκπαιδευτικού Συμβουλίου και την κατάργηση των Εποπτικών Συμβουλίων. Επιπλέον, το νομοσχέδιο δεν ανταποκρίνεται στις προεκλογικές υποσχέσεις της κυβέρνησης Θεοτόκη (επταετής δημοτική εκπαίδευση, αυτονομία όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης, σύσταση ενός κεντρικού Συμβουλίου στην Αθήνα απαρτιζόμενο από ανθρώπους ειδικούς στα θέματα της δημοτικής εκπαίδευσης, των οποίων ο διορισμός και η απόλυση να μην εξαρτάται από τον υπουργό) (Εφημ. *Ακρόπολις*, 22/11/1900).

Η *Ακρόπολις* σε άρθρο της με τίτλο «Εντυπώσεις από τη Βουλή. Νομοσχέδια» αποκαλεί τις ρυθμίσεις του Υπουργού για τη σύσταση Εκπαιδευτικού Συμβουλίου και την κατάργηση των Εποπτικών Συμβουλίων ημίμετρα. Το άρθρο υποδηλώνει με αυτό τον τρόπο ότι τα νομοσχέδια χαρακτηρίζονται από προχειρότητα και έλλειψη προεργασίας (Εφημ. *Ακρόπολις*, 18/11/1900).

Την έλλειψη προεργασίας υποδηλώνει επίσης και άρθρο της ίδιας εφημερίδας μερικές μέρες αργότερα με τίτλο «Τα νομοσχέδια του υπουργείου της Παιδείας». Ο συντάκτης του άρθρου, αφού παρουσιάζει πρώτα αναλυτικά το πρόγραμμα του Θεοτόκη για την εκπαίδευση που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Άστυ* και στη συνέχεια σε ιδιαίτερο τεύχος με τον τίτλο «Μεταρρυθμίσεις και Ανόρθωσις», επισημαίνει ότι τα νομοσχέδια του Στάη και οι εισηγητικές τους εκθέσεις δεν έχουν χρονολογία, ούτε έχουν τυπωθεί στο εθνικό τυπογραφείο, όπως συμβαίνει με όλα τα νομοσχέδια, που υποβάλλονται στη Βουλή. Επίσης, συμπεραίνει ότι οι συντάκτες των νομοσχεδίων είναι μάλλον περισσότεροι του ενός καθώς στα νομοσχέδια εντοπίζονται γλωσσικές διαφοροποιήσεις. Στη συνέχεια αναφέρει ότι το νέο νομοσχέδιο δεν ανταποκρίνεται στις προεκλογικές υποσχέσεις της κυβέρνησης Θεοτόκη για τη δημοτική εκπαίδευση, καθώς αποτελείται από πέντε μόνο άρθρα, τα οποία δεν αντιμετωπίζουν τις ατέλειές της, αναφέροντας χαρακτηριστικά «Πώς δ' εκπληρούνται τώρα όλαι οι ωραίοι εκείναι επαγγελίαι της Κυβερνήσεως, ως προς την Δημοτικήν εκπαίδευσιν; Δι' ενός νομοσχεδίου εκ πέντε μόλις άρθρων!» (Εφημ. *Ακρόπολις* 21/11/1900).

Εκτός από την προχειρότητα και την έλλειψη προεργασίας ένα ακόμα σημείο που προκαλεί σφοδρή κριτική είναι το πλήθος των διδασκαλικών μεταβολών, που θα επιφέρει το άρθρο 3 του νομοσχεδίου για τη δημοτική εκπαίδευση. Στις 22/11/1900 η εφημερίδα *Ακρόπολις* δημοσιεύει άρθρο με τίτλο «Τα νέα εκπαιδευτικά νομοσχέδια ανατρέπουσι παν ό,τι καλόν έχει νυν η

δημοτική μας εκπαίδευσις». Αρχικά, ο συντάκτης του άρθρου αναφέρει ότι ο θεσμός των Τοπικών Εποπτικών Συμβουλίων του νόμου ΒΤΜΘ' σταμάτησε το πλήθος των διδασκαλικών μεταβολών, οι οποίες δυσχέραιναν τη λειτουργία της δημοτικής εκπαίδευσης. Τώρα, το νέο νομοσχέδιο του Στάη με το άρθρο 3 καταργεί τον θεσμό των Εποπτικών Συμβουλίων στα δημοτικά σχολεία. Επίσης, τα μέλη του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου της μέσης εκπαιδευσεως στα οποία μετατίθενται οι αρμοδιότητες των εποπτικών συμβουλίων θα «αποφασίζουν και προτείνουν πάντοτε ό,τι θέλει ο υπουργός ή μάλλον το υποστηρίζον τούτο κόμμα», όπως υποδηλώνουν τα άρθρα 2 και 4 του νομοσχεδίου «Περί Εκπαιδευτικού Συμβουλίου» (το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο αποτελείται από πέντε μέλη, πενταετούς θητείας που διορίζονται από τον υπουργό ενώ απολύονται σε περίπτωση παράβασης καθήκοντος ύστερα από αιτιολογική αναφορά του Υπουργικού Συμβουλίου). Στη συνέχεια ο συντάκτης του άρθρου αναφέρει τα τρωτά του θεσμού του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου της Δημοτικής Εκπαίδευσης που είχε συσταθεί με τον νόμο ΒΠΕ' του 1892 και λειτούργησε μέχρι το 1895 «Άμα τη εγκαθιδρύσει και λειτουργία αυτού ήρξαντο ιδρυόμενα και καταργούμενα τα σχολεία κατά δεκάδες εκατοντάδες διά της μεθόδου των λεγομένων σχολικών συνδυασμών κατά χιλιάδες δε διαπραττόμενοι και οι διδασκαλικά μεταβολαί». Ο συντάκτης εκτιμά ότι με τον ίδιο τρόπο θα λειτουργεί και το νέο εκπαιδευτικό συμβούλιο, καθώς «η μετάθεσις ή απόλυσις των θα εξαρτάται εκ του πρώτου τυχόντος κομματαρχίσκου, θα είνε τα τυφλότερα όργανα της εκάστοτε κρατούσης φατρίας» και ασκεί κριτική στο 5^ο άρθρο, με το οποίο μεταξύ άλλων καταργούνται τα άρθρα 5, 24 και 26. Δηλαδή, καταργείται το δικαίωμα των Δήμων να γνωμοδοτούν για την σύσταση, την προαγωγή ή τον υποβιβασμό των σχολείων και να προτείνουν τον διορισμό ή την μετάθεση των διδασκάλων «Καταργείται και παν δικαίωμα των δήμων, ίνα γνωμοδοτώσι περί των δημοτικών σχολείων και προτείνωσι τους διορισμούς ή την μετάθεσιν των διδασκόντων εν αυτοίς». Σύμφωνα με τον συντάκτη, η κατάργηση αυτού του δικαιώματος των Δήμων και των Εποπτικών Συμβουλίων - που αποτελούν βάση του νόμου ΒΤΜΘ' - επιφέρει ολοκληρωτική καταστροφή στη δημοτική εκπαίδευση «...κατ' ευφημισμόν μόνον επιγράφεται «περί τροποποιήσεως ή συμπληρώσεως», ενώ πράγματι πρόκειται περί «ξεχαρβαλώσεως» του ΒΤΜΘ' νόμου!». Στο τέλος καταλήγει στο συμπέρασμα ότι με τα νέα νομοσχέδια «επανερχόμεθα εις την προ του έτους εκείνη χαώδην κατάστασιν της δημοτικής ημών εκπαιδευσεως» κατά την οποία η σύσταση και η κατάργηση των δημοτικών σχολείων και οι διορισμοί, οι παύσεις και οι μεταθέσεις των δημοδιδασκάλων ήταν «έρμαιον της εκάστοτε κρατούσης φατρίας» (Εφημ. Ακρόπολις, 22/11/1900).

Την επόμενη ημέρα η ίδια εφημερίδα σε άρθρο της με τίτλο «Τα νέα εκπαιδευτικά νομοσχέδια τί παθαίνει υπ' αυτά η δημοτική και μέση εκπαίδευσις» ασκεί κριτική, κυρίως, στο πρώτο άρθρο του νομοσχεδίου «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του ΒΤΜΘ' νόμου περί δημοτικής ή στοιχειώδους εκπαιδευσεως». Αρχικά, ο συντάκτης αποκαλεί ειρωνικά τον Στάη ως τον

«μεγαλύτερο μεταρρυθμιστή των υπουργών της Παιδείας εν Ελλάδι!», καθώς με τα νομοσχέδιά του θέλησε να καταστήσει πρακτικότερη την εκπαίδευση, ενώ στην ουσία - κατά τον συντάκτη του άρθρου - αυτά αποκλείουν κάθε πρακτική μόρφωση. Με το 1^ο άρθρο του νομοσχεδίου η δημοτική εκπαίδευση παύει να είναι «αυτοτελής, πλήρης και άρτια» και δεν παρέχονται στους μαθητές ούτε η απαραίτητη στοιχειώδης γενική μόρφωση, αλλά ούτε και οι αναγκαίες ειδικές γνώσεις για την πρακτική ζωή. Κατά τον συντάκτη, η δημοτική εκπαίδευση «μεταβάλλεται εις απλήν θεραπαινίδα της μέσης εκπαιδύσεως και προσαρμόζεται καθ' όλα εις τας ανάγκας ταύτης», αφού οι απόφοιτοι της έκτης δημοτικού κατατάσσονται απευθείας στην τρίτη τάξη του Ελληνικού σχολείου. Επομένως, «ή θα διδάσκονται οι μαθητές της πέμπτης και έκτης τάξης του δημοτικού σχολείου τα μαθήματα της στοιχειώδους και της ειδικής μορφώσεως που αρμόζουν στην δημοτική εκπαίδευση, αλλά όταν θα κατατάσσονται στην τρίτη τάξη του ελληνικού σχολείου θα είναι περιττές ίσως οι γνώσεις, ή θα διδάσκονται τα μαθήματα της πρώτης και της δεύτερης τάξης του ελληνικού σχολείου και τότε η δημοτική εκπαίδευση παύει να είναι αυτοτελής και δεν θα παρέχονται οι στοιχειώδεις ειδικές ή πρακτικές γνώσεις». Με αυτό το άρθρο ο συντάκτης αποδομεί τις εξαγγελίες του Στάη, ότι τα νέα νομοσχέδια καθιστούν την εκπαίδευση «πρακτικότεραν». Τέλος ο συντάκτης επισημαίνει ότι επαναλαμβάνεται η απόπειρα που είχε γίνει πριν δέκα χρόνια για την κατάργηση των ελληνικών σχολείων, η οποία ματαιώθηκε καθώς είχε προκαλέσει την εξέγερση του διδασκαλικού κόσμου και της κοινωνίας (Εφημ. *Ακρόπολις*, 23/11/1900).

Ο Στάης κατά τη δεύτερη θητεία του στο Υπουργείο Παιδείας παρουσιάζει εκ νέου στη Βουλή στις 21/1/1904 νομοσχέδιο για τη στοιχειώδη εκπαίδευση «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του ΒΤΜΘ' νόμου περί στοιχειώδους ή Δημοτικής Εκπαιδύσεως» αποτελούμενο αυτή τη φορά από 28 άρθρα.

Νωρίτερα, στις 9 Δεκεμβρίου 1903, ο Υπουργός, έπειτα από συνάντηση για τα οικονομικά της δημοτικής εκπαίδευσης με τον τμηματάρχη κατώτερης εκπαίδευσης Φίλιππο Γεωργαντά και τον Διευθυντή του Διδασκαλείου Χαρίσιο Παπαμάρκου, δηλώνει ότι παρουσιάζεται σημαντικό έλλειμμα στα οικονομικά της δημοτικής εκπαίδευσης και επιβάλλεται η λήψη μέτρων. Επίσης εκφράζει την πρόθεσή του να υποβάλει στη Βουλή προς συζήτηση και ψήφιση σχέδια νόμου, τα οποία είχε υποβάλει και κατά την πρώτη του θητεία (Εφημ. *Εστία*, 9/12/1903). Στη συνέχεια ο Στάης σε συνεργασία με τον τμηματάρχη δημοτικής εκπαίδευσης Γεωργαντά προετοιμάζουν τα νομοσχέδια, το σπουδαιότερο εκ των οποίων προβλέπει την κατάργηση των ελληνικών σχολείων με την προσάρτηση των δυο κατώτερων τάξεων του ελληνικού σχολείου στα δημοτικά και την ανώτερη στα Γυμνάσια. Ο Στάης εκτιμά ότι από τη συγχώνευση θα επέλθει οικονομία 800 χιλ. περίπου δραχμών (Εφημ. *Αστυ*, 22/1/1904).

Μία μέρα μετά την παρουσίαση των νομοσχεδίων στη Βουλή ξεκινούν οι πρώτες αντιδράσεις. Η εφημερίδα *Ακρόπολις* στην τρίτη σελίδα δημοσιεύει άρθρο με τίτλο «Οι αναμορφωταί κατάργησις 678 δημοτικών σχολείων. Το κράτος του

Ζόφου». Αποκαλεί τον Υπουργό ειρωνικά «αναμορφωτή», καθώς θέλει να μετατρέψει 700 δημοτικά σχολεία «καλώς λειτουργούντα εις διαφόρους πόλεις του Κράτους» σε Γραμματεία, γιατί δεν έχουν, σύμφωνα με τον Στάη, «ανάλογον αριθμόν μαθητών». Ο συντάκτης επισημαίνει ότι με αυτόν τον τρόπο οι μαθητές αυτών των σχολείων «καταδικάζονται εις αθεΐαν» καθώς στερούνται πλέον «δημοδιδασκάλων αληθών μορφωτών». Επίσης υποστηρίζει ότι ο Υπουργός είναι ένας «αφελής» που νομίζει «ότι διά των προσφιλών του γραμματιστών θα κατορθώση να διαπλάση τους μέλλοντας Έλληνας πολίτας, οίτινες ούτω μορφούμενοι θα γίνωσι ικανοί να διεκδικήσωσι τα अपαραγράφτα δίκαια του Έθνους» και σε ειρωνικό πνεύμα καλεί τους αναγνώστες να θαυμάσουν τη λογική του «αναμορφωτή» Στάη. Τέλος, κρίνει ότι η εκπαίδευση «το μόνον αγαθόν, το οποίον ούτος άξιον ν' απολαμβάνη παρά της Πολιτείας ανθ' όσων προφέρει» είναι λάθος να αφαιρεθεί από τους δημοδιδασκάλους και να ανατεθεί στους γραμματιστές, γιατί οι τελευταίοι «μη έχοντας μόρφωσιν δημοδιδασκάλου» θα προσφέρουν εκπαίδευση «πολύ φθινή και πολύ Στάικην» (Εφημ. *Ακρόπολις*, 23/1/1904).

Από τις εφημερίδες της εποχής πληροφορούμαστε για τις αντιδράσεις των δημοδιδασκάλων στα νέα νομοσχέδια. Οι αλλαγές που επιφέρουν τα νομοσχέδια στους δημοδιδασκάλους (δημοτικά σχολεία υποβιβάζονται σε γραμματεία ανάλογα με τον αριθμό των μαθητών, ο μισθός των δημοδιδασκάλων καθορίζεται από τη θέση τους και όχι από το βαθμό τους) έχουν προκαλέσει αναστάτωση στους δημοδιδασκάλους όλης της χώρας, οι οποίοι έστειλαν πολλά τηλεγραφήματα στον σύλλογο δημοδιδασκάλων για να εκφράσουν την αγανάκτηση που επικρατεί μεταξύ «των εν ταις επαρχίαις δημοδιδασκάλων ένεκεν των νέων νομοσχεδίων τα οποία θεωρούσι λίαν επιβλαβή διά την δημοτικήν εκπαίδευσιν και διά τον κλάδον των» (Εφημ. *Ακρόπολις*, 24/1/1904). Στις 25 Ιανουαρίου 1904, πραγματοποιήθηκε στην αίθουσα Εταιρείας των φίλων του λαού συνεδρίαση του συλλόγου των Ελλήνων Δημοδιδασκάλων, στην οποία παρέστησαν όλοι οι δημοδιδάσκαλοι του Πειραιά και των περιχώρων, οι οποίοι διεκήρυξαν «μετ' αγανακτήσεως το ασύμφορον και καταστρεπτικόν διά την δημοτικήν εκπαίδευσιν των υποβληθέντων νομοσχεδίων...» (Εφημ. *Ακρόπολις*, 26/1/1904 και Εφημ. *Αθήναι*, 26/1/1904). Οι δημοδιδάσκαλοι επικρίνουν, κυρίως, τα άρθρα 4, 5 και 6. Το 4^ο άρθρο αυξάνει τον αριθμό των μαθητών που απαιτούνται για να διορισθεί δημοδιδάσκαλος και μετατρέπει σε γραμματεία τα δημοτικά σχολεία με λιγότερους από 60 μαθητές. Το 5^ο άρθρο περιορίζει τον αριθμό των πρωτοβάθμιων δημοδιδάσκαλων στα εξατάξια σχολεία σε δύο από έξι και στα πεντατάξια, τετρατάξια και τριτάξια σε έναν. Επίσης, ο σύλλογος θεωρεί «αγρίας μωρίας και αδικίας» τη διάταξη του 5^{ου} άρθρου, σύμφωνα με την οποία οι απολυμένοι από το Διδασκαλείο θα υπηρετούν τουλάχιστον για τρία χρόνια ως τριτοβάθμιοι δημοδιδάσκαλοι, ανεξάρτητα από τον βαθμό του πτυχίου τους, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι με αυτή τη διάταξη «καθίσταται περιττή και η προσέλευσις διδασκαλιστών εις το διδασκαλείον». Ακόμη, η Συνέλευση θεωρεί ότι ο Στάης απαξιώνει το διδασκαλικό επάγγελμα, καθώς

«πετάει στο δρόμο περισσότερους από χίλιους διδασκάλους» και τους αντικαθιστά με «τα παιδαρέλια τους γραμματιστάς» και μειώνει τις αποδοχές τους, αφού όσοι καταλαμβάνουν θέσεις κατώτερες από τον βαθμό τους παίρνουν μισθό ανάλογο της θέσης που διορίζονται. Επιπλέον, ο σύλλογος ασκεί σκληρή κριτική στο 6^ο άρθρο (ο Επιθεωρητής μπορεί να απολυθεί χωρίς απόφαση του οικείου Εποπτικού Συμβουλίου) καθώς θεωρεί ότι με αυτό οι επιθεωρητές από άνθρωποι με συνείδηση και αίσθηση του καθήκοντος γίνονται «κοπέλια του Υπουργού». Σε ό,τι αφορά τη ρύθμιση για τις απολύσεις (απόλυση για αμάθεια) των δημοδιδασκάλων η Συνέλευση συμπέρανε ότι με αυτόν τον τρόπο ο Υπουργός παραδέχεται ότι τα διδασκαλεία θα γίνουν τόσο «διεφθαρμένα», που θα δίνουν πτυχίο σε «αγράμματους» και «αμαθείς». Η Συνέλευση αποκαλεί τα νομοσχέδια «κτηνώδη και βίαια» και θεωρεί ότι αυτά επιτίθενται στη φιλοτιμία και την ίδια την ύπαρξη της «αληθούς κοινωνικής αριστοκρατίας, η οποία πρέπει να είναι οι διδάσκαλοι του έθνους». Τέλος, οι δημοδιδάσκαλοι για να δείξουν ότι δεν υποκινούνται από το ατομικό τους συμφέρον δηλώνουν ότι για χάρη της πατρίδας και του έθνους (αύξηση στρατιωτικών δαπανών) αποδέχονται την περικοπή του μισθού τους αρκεί να συμβεί το ίδιο σε όλους τους υπαλλήλους του κράτους και προτείνουν τη σύσταση επιτροπής για «τον διαφωτισμόν των κ.κ. βουλευτών, των επαρχιακών συναδέλφων των και όλου του Ελληνικού λαού» (Εφημ. *Ακρόπολις*, 26/1/1904).

Τις επόμενες ημέρες η εφημερίδα *Ακρόπολις* οξύνει την κριτική της στον Στάη και στην Κυβέρνηση και με δύο άρθρα στην πρώτη σελίδα αποκαλεί τα νομοσχέδια «φρενοβλαβή» και τον Υπουργό «τρομοκράτη».

Στο πρώτο άρθρο η εφημερίδα κατακρίνει την τακτική ορισμένων εύπορων δήμων να μην πληρώνουν τις οφειλές τους για τη δημοτική εκπαίδευση, επειδή έχουν «μπάρμπα στην Κορώνη, διότι κάθε δήμος έχει τον βουλευτήν του» με αποτέλεσμα τα χρέη να πληρώνονται από το δημόσιο, δηλαδή τον λαό. Ο Υπουργός αποκαλείται «οικονομολογικώς αναλφάβητος, εμπνευσμένος από άλλους αναλφάβητους τμηματάρχας» και «μπακάλης στενοκέφαλος και κακοήθης». Η εφημερίδα σημειώνει ότι τα νομοσχέδια του Στάη σε αντίθεση με τα νομοσχέδια Ευταξία οδηγούν τα σχολεία σε κλείσιμο και τους δημοδιδασκάλους στον δρόμο και προχωρά σε μία κατά μέτωπο επίθεση στην κυβέρνηση. Την κατηγορεί ότι θέλει να καταστρέψει τα δημοτικά σχολεία «για να αναστήση λέγει τον στρατόν» και κατακρίνει τις συνεχείς περικοπές της δημοτικής εκπαίδευσης για διάφορους λόγους (π.χ. για την αύξηση των γεωργικών και υδραυλικών δαπανών). Το άρθρο καταλήγει ότι με τα νομοσχέδια του Στάη όσα δημοτικά σχολεία δεν κλείσουν μεταβάλλονται σε «μικρογυμνάσια, διότι εισάγει εις τον κύκλον της δημοτικής εκπαιδύσεως την διδασκαλίαν της αρχαίας ελληνικής» (Εφημ. *Ακρόπολις*, 31/1/1904).

Στο δεύτερο άρθρο η εφημερίδα αποκαλεί τρομοκράτη τον Στάη, γιατί θέλει να πνίξει τις αντιδράσεις του Συνδέσμου των δημοδιδασκάλων. Το άρθρο σημειώνει ότι ο Στάης, που κάποτε στην Κέρκυρα έλεγε ότι ο λαός δεν έχει μόνο καθήκοντα αλλά και δικαιώματα, τώρα θέλει να «κλείση το στόμα των

δημοδιδασκάλων δι' απειλών ! Τι δεν θα ίδωμεν επί των θεοτοκικών ημερών!». Ακόμη θεωρεί ότι ο Σύνδεσμος Δημοδιδασκάλων σε αντίθεση με τον υπουργό κινείται εντός νομιμότητας και εξάρει το ήθος του προέδρου του συλλόγου, Αβραμέα. Το άρθρο προειδοποιεί τον Στάη και την Κυβέρνηση να «προσέχουν» καθώς η δημοτική εκπαίδευση είναι ζήτημα «του λαού» και καταλήγει «ας μη θελήση να τα βάλη με τον λαόν τόσον πολύ η Κυβέρνησις του Μετερνίχου Θεοτόκη» (Εφημ. *Ακρόπολις*, 31/1/1904).

Στο επόμενο φύλλο της δημοσιεύει άρθρο με τίτλο «Η καταστροφή της Δημοτικής Παιδείας. Αντί των δημοδιδασκάλων Γραμματισταί αφ' ενός Ελληνοδιδάσκαλοι αφ' ετέρου» του Νεστορίδη. Σε αυτό ο συντάκτης κατακρίνει το νομοσχέδιο για τη δημοτική εκπαίδευση, καθώς, εάν γίνει νόμος του Κράτους, θα οδηγήσει στην καταστροφή των δημοδιδασκάλων και της δημοτικής εκπαίδευσης «όπερ σημαίνει επάνοδον του έθνους ημών εκ του φωτός της ημέρας εις το σκότος της νυκτός». Ο συντάκτης υποστηρίζει ότι η δημοτική εκπαίδευση θα καταστραφεί με την παράδοση «των δημοτικών σχολείων εις τους γραμματιστές», οι οποίοι είναι μαθητές των δημοδιδασκάλων και τους διδάκτορες του Πανεπιστημίου, «τους όλως ξένους εις το έργον τούτο», και αποκαλεί τους γραμματιστές «αγράμματους» και τους ελληνοδιδασκάλους «άμοιρους παιδαγωγικών γνώσεων». Ο συντάκτης ολοκληρώνει το άρθρο, λέγοντας ότι ο συνεχιστής του Πετρίδη, Δεληγιάννης, δε θα επιτρέψει «τούτην συμφοράν εις τον Ελληνισμόν, όστις κέκληται αφού φωτίση και τους αλύτρωτους αδελφούς μας διά του δημοτικού σχολείου να τους ελευθερώσει» (Εφημ. *Ακρόπολις*, 1/2/1904). Την επόμενη μέρα η ίδια εφημερίδα δημοσιεύει ευχαριστήριο μήνυμα των δημοδιδασκάλων Φθιώτιδας και Βόλου για τη στήριξη που προσφέρει στον αγώνα τους (Εφημ. *Ακρόπολις*, 2/2/1904).

Οι εφημερίδες *Ακρόπολις* και *Άστυ* συνεχίζουν την κριτική τους στις νομοθετικές πρωτοβουλίες του Στάη για τη δημοτική εκπαίδευση και τις επόμενες ημέρες με σειρά άρθρων και δημοσιεύσεων.

Η εφημερίδα *Άστυ* αποκαλεί τον Στάη «Λούθηρο» της δημοτικής εκπαίδευσης που με το πρόσχημα εξοικονόμησης 800 χιλιάδων δραχμών επιζητεί να «στραγγαλίσει» τη στοιχειώδη εκπαίδευση του ελληνικού λαού, θυσιάζοντας ένα επιτυχημένο εκπαιδευτικό σύστημα. Η εφημερίδα υποστηρίζει ότι τα νέα μέτρα επιβαρύνουν τα οικονομικά των δήμων και εξοντώνουν τους δημοδιδασκάλους ενώ εκτιμά ότι η Βουλή δε θα τα εγκρίνει. Στη συνέχεια δημοσιεύει άρθρο δημοδιδασκάλου, το οποίο ασκεί κριτική στο νομοσχέδιο, που αφορά τη συγχώνευση των ελληνικών σχολείων, τη μισθοδοσία των δημοδιδασκάλων και τις προϋποθέσεις πρόσληψής τους (Εφημ. *Άστυ*, 2/2/1904).

Πολλοί παιδαγωγοί τάσσονται με το μέρος των δημοδιδασκάλων. Στις 2 Φεβρουαρίου 1904 ο Σύλλογος των Ελλήνων Δημοδιδασκάλων πραγματοποίησε έκτακτη συνεδρίαση στην αίθουσα της «Εταιρείας των Φίλων του Λαού», στην οποία έλαβαν μέρος περισσότεροι από 150 διδάσκαλοι, γονείς και οι παιδαγωγοί Βρατσάνος, Γραφειάδης, Ζαγγογιάννης, Κουρτίδης, Μιχαλόπουλος και Οικονόμου. Πρώτος ανέβηκε στο βήμα ο Βρατσάνος, ο οποίος τόνισε τον

σημαντικό ρόλο των δημοδιδασκάλων: «ο νυν δημοδιδάσκαλος είνε άξιος εθνικής ευγνωμοσύνης και λυπείται ότι τα στήθη των Δημοδιδασκάλων δεν κοσμούν παράσημα». Στη συνέχεια κατέδειξε ότι, αν τα νέα νομοσχέδια γίνουν νόμοι του Κράτους, θα επιφέρουν την ηθική και υλική καταστροφή των δημοδιδασκάλων. Ο Ζαγγογιάννης - εισηγητής των νομοσχεδίων Ευταξία - καταδικάζει τα νομοσχέδια, τα οποία θεωρεί ανασταλτικό παράγοντα στο έργο των δημοδιδασκάλων: «Η συνείδησις των διδασκάλων περί της στασιμότητος εις ήν καταδικάζονται διά των νομοσχεδίων, δεν είνε δυνατόν ή να εγγενήση εν ταις ψυχαίς αυτών δυσαρέσκειαν επί τω έργω των και ποιαν τινά πικρίαν». Επίσης επικρίνει τη συγχώνευση των ελληνικών σχολείων με τα δημοτικά και τον διορισμό σε αυτά φιλολόγων, διότι έχουν ευρύτατη κλασική μόρφωση και δεν είναι κατάλληλοι να διδάξουν στη δημοτική εκπαίδευση. Τέλος, επαινεί τη δράση των δημοδιδασκάλων, η οποία οφείλεται «εις την ευρυτάτην παιδαγωγικήν μόρφωσίν των...». Ο Οικονόμου τάσσεται υπέρ της διατήρησης των ελληνικών σχολείων, αλλά και υπέρ της εξαετούς φοίτησης στα δημοτικά σχολεία. Ωστόσο, κατακρίνει τη διαίρεση των σχολείων σε δημοτικά και γραμματεία «ως άδίκον και αντικειμένην εις τα δικαιώματα του λαού», γιατί παρέχουν άνιση εκπαίδευση. Θεωρεί ότι στα σχολεία της Ελλάδας πρέπει να υπηρετούν δημοδιδάσκαλοι και παρουσιάζει ως παράδειγμα τον νόμο της δημοτικής εκπαίδευσης στην Κρήτη, όπου ιδρύονται δημοτικά σχολεία με είκοσι μαθητές. Εξετάζοντας από οικονομική άποψη τα νομοσχέδια, υποστηρίζει ότι ο μισθός των δημοδιδασκάλων είναι ανεπαρκής και θεωρεί ότι πρέπει να είναι ανάλογος με το πτυχίο τους. Στο τέλος συμπεραίνει ότι, αν ψηφισθούν τα νομοσχέδια, «[...] η Δημοτ. Εκπαιδευσις καταστρέφεται τελείως εν Ελλάδι». Ο Μιχαλόπουλος κατακρίνει την Κυβέρνηση, που έσπευσε να μεταβάλει το υπάρχον καθεστώς, ενώ τα νομοσχέδια χρήζουν ευρύτερης μελέτης. Ο Παπαμάρκου, ο οποίος απουσίαζε λόγω ασθένειας, έστειλε επιστολή, την οποία ανέγνωσε ο Πρόεδρος του Συνδέσμου. Ο Παπαμάρκου δηλώνει ότι οι απόψεις του δεν έχουν αλλάξει από τη μέρα (4 Δεκεμβρίου 1889) που ο τότε υπουργός Παιδείας, Γ. Θεοτόκης υπέβαλε τα εκπαιδευτικά νομοσχέδια στη Βουλή και υποστηρίζει ότι «[...] η παρ' ημιν στοιχειώδης εκπαίδευσις μόνον τότε δύναται να ευδοκιμήση, όταν βασισθή [...] επί της ασφαλείας και της προαγωγής των Δημοδιδασκάλων μετά των χρηματικών πόρων των τε δήμων ιδία και του Κράτους εν γένει [...]» (σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση που υποβλήθηκε στη Βουλή επί Υπουργίας Θεοτόκη οι δημοδιδάσκαλοι θα λάμβαναν μισθό μέχρι 280 δρχ. και οι επιθεωρητές 300-350 δρχ. μηνιαίως και θα εξασφαλιζόταν η θέση τους από κάθε πολιτική επιρροή- εισηγητής των νομοσχεδίων ήταν ο Παπαμάρκου) (Εφημ. *Ακρόπολις*, 3/2/1904). Τη δεύτερη μέρα της Συνέλευσης, στις 4 Φεβρουαρίου 1904, η συζήτηση επικεντρώθηκε στο γλωσσικό ζήτημα (Εφημ. *Ακρόπολις*, 5/2/1904) ενώ τέλος την τρίτη ημέρα, στις 9 Φεβρουαρίου 1904, αποφασίστηκε να υποβληθεί υπόμνημα στη Βουλή που θα καταδεικνύει τη βλάβη που θα προκαλέσουν τα νομοσχέδια στη δημοτική εκπαίδευση (Εφημ. *Άστυ*, 10/2/1904).

Στις 5 Φεβρουαρίου 1904 η εφημερίδα *Ακρόπολις* δημοσιεύει τηλεγραφήματα διδασκαλικών συλλόγων από την Κεφαλλονιά, την Ιθάκη, το Άργος, την Αιτωλοακαρνανία, τον Πύργο, τη Σύρο κ.ά., που καταδικάζουν τα νομοσχέδια και υποβάλλουν υπομνήματα στους βουλευτές του τόπου τους. «Η ψήφισις παρά της Βουλής τοιούτων νομοσχεδίων ομοιάζει αυτόχρονα με εθνικήν αυτοκτονίαν». Ο τίτλος είναι χαρακτηριστικός της αντίδρασής τους «Η αναστάτωση των δημοδιδασκάλων εις τας επαρχίας- όλοι σύμφωνοι να παραιτηθούν- κ. Στάη μάζευε τα !» (Εφημ. *Ακρόπολις*, 5/2/1904).

Η εφημερίδα *Ακρόπολις* στις 10 Φεβρουαρίου αναφέρει ότι σύμφωνα με ασφαλείς πληροφορίες το Υπουργείο παιδείας εξέδωσε εγκύκλιο προς τους επιθεωρητές των δημοτικών σχολείων σύμφωνα με την οποία οι γνώμες των διδασκάλων για τα εκπαιδευτικά νομοσχέδια πρέπει να υποβληθούν στα εποπτικά συμβούλια και αυτά με την σειρά τους να τις αποστείλουν στο υπουργείο. Η εφημερίδα σχολιάζει ότι ο Στάης ξύπνησε πολύ αργά, μετά την εξέγερση του διδασκαλικού κόσμου κατά των νομοσχεδίων (Εφημ. *Ακρόπολις*, 10/2/1904).

Τέλος, στην εφημερίδα *Αθήναι* γίνεται για πρώτη φορά αναφορά περί σκέψεων απόσυρσης των εκπαιδευτικών νομοσχεδίων από την Κυβέρνηση εξαιτίας των μεγάλων αντιδράσεων που έχουν προκαλέσει: «Η παρατηρούμενη μεγάλη αντίδρασις εις την επιψήφισιν των εκπαιδευτικών νομοσχεδίων των υποβληθέντων υπό της Κυβερνήσεως ενέβαλεν εις σκέψεις την Κυβέρνησιν, αίτινες ως φαίνεται θα καταλήξουν εις το να αποσύρη ταύτα ή να τα εγκαταλείψη σιωπηρώς» (Εφημ. *Αθήναι*, 1/3/1904).

4.2. Μέση Εκπαίδευση

Σε ό,τι αφορά τη μέση εκπαίδευση, ο Στάης στην πρώτη θητεία του στο Υπουργείο παρουσιάζει στη Βουλή δύο νομοσχέδια «Περί Διδασκαλείου της Μέσης Εκπαιδευσεως» και «Περί εκπαιδευτικού συμβουλίου». Οι αντιδράσεις επικεντρώνονται στην παιδαγωγική εκπαίδευση των εκπαιδευτικών της μέσης εκπαίδευσης.

Οι πρώτες αντιδράσεις εναντίον της πολιτικής του Στάη στη μέση εκπαίδευση εντοπίζονται στην εφημερίδα *Ακρόπολις*, η οποία δημοσιεύει σειρά άρθρων του πρώην Υπουργού Παιδείας Ευταξία, λίγες μέρες πριν την υποβολή των νομοσχεδίων του Στάη στη Βουλή. Η κριτική του αφορά το διάταγμα (21/9/1900) με το οποίο ο Στάης τροποποιούσε το πρόγραμμα μαθημάτων των γυμνασίων και ελληνικών σχολείων.

Στη δεύτερη σελίδα της εφημερίδας ο πρώην Υπουργός δημοσιεύει άρθρο για το «το νέον πρόγραμμα των μαθημάτων των ελληνικών σχολείων και γυμνασίων». Εισαγωγικά αναφέρει με ειρωνεία και σκωπτικότητα, ότι το νέο πρόγραμμα των μαθημάτων των ελληνικών σχολείων και γυμνασίων «επανηγυρίσθη» ως «θρίαμβος του νυν υπουργού της Παιδείας», καθώς για εβδομάδες διαφημίζεται ότι το νέο πρόγραμμα θα αφήσει «έκπληκτο» τον

ελληνικό λαό, διότι θα απαλλάξει τη νεολαία από τον κλασικισμό, τον διδασκαλισμό και τον σχολαστικισμό και θα της ανοίξει νέους θετικούς και πρακτικούς ορίζοντες στο εμπόριο, στη βιομηχανία, στη ναυτιλία και σε όλα τα επαγγέλματα και θα επιλύσει «το αιώνιον οικονομικόν ζήτημα της Ελλάδος». Έπειτα κάνει αναφορά σε άρθρο της εφημερίδας *Άστυ* στις 6/9/1900 και ειρωνεύεται τον συντάκτη του, ο οποίος εκθείασε το νέο πρόγραμμα μαθημάτων και τον Στάη, καταλήγοντας: «ουδεμί πλέον αμφιβολία θα υπολείπετο ότι η Ελλάς εύρε τέλος τον μεγαλύτερον μεταρρυθμιστήν της Παιδείας, εάν μη δυστυχώς τα πράγματα εμαρτύρουν ότι ο αρθρογράφος του *Άστεως* εύρηται εν πλάνη οικτρά υπολαμβάνων τας πυγολαμπίδας ως αδάμαντας» (Εφημ. *Ακρόπολις*, 4/11/1900).

Στη συνέχεια του άρθρου του, που δημοσιεύεται την επόμενη μέρα στη δεύτερη σελίδα της εφημερίδας, ο Ευταξίας υποστηρίζει ότι ο αρθρογράφος της εφημερίδας *Άστυ* υπερασπίζεται τα νέα μέτρα σχετικά με τον τρόπο διδασκαλίας και τη διδακτέα ύλη με ανακρίβειες: «Ουδ' ίχνος αληθείας εις όσα γράφει ο ειδικός αρθρογράφος» και με ψέματα «και το υποχρεωτικόν της Γυμναστικής διά τους μαθητάς αποδίδει κατά τρόπον αστεόν όλως εις τον νυν υπουργόν, εί και είνε γνωστόν τοις πάσιν ότι το υποχρεωτικόν αυτό καθιέρωσε κυρίως ο περί Γυμναστικής ΒΧΚΑ' νόμος του 1899, όστις είναι έργον του τότε υπουργού». Έπειτα υπονοεί ότι οι αλλαγές του Στάη στη διδακτέα ύλη δε γίνονται με εκπαιδευτικά κριτήρια και φέρνει ως παράδειγμα την εισαγωγή στην έκτη τάξη του γυμνασίου τον κατά Λεωκράτους λόγο του Λυκούργου «μόνον και μόνον διότι είς των συμβούλων του υπουργού, ως εγνώσθη ύστερον, είχε παρασκευάσει αυτόν προς έκδοσιν μετά σχολίων» ενώ κάνει εκτενείς αναφορές στις αλλαγές στο πρόγραμμα μαθημάτων των Λατινικών και των Αρχαίων. Τέλος, ο Ευταξίας αναφέρει ότι το υπουργείο της Παιδείας εισήλθε «εις την οδόν του πειραματισμού, αλλ' επί της κεφαλής της μαθητιώσης ημών νεολαίας» και με αυτόν τον τρόπο αποδείχθηκε ότι «αι περιλάλητοι μεγάλοι αλήθειαι του σύγχρονου πολιτισμού ουδέν άλλα είνε ή μεγάλα ψεύδη του σύγχρονου Αβδηριτισμού» (Εφημ. *Ακρόπολις*, 6/11/1900).

Η εφημερίδα *Ακρόπολις* σε άρθρο της αναλύει το προεκλογικό πρόγραμμα του Θεοτόκη για τη μέση εκπαίδευση και εκτιμά ότι σωστά ο Θεοτόκης ασκούσε κριτική στον ανθρωπιστικό (κυρίως φιλολογικό) προσανατολισμό της μέσης εκπαίδευσης και στην περιορισμένη διάρκεια φοίτησης. Ωστόσο, το νομοσχέδιο περί εκπαιδευτικού συμβουλίου και το νομοσχέδιο περί Διδασκαλείου Μέσης Εκπαίδευσης δεν εκπληρώνουν τις προεκλογικές υποσχέσεις του. Σε ό,τι αφορά την παιδαγωγική εκπαίδευση των διδασκάλων μέσης εκπαίδευσης αυτή δεν καλύπτεται επαρκώς στις ρυθμίσεις του Στάη (Εφημ. *Ακρόπολις*, 21/11/1900).

Συγκεκριμένα, η εφημερίδα ασκεί κριτική στο νομοσχέδιο για το Διδασκαλείο Μέσης Εκπαίδευσης σε άρθρο της πρώτης σελίδας στις 24/11/1900. Υποστηρίζει ότι οι συντάκτες του νομοσχεδίου επιχείρησαν να αντιγράψουν, αποτυχημένα στην Ελλάδα, το παράδειγμα του παιδαγωγικού φροντιστηρίου της Γερμανίας, αφού κατανόησαν «κατά πρωτότυπον και ιδιόρρυθμον» τρόπο την έννοια του διδασκαλείου. Αρχικά η κριτική επικεντρώνεται στα άρθρα 1, 2 και 3

του σχετικού νομοσχεδίου, που αφορούν τη διοίκηση του διδασκαλείου. Σύμφωνα με τον συντάκτη του άρθρου, το διδασκαλείο δεν είναι «ίδιον τι εκπαιδευτήριο», το οποίο έχει σύλλογο καθηγητών και διδασκάλων, αλλά έναν διευθυντή, ο οποίος θα μπορεί να πει «το διδασκαλείον είμαι εγώ» («Και ες αυτόν τον κ. Διδασκαλείον-Διευθυντήν προσαρτώνται έν γυμνάσιον και έν ελληνικόν σχολείον!»). Επίσης, το νομοσχέδιο διαχωρίζει την παιδαγωγική και διδακτική θεωρητική μόρφωση από την επιστημονική μόρφωση που λαμβάνουν στο Πανεπιστήμιο, γι' αυτό γίνονται δεκτοί στο διδασκαλείο μόνο οι διδάκτορες και τελειοδιδάκτοι της Φιλοσοφικής Σχολής και οι προλύτες της Θεολογίας και σχολιάζει «ως φαίνεται αγνοούσιν ότι έχει και η Θεολογική σχολή τελειοδιδάκτους». Ακόμη, θεωρεί ότι το διδασκαλείο δε θα επιφέρει το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, καθώς ο συντάκτης υποστηρίζει ότι δεν επαρκεί ένα έτος για να λάβουν παιδαγωγική και διδακτική μόρφωση, εφόσον αυτήν δεν έχει προηγηθεί στο Πανεπιστήμιο. Στη συνέχεια θεωρεί «το κωμικότατον πάντων» το 5^ο άρθρο του νομοσχεδίου, σύμφωνα με το οποίο, μπορούν να φοιτήσουν στο Διδασκαλείο της Μέσης Εκπαίδευσης όσοι διδάκτορες της Φιλοσοφικής Σχολής διορίζονται δάσκαλοι και σχολάρχες στα ελληνικά σχολεία της Αθήνας και του Πειραιά. Ωστόσο, κατά τον συντάκτη του άρθρου, αυτοί ανέρχονται σε 250 στον αριθμό και αναρωτιέται ποιοι από αυτούς θα προτιμηθούν στο διδασκαλείο, αφού δεν είναι δυνατόν να φοιτήσουν όλοι συγχρόνως σε αυτό. Επομένως, αυτή η διάταξη θα προκαλέσει μεγάλη αναστάτωση στο προσωπικό της μέσης εκπαίδευσης. Κλείνοντας, το άρθρο αναφέρει, ότι « η κορωνίς όλης αυτής της μυριανθουσιάδος της τιτλοφορουμένης «νομοσχέδιον περί διδασκαλείου της μέσης εκπαίδευσεως»» είναι το ότι οι σχολάρχες και οι ελληνοδιδάσκαλοι της Αθήνας και του Πειραιά θα πρέπει συγχρόνως να διδάσκουν στα σχολεία τους και να φοιτούν «εις το ιδανικόν» διδασκαλείο και να μετέχουν στις πρακτικές ασκήσεις στο ελληνικό σχολείο και στο γυμνάσιο, που θα προσαρτηθούν στο διδασκαλείο (Εφημ. Ακρόπολις, 24/11/1900).

4.3. Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση

Ο Στάης κατά την πρώτη θητεία του στο Υπουργείο παρουσιάζει στη Βουλή ένα νομοσχέδιο για την πανεπιστημιακή εκπαίδευση, το «Περί εξετάσεων εν τω Εθνικώ Πανεπιστημίω».

Οι αντιδράσεις στρέφονται κυρίως κατά του 1^{ου} άρθρου του νέου νομοσχεδίου, το οποίο προβλέπει εισαγωγικές εξετάσεις στο Πανεπιστήμιο και καταβολή πέντε δραχμών από τους συμμετέχοντες για την κάλυψη των εξόδων των εξεταστών. Ακόμη εκφράζονται αμφιβολίες για την αντικειμενικότητα και το αδιάβλητο των εξετάσεων και κατηγορείται η κυβέρνηση ότι τα νομοσχεδιά της δεν ακολουθούν το προεκλογικό εκπαιδευτικό πρόγραμμά της.

Το προεκλογικό πρόγραμμα της Κυβέρνησης διέκρινε τον σκοπό του Πανεπιστημίου σε «θεωρητικόν και πρακτικόν», διαπίστωνε ότι το πανεπιστήμιο καθυστερεί την εκπλήρωση και των δύο αυτών σκοπών και πρότεινε τη σύσταση

νέου οργανισμού, καθώς ο εν ισχύ είναι απαρχαιωμένος και άχρηστος. Επιπλέον, υποδείκνυε την ίδρυση και πέμπτης Φυσικομαθηματικής Σχολής, πρότεινε τη διάκριση των καθηγητών του Πανεπιστημίου σε τακτικούς και έκτακτους και την αύξηση του αριθμού τους, μεταρρύθμιζε τις διατάξεις περί διορισμού, διδασκαλίας, φροντιστηρίων και εργαστηρίων κ.λπ. Αυτές τις προεκλογικές εξαγγελίες ανεπιτυχώς επιχειρεί να εκπληρώσει η κυβέρνηση «δι' ενός νομοσχεδίου», το οποίο καθιερώνει τις εισαγωγικές εξετάσεις στο Εθνικό Πανεπιστήμιο «υποχρεούμενου εκάστου των εξεταζόμενων – και θα ανέρχονται ούτοι κατ' έτος εις εκατοντάδας πολλάς – να καταβάλλη εις το ταμείον του Πανεπιστημίου δραχμάς πέντε προς όφελος των εξεταστών». Το μεγαλύτερο κακό είναι ότι το νομοσχέδιο ανατρέπει «άρδην και παν ό,τι καλόν έχει αυτή να επιδείξη μέχρι τούδε» (Εφημ. *Ακρόπολις*, 21/11/1900).

Η εφημερίδα *Ακρόπολις* σε άρθρο της ασκεί έντονη κριτική στον Στάη για τις αλλαγές που φέρνει το νομοσχέδιο στην εισαγωγή των μαθητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Ειρωνικά αντιμετωπίζει η εφημερίδα τη ρύθμιση του νέου νομοσχεδίου που προβλέπει εισιτήριες εξετάσεις για τα πανεπιστήμια, σημειώνοντας ότι οι συντάκτες του «εσκέφτησαν ότι θα κατέπληττον όλον τον κόσμο, εάν καθιέρουν παρ' ημίν τας ανήκουστους εις όλα τα Πανεπιστήμια του κόσμου εισιτηρίους εξετάσεις». Ακόμη κατηγορεί τους συντάκτες του νομοσχεδίου ότι φαντάζονται τις εξετάσεις αυτές ως «δυλιστήριον ή μάλλον ως κόσκινον» που θα διαχωρίζει τους ικανούς από τους ανίκανους φοιτητές. Η εφημερίδα εκφράζει αμφιβολίες για την αποτελεσματικότητα του μέτρου «[...] πώς θα κατορθωθή να εξετάζονται ευσυνειδήτως εκατοντάδες όλαι νέων όσοι είνε οι κατ' έτος εγγραφόμενοι εις το Πανεπιστήμιον;» και διατυπώνει ερωτήματα για το αδιάβλητο και την αντικειμενικότητα της διαδικασίας, καθώς θα είναι μεγάλες οι πιέσεις που θα ασκηθούν στους βαθμολογητές των φοιτητών «[...] τίς μας εγγυάται ότι οι καθηγηταί της φιλοσοφικής θα έμενον κατ' αυτάς ανεπηρέαστοι εκ πάσης συστάσεως, παρακλήσεως, πιέσεων;». Ακόμη, φέρνει ως παράδειγμα τη Φιλοσοφική Σχολή, στην οποία οι περισσότεροι καθηγητές απονέμουν τους βαθμούς του διδάκτορος και τελειοδιδάκτου σε πολλούς αποφοίτους της Σχολής, τους οποίους στη συνέχεια το υπουργείο αναγκάζεται να τους απολύσει λόγω αμάθειας. Στη συνέχεια η εφημερίδα αναφέρει ότι ακόμα και αν εξασφαλιζόταν το αδιάβλητο και η αντικειμενικότητα της διαδικασίας και οι ανίκανοι απορρίπτονταν δε θα υπήρχε κανένα ουσιαστικό κέρδος, καθώς αυτοί στη συνέχεια θα ζητούσαν από την πολιτεία να γίνουν υπάλληλοί της. Επομένως, οι μόνοι που έχουν κέρδος από το νέο νομοσχέδιο είναι οι εισηγητές του και το κέρδος αναγράφεται στο 1^ο άρθρο του νομοσχεδίου που ορίζει ότι ο «εξεταζόμενος καταβάλλει εις το ταμείον του Πανεπιστημίου δρ. πέντε προς όφελος των εξεταστών προ της δοκιμασίας!». Επιπρόσθετα, η εφημερίδα αναφέρεται συγκεκριμένα στις εξετάσεις της Ιατρικής Σχολής. Υπερασπίζεται το νομοσχέδιο Ευταξία, το οποίο προέβλεπε τον διαχωρισμό των θεωρητικών και πρακτικών εξετάσεων, σύμφωνα με τον Γερμανικό κανονισμό ιατρικών εξετάσεων, και τάσσεται κατά της «προτεινόμενης συγχωνεύσεως των

θεωρητικών προς τας πρακτικές εξετάσεις εν τη ιατρική» ενώ για τις υπόλοιπες εξετάσεις που αναφέρονται στο 4^ο άρθρο του νομοσχεδίου του Στάη δεν κάνει κάποιον σχολιασμό καθώς «και αυτοί οι σοφοί νομοθέτες δε φαίνονται έχοντες ωρισμένην γνώμην, τοιαύτη δε διαφορούμενη διάταξις μόνον τη θυμηδίαν της Βουλής δύναται να κινήση». Η εφημερίδα καταλήγει στο συμπέρασμα ότι κάθε «αμερόληπτος» κριτής θεωρεί τα νέα εκπαιδευτικά νομοσχέδια «αδόκιμα και ασύστατα», γιατί όχι μόνο αντιστρατεύονται το εκπαιδευτικό πρόγραμμα της κυβέρνησης και κάθε εκπαιδευτική αρχή και λογική, αλλά και δεν αντιμετωπίζουν καμία εκπαιδευτική ανάγκη «τουναντίον απειλούσι ν' ανατρέψωσι πρόρριζα και παν ό,τι καλόν έχει μέχρι τούδε να επιδείξη η εν Ελλάδι παιδεία» (Εφημ. Ακρόπολις, 25/11/1900).

Ο Στάης κατά την τρίτη θητεία του στο Υπουργείο παρουσιάζει στη Βουλή τρία νομοσχέδια για την πανεπιστημιακή εκπαίδευση («Περί προσωπικού των γραφείων της πρυτανείας του Εθνικού Πανεπιστημίου», «Περί των επιμελητών και βοηθών των κλινικών της ιατρικής σχολής και των εργαστηρίων και φροντιστηρίων ή μουσείων του Εθνικού Πανεπιστημίου» και «Περί ανώτερου Διδακτικού προσωπικού εν τω Εθνικώ Πανεπιστημίω, της εν αυτω διδασκαλίας, της διάρκειας των σπουδών και των εξετάσεων των φοιτητών»).

Η εφημερίδα *Εστία* σε άρθρο της με τίτλο «Η πολιτεία και το Πανεπιστήμιο» θεωρεί ανεπαρκή την κριτική του Στάη στην κατάσταση που επικρατεί στα Πανεπιστήμια, καθώς ο Υπουργός ξεχνάει «ότι αν εξητούντο παρ' εξουσίας τινός ευθύναι διά του Πανεπιστημίου την κατάστασιν, πρώτοι υπεύθυνοι θα εκαλούντο πάντες σχεδόν οι υπουργήσαντες της Παιδείας». Ακόμη, επισημαίνει ότι ο Στάης ξέχασε ότι το πανεπιστήμιο χωρίζεται σε σχολές και δεν διακρίνονται όλοι οι καθηγητές του για τις γνώσεις τους, μία όμως σχολή συγκεντρώνει τη γενική καταδίκη, η Ιατρική, για την «παραλυσία» της οποίας ευθύνονται οι υπουργοί και οι πρωθυπουργοί με τις επεμβάσεις, τις πιέσεις και τις απειλές κατά τη διαδικασία εκλογής καθηγητών και επισημαίνει ότι ο υπουργός όφειλε να μη μιλήσει τόσο «ισοπεδωτικά» για τους καθηγητές, καθώς υπάρχουν και καθηγητές με αξία και χαρακτήρα που δεν σέρνονται «προ της ποδιάς του Υπουργού». Έπειτα η εφημερίδα επισημαίνει ότι αν η πολιτεία είναι υπεύθυνη για τις οργανωτικές ελλείψεις στα πανεπιστήμια, τότε και οι Υπουργοί είναι υπεύθυνοι για την έλλειψη καθηγητών με άξιο χαρακτήρα καθώς «επεμβαίνουν όχι διά να σωφρονίζουν και να εποπτεύουν την ευσυνείδητον εκπλήρωσιν του καθήκοντος αλλά διά να πιέζουν και διαφθείρουν» και διορίζονται καθηγητές όσοι έχουν την στήριξη κάποιων βουλευτών. Ωστόσο, δεν θεωρεί αθώους «τους εύκαμπτους και δουλικούς χαρακτήρες του Πανεπιστημίου» και κατακρίνει την Συνέλευση της Ιατρικής Σχολής για έλλειψη θάρρους στην προσπάθειά της να αντικρούσει το κατηγορητήριο του Στάη για την πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Τέλος, σημειώνει ότι όλα τα παραπάνω αποκαλύπτουν την αληθινή κατάσταση και τους ενόχους της «σήψεως», στην οποία έχει παρέλθει η πανεπιστημιακή εκπαίδευση (Εφημ. *Εστία*, 26/11/1908).

Η Σύγκλητος του Πανεπιστημίου τον Δεκέμβριο του 1908 σε πέντε συνεχείς συνεδριάσεις θα συζητήσει τις ρυθμίσεις του νομοσχεδίου «Περί ανώτερου διδακτικού προσωπικού εν τω Εθνικώ Πανεπιστημίω, της εν αυτώ διδασκαλίας, της διάρκειας των σπουδών και των εξετάσεων των φοιτητών» και θα διατυπώσει τις διαφωνίες της (Σιμενή, 2008: 74).

Η Σύγκλητος θεωρεί ότι ο αριθμός των έκτακτων καθηγητών πρέπει να καθορίζεται από τις σχολές σύμφωνα με τις ανάγκες τους και όχι από τον νόμο, όπως προβλέπει το νέο νομοσχέδιο. Για τον νέο τρόπο διορισμού των καθηγητών με διαγωνισμό (άρθρο 3) κρίνει το νομοσχέδιο «καταστρεπτικόν διά το Πανεπιστήμιον» και ορίζει οι σχολές να προτείνουν στο Υπουργείο τον κατάλληλο καθηγητή (Σιμενή, 2008: 74-75).

Επίσης, αντιδρά στις προβλέψεις του νομοσχεδίου που αφορούν την χρονική διάρκεια της διδασκαλίας των καθηγητών (άρθρο 7). Τάσσεται κατά της εβδομαδιαίας εξάωρης υποχρεωτικής διδασκαλίας και αντιπροτείνει τρεις ώρες τακτική από έδρας διδασκαλία και δύο ώρες φροντιστηριακή. Επιπλέον, τάσσεται κατά του ελέγχου της διδασκαλίας των καθηγητών και των πειθαρχικών τιμωριών τους «διότι τούτο απάδει εις την αξιοπρέπειαν των καθηγητών». Σε ό,τι αφορά την πρόβλεψη του νομοσχεδίου (άρθρο 7) για το δικαίωμα του υπουργού να τροποποιεί το πρόγραμμα των διδακτέων μαθημάτων, η Σύγκλητος αντιδρά και αντιπροτείνει η κάθε Σχολή να έχει αποκλειστικό δικαίωμα στη σύνταξη του εξαμηνιαίου προγράμματος (Σιμενή, 2008: 75).

Ακόμη, διαφωνεί με τις διατάξεις (άρθρο 9) που αφορούν τις «μερικές εξετάσεις» και αντιπροτείνει οι εξετάσεις να γίνονται ανά Τμήμα σε όλες τις Σχολές του Πανεπιστημίου. Επιπρόσθετα, αντιδρά και στη διάταξη (άρθρο 10) περί άδειας εξασκήσεως επαγγέλματος των διδακτόρων της Ιατρικής σύμφωνα με την οποία οι διδάκτορες της Ιατρικής αποκτούν αμέσως αυτό το δικαίωμα. Το ίδιο προβλέπει και για τους διδάκτορες που προέρχονται από πανεπιστήμια του εξωτερικού με μόνη προϋπόθεση τη θεώρηση του διπλώματος από τον πρόεδρο του Ιατροσυνεδρίου. Η Σύγκλητος προτείνει οι διδάκτορες Ιατρικής ξένων ομοταγών πανεπιστημίων να υφίστανται ενώπιον της Ιατρικής Σχολής πρακτική δοκιμασία, πληρώνοντας το νόμιμο τέλος. Ακόμη, αντιδρά στην κατάργηση του θεσμού της υφηγεσίας (άρθρο 11), καθώς λειτουργεί συμπληρωματικά στη διδασκαλία (Σιμενή, 2008: 76-78).

Η Σύγκλητος ζητά στα τέλη Ιανουαρίου του 1909 από τις πέντε Σχολές του Πανεπιστημίου να μελετήσουν το νομοσχέδιο, ώστε να συντάξει υπόμνημα με τις συνολικές θέσεις του Πανεπιστημίου που θα αποσταλεί στο υπουργείο και στη Βουλή (Σιμενή, 2008: 78).

Σε γενικές γραμμές η Φιλοσοφική Σχολή συμφωνεί με τις προτάσεις της Συγκλήτου. Ωστόσο προτείνει την αύξηση του μισθού των καθηγητών, αντίθετα από την αρχική θέση της Συγκλήτου. Επίσης, προτείνει αύξηση του μισθού στους έκτακτους καθηγητές όλων των σχολών τουλάχιστον στις 250 δραχμές. Τελικά, η Σύγκλητος θα αποδεχτεί τη θέση της Σχολής και θα ορίσει τους μισθούς των

τακτικών και έκτακτων καθηγητών σημαντικά αυξημένους σε σχέση με τις προβλέψεις του νομοσχεδίου (Σιμενή, 2008:80-81).

Η Σχολή τάσσεται κατά της επιβολής ετήσιου φοιτητικού τέλους για τις φροντιστηριακές ασκήσεις (άρθρο 9), καθώς επιβαρύνονται οι άποροι φοιτητές, ενώ διαφωνεί με την Σύγκλητο για τις τμηματικές εξετάσεις των φοιτητών, προτείνοντας κάθε Σχολή να εξετάζει τους φοιτητές της με όποιον τρόπο επιθυμεί (Σιμενή, 2008: 84).

Συμπερασματικά, Σύγκλητος και Φιλοσοφική Σχολή ταυτίζονται στα θέματα που αφορούν τη διατήρηση των κεκτημένων του Πανεπιστημίου, προτάσσοντας την αυτονομία του έναντι της υπουργικής παρέμβασης.

4.4. Διδακτικά βιβλία

Στη δεύτερη θητεία ως Υπουργός Παιδείας ο Στάης καταθέτει ένα νομοσχέδιο στη Βουλή «Περί διδακτικών βιβλίων της Στοιχειώδους και της Μέσης Εκπαιδευσεως». Σύμφωνα με τον Υπουργό στόχος του νομοσχεδίου είναι η πάταξη της βιβλιοκαπηλίας. Οι αντιδράσεις προέρχονται από τους συγγραφείς και τους εκδότες των εγκεκριμένων διδακτικών βιβλίων καθώς και τους βιβλιοπώλες και τυπογράφους της Αθήνας και του Πειραιά και αφορούν την πρόβλεψη του νέου νομοσχεδίου για τη βράβευση και τον τρόπο εμπορίας του καλύτερου βιβλίου και την ηθική και υλική ζημία που θα υποστεί ο ελληνισμός εξαιτίας του κρατικού μονοπωλίου.

Οι συγγραφείς και οι εκδότες εγκεκριμένων διδακτικών βιβλίων εξέλεξαν επιτροπή, αποτελούμενη από τον γυμνασιάρχη Παπαβασιλείου, τον δικηγόρο Αποστολόπουλο και τους καθηγητές Παπανδρέου και Π. Οικονόμου με σκοπό τη σύνταξη υπομνήματος, στο οποίο καταδεικνύουν ότι το μονοπώλιο θα αποβεί «ολέθριον» για τους μαθητές, διότι δεν θα συμβάλει στη «φιλοκαλίαν» των εκδόσεων, με το επιχείρημα ότι αυτά πωλούνται σε «εξευτελιστικές» τιμές. Ακόμη, η επιτροπή εκτίμησε ότι η βιβλιοκαπηλία οφείλεται στην πλημμελή εφαρμογή του νόμου και πρότεινε την ελάττωση των μαθημάτων και τον περιορισμό των εγκρινόμενων βιβλίων σε τουλάχιστον τρία για κάθε μάθημα. Επιπλέον, εξέφρασε την ευχή οι διαγωνισμοί να διεξάγονται «μετ' αυστηρότητος ανά δύο έτη τουλάχιστον». Το υπόμνημα παρουσιάστηκε στους συγγραφείς από την επιτροπή σε αίθουσα του Βαρβάκειου. Στη συνέχεια, η επιτροπή θα παρουσιαστεί στον Πρόεδρο της Κυβέρνησης για να ζητήσει την απόσυρση του νομοσχεδίου (Εφημ. Αστυ, 12/2/1904).

Οκταμελής επιτροπή συγγραφέων και βιβλιοεκδοτών επισκέφθηκε διαδοχικά τον Ζαΐμη, τον Δεληγιώργη, τον Ράλλη και τον Υπουργό οικονομικών Σιμόπουλο και παρουσίασε το υπόμνημα «περί του μονοπωλίου των διδακτικών βιβλίων και της μεταβολής «του Αβερωφείου Εφηβείου εις τυπογραφείον, προσαρτώμενου εις το Εθνικόν τυπογραφείον». Οι τρεις πρώτοι αναγνώρισαν «τα εύλογα παράπονα των βιβλιοεκδοτών» και υποσχέθηκαν ότι στη συζήτηση των νομοσχεδίων που θα γίνει στη Βουλή θα «λάβωσιν υπ' όψιν τας

παρατηρήσεις των» ενώ ο Σιμόπουλος δήλωσε ότι «θα συνεννοηθή μετά του κ. Πρωθυπουργού επί του ζητήματος τούτου». Εκτός από τους συγγραφείς και τους βιβλιοεκδότες κατά του νομοσχεδίου τάχθηκαν και οι βιβλιοπώλες και τυπογράφοι της Αθήνας και του Πειραιά, οι οποίοι αποφάσισαν τη διεξαγωγή συλλαλητηρίου διαμαρτυρίας (Εφημ. *Αστυ*, 21/2/1904).

Επίσης, σε συνάντηση με τον Ζαΐμη η Επιτροπή συγγραφέων και βιβλιοεκδοτών περιέγραψε στον πρώην Πρωθυπουργό «την ηθικήν και υλικήν ζημίαν» που θα προκαλέσει στον έξω ελληνισμό η εφαρμογή του νομοσχεδίου. Συγκεκριμένα, η επιτροπή ανέφερε ότι εάν το δημόσιο αναλάβει το μονοπώλιο των διδακτικών βιβλίων, τα βιβλία εξαιτίας της τουρκικής λογοκρισίας δεν θα μπορούν να εισαχθούν στην «όμορον επικράτειαν» και η χώρα θα σταματήσει να εισάγει χρυσό (αξίας ενός εκατομμυρίου φράγκων σύμφωνα με τους μετριοτέρους υπολογισμούς) από την Τουρκία από την πώληση των διδακτικών βιβλίων (Εφημ. *Αστυ*, 23/2/1904).

Στην τρίτη θητεία στο Υπουργείο Παιδείας ο Στάης καταθέτει στη Βουλή ένα ακόμα νομοσχέδιο για τα διδακτικά βιβλία, «Περί τροποποιήσεων του νόμου ΓΣΑ' περί διδακτικών βιβλίων της μέσης και δημοτικής Εκπαίδευσης», το οποίο είναι το μόνο που θα ψηφιστεί και θα γίνει νόμος του Κράτους (Σιμενή, 2008: 71).

Ο Π. Οικονόμου δημοσιεύει άρθρο στην εφημερίδα *Αθήναι* στις 1/12/1908, στο οποίο επικρίνει τη Βουλή, που αποδέχτηκε το νομοσχέδιο, θεωρώντας ότι με αυτό θα αντιμετώπιζε το πρόβλημα της βιβλιοκαπηλίας: «Αλλά πώς επελήφθη η Βουλή του έργου της διορθώσεως; Κάκιστα. Ως να εζήλωσε την θέσιν των βιβλιοκαπήλων, ανέλαβε να υποκαταστήσει εις την δυσώνυμον αυτήν θέσιν την πολιτείαν αυτήν». Ο Οικονόμου εντοπίζει τρία σφάλματα της Βουλής και του νόμου. Το πρώτο σφάλμα είναι ότι δεν ανέθεσε τον καθορισμό των περιεχομένων των αναγνωστικών βιβλίων σε παιδαγωγούς, αλλά σε ανθρώπους αναρμοδίους. Το δεύτερο σφάλμα της Βουλής είναι ότι κατήργησε όλα τα διδακτικά βιβλία, εμποδίζοντας με αυτόν τον τρόπο την πνευματική ανάπτυξη των μαθητών. Ο Οικονόμου θεωρεί σημαντικό να αποκτήσουν οι μαθητές – από το δημοτικό σχολείο – την ικανότητα να μαθαίνουν μόνοι τους μέσω εύληπτων βιβλίων, όπως συμβαίνει στην Αμερική και στην Ευρώπη, όπου το σύστημα αυτό βρίσκεται σε μεγάλη ακμή: «Και την τέχνην ταύτην να μανθάνη μόνος ο άνθρωπος διά του βιβλίου πρέπει να μάθη ενωρίς από του δημοτικού σχολείου. Μάλιστα δε την τέχνην ταύτην θεωρώ σπουδαιότεραν πολλών γνώσεων». Το τρίτο σφάλμα του νόμου είναι η φορολογία του ελληνικού λαού από τη διατίμηση των αναγνωστικών βιβλίων. Ενώ ο προηγούμενος νόμος επέβαλε 7 λεπτά για κάθε τυπογραφικό φύλλο, ο νέος νόμος επιβάλλει το τριπλάσιο ποσό, και συμπληρώνει ο συντάκτης: «Ωστε το βιβλίον της έκτης τάξεως του σχολείου το οποίο πρότερον ηγόραζον με 80 λεπτά, τώρα διατιμάται εν τη πηγή αυτή δρ. 3.60!». Τέλος καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η βιβλιοκαπηλία συνεχίζει να υφίσταται: «[...] μόνος σκοπός του νέου νόμου είναι να μη διορθωθή τίποτε κακόν, αλλά μόνον να περιέλθει η βιβλιοκαπηλεία εις τας χείρας της πολιτικής εξουσίας, ίνα αυτή

καρπούται του λοιπού ότι εκαρπύονται μέχρι τούδε οι βιβλιοκάπηλοι» (Εφημ. Αθήναι, 1/12/1908).

4.5. Σύντομη συζήτηση στη Βουλή μετά την παρουσίαση των εκπαιδευτικών νομοσχεδίων του 1900

Μετά την παρουσίαση των εκπαιδευτικών νομοσχεδίων στη Βουλή στις 17/11/1900, ο Στάης δέχεται επίθεση από την αντιπολίτευση κυρίως από τους βουλευτές Παππαγιαννακόπουλο και Μπακόπουλο.

Ο Παππαγιαννακόπουλος χαρακτηρίζει τα νομοσχέδια «πραξικοπήματα κατά της Παιδείας» και απορεί πώς τόλμησε ο Στάης να ανέβει στο βήμα και να αναγγείλει αυτά τα νομοσχέδια, ενώ είναι ο μόνος υπουργός, ο οποίος σε τέσσερις μόνο μήνες υπουργίας επέφερε πρωτοφανή αναστάτωση στην εκπαίδευση. Ο Στάης απαντά ότι έπραξε αυτό που του υπαγόρευε η συνείδηση και η πείρα του, ενώ ο αείμνηστος Πετρίδης, που έφερε τόσες βελτιώσεις στη Δημοτική Εκπαίδευση, έλεγε ότι δεν μπορούσε να κάνει τίποτε περισσότερο, καθώς δεν μπορούσε να συγκρουσθεί με την πλειοψηφία (Εφημ. Άστυ, 18/11/1900).

Ο Δηλιγιάννης διαψεύδει κατηγορηματικά αυτά τα λεγόμενα και ο Στάης του απαντά ότι δεν είναι αρμόδιος αυτός να τα διαψεύδει. Πολλοί βουλευτές ξεσηκώθηκαν, φωνάζοντας ότι ούτε αυτός είναι αρμόδιος να τα βεβαιώσει.

Στη συνέχεια, ο Γουναράκης, απευθυνόμενος στον Στάη, τον ρωτάει αν νόμιζε ότι θα διόρθωνε την παιδεία «διά μιας μονοκονδυλιάς νομοσχέδια». Ο Στάης απαντά «[...] εγώ θα την διορθώσω». Ο Μπακόπουλος του απαντά ότι είναι μικρός ακόμα. Το σχόλιο του προκάλεσε θόρυβο και γέλια στους βουλευτές.

Ο Μπακόπουλος και ο Παππαγιαννακόπουλος κατηγορούν τον Στάη για παραβίαση των νόμων. Ο Μπακόπουλος ψέγει τον Στάη ότι αφ' ενός εισάγει νομοσχέδια για την ανόρθωση της παιδείας και αφ' ετέρου σχολεία και διδασκαλεία δεν έχουν καθηγητές και δασκάλους μήνα Δεκέμβριο και αναφέρει ονομαστικά τα σχολεία της Τρίπολης, στο διδασκαλείο των οποίων για μία θέση καθηγητού φιλονικούν δυο συμπολιτευόμενοι βουλευτές, ενώ η θέση δεν καλύπτεται λόγω φόβου, μήπως δυσαρεστηθεί ο ένας από τους δυο. Ο Στάης απαντά ότι οι καταγγελίες αυτές είναι ανακριβείς. Ο Παππαγιαννακόπουλος υποστηρίζει ότι οι νόμοι δεν ωφελούν, αφού καταστρατηγούνται, καθώς γίνονται μεταθέσεις και παύσεις καθηγητών άνευ λόγου και, αν και ο νόμος ορίζει ότι οι μεταβολές και οι τοποθετήσεις πρέπει να λήγουν την 15^η Αυγούστου, αυτές εξακολουθούν να γίνονται μέχρι τον μήνα Δεκέμβριο και καθ' όλη τη διάρκεια του έτους (Εφημ. Άστυ, 18/11/1900).

Η συζήτηση για την εκπαίδευση λήγει, καθώς στη συνέχεια ο Καραπάυλος υποβάλλει νομοσχέδια περί των δικαστικών.

Επίλογος – Συμπεράσματα

Ο νικητής των εκλογών του 1899, Γ. Θεοτόκης, είχε ως προγραμματικές θέσεις του τη μεταρρύθμιση και την ανόρθωση της χώρας, ώστε ο λαός να μπορέσει να ανακτήσει ξανά την αυτοπεποίθησή του που είχε πληγεί από την ήττα του πολέμου του 1897. Ο Θεοτόκης θεωρούσε ότι η εκπαίδευση μπορούσε να συμβάλει καθοριστικά προς αυτή την κατεύθυνση. Η πρώτη προσπάθεια γίνεται από τον υπουργό Παιδείας Α. Ευταξία με τα νομοσχέδια του 1899, τα οποία έχουν χαρακτηριστεί ως η «πρώτη πλήρης αποτύπωση της αστικής εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης» και ως «μια ολοκληρωμένη αστική αντίληψη για το σχολείο και την κοινωνία». Τα νομοσχέδια του συνάντησαν αντίδραση όχι μόνο από την αντιπολίτευση αλλά και από μέλη του κόμματος Θεοτόκη και εκτός από το νομοσχέδιο για τη γυμναστική δεν ψηφίστηκαν με αποτέλεσμα την παραίτηση του Υπουργού (Αντωνίου, 2008: 689-694).

Ο Στάης που αναλαμβάνει το υπουργείο (κατόπιν δίμηνης παραμονής σε αυτό του ίδιου του Πρωθυπουργού) δεν προωθεί τα νομοσχέδια του Ευταξία, αλλά ακολουθεί διαφορετική εκπαιδευτική πολιτική από αυτήν του προκατόχου του (Δημαράς, 2013:105-106).

Ο Σπυρίδων Στάης καταγόταν από μία από τις σημαντικότερες οικογένειες των Κυθήρων. Το έργο του στη δημόσια ζωή και ιδιαίτερα στο νησί του, τα Κύθηρα, υπήρξε καθοριστικής σημασίας. Την περίοδο που ήταν υπουργός Παιδείας με τα νομοσχέδια που υπέβαλε προκάλεσε κύμα αντιδράσεων από τους διδασκάλους, την αντιπολίτευση και από τον Τύπο ενώ κύριος πολέμιος της πολιτικής του υπήρξε ο Αθ. Ευταξίας. Στις εισηγητικές και αιτιολογικές εκθέσεις του αρχικά κρίνει το εκπαιδευτικό σύστημα που ίσχυε τότε, επισημαίνοντας τις ατέλειες και τις ελλείψεις του, και στη συνέχεια παρουσιάζει τις προτάσεις του για την βελτίωσή του.

Με το νομοσχέδιο «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του νόμου ΒΤΜΘ' περί στοιχειώδους ή δημοτικής εκπαίδευσως» καθιερώνει την εξαετή φοίτηση για όλα τα δημοτικά, τα οποία γίνονται πλήρη, προσπαθώντας να εξασφαλίσει την ισότητα στην εκπαίδευση, όπως αναφέρει στην εισηγητική του έκθεση.

Επίσης, οι διατάξεις που αφορούν την κατάργηση των τοπικών εποπτικών συμβουλίων και την ανάληψη των αρμοδιοτήτων τους από πενταμελές Εκπαιδευτικό Συμβούλιο, που θα διορίζεται από το Υπουργικό Συμβούλιο (το νέο Εκπαιδευτικό Συμβούλιο θα είναι εξαρτημένο από τον υπουργό), αποτελεί επιστροφή στο παλιό και παραδοσιακό εκπαιδευτικό σύστημα. Στην ουσία τα νομοσχεδία του για τη στοιχειώδη εκπαίδευση δεν τροποποιούν ή συμπληρώνουν τον νόμο του ΒΤΜΘ', αλλά τον ανατρέπουν. Μάλιστα, κατά τον Δημαρά «ούτε το τροποποιούν, ούτε το ανατρέπουν - το ακινητοποιούν». Ο Λέφας γράφει: «Ευτυχώς ούτε τα νομοσχέδια ταύτα εψηφίσθησαν υπό της Βουλής και τοιουτοτρόπως διετηρήθη τουλάχιστον η πρόδος η εισαχθείσα υπό του νόμου του 1895» και θεωρεί μεγάλο ελάττωμα του νομοσχεδίου Στάη την κατάργηση

της αποκέντρωσης και την υπαγωγή της διοίκησης της δημοτικής εκπαίδευσης στη διοίκηση της Μέσης Εκπαίδευσης (Λέφας, 1942: 302).

Ενώ με τα νομοσχέδια της δημοτικής εκπαίδευσης ο Στάης προσπαθεί να καλύψει ελλείψεις και ατέλειες, στη μέση εκπαίδευση προτείνει ριζικότερα μέτρα. Με το νομοσχέδιο του «Περί Διδασκαλείου της Μέσης Εκπαίδευσης» προτείνει την παιδαγωγική και διδακτική κατάρτιση των διδασκόντων με την ίδρυση του Διδασκαλείου της Μέσης Εκπαίδευσης. Το θέμα αυτό είχε τεθεί ήδη από τον Πανταζίδη το 1877 (Δημαράς, 2013: 107). Η σύσταση έδρας της Παιδαγωγικής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών στο τέλος του 19ου αιώνα με καθηγητή τον Ζαγγογιάννη αποτέλεσε ένα σημαντικό βήμα προς αυτήν την κατεύθυνση, αλλά δεν πρόλαβε να τελεσφορήσει, καθώς με απόφαση του υπουργού Παιδείας Στάης, ο Ζαγγογιάννης απολύθηκε από τη θέση του καθηγητή. Η προσθήκη από τον Στάης ενός έτους φοίτησης στη Φιλοσοφική Σχολή (συνολικά 5), το οποίο θα είναι αφιερωμένο στη διδακτική και παιδαγωγική κατάρτιση καθώς και στην πρακτική άσκηση των φοιτητών, ακολουθεί την πρόταση του Ευταξία, αλλά εκείνος όριζε η άσκηση των τελειόφοιτων να γίνεται στα πρότυπα σχολεία, ενώ ο Στάης ορίζει η άσκηση να γίνεται στο διδασκαλείο. Στην εισηγητική έκθεση του Στάης για πρώτη φορά γίνεται επίσημα λόγος για ίδρυση Διδασκαλείου Μέσης Εκπαίδευσης. Ο Στάης δίνει μεγαλύτερη έμφαση στην πρακτική παιδαγωγική και διδακτική κατάρτιση των μελλοντικών εκπαιδευτικών παρά στη θεωρητική παιδαγωγική κατάρτιση. Άλλωστε λίγους μήνες νωρίτερα, το καλοκαίρι, ο Στάης είχε διοργανώσει εκπαιδευτικά σεμινάρια στην Αθήνα για τους ενεργειακά εκπαιδευτικούς. Ωστόσο ο Στάης δεν συμπεριλαμβάνει την παιδαγωγική κατάρτιση των εκπαιδευτικών στη βασική τους εκπαίδευση, αλλά την υποβαθμίζει, δίνοντάς της τη μορφή επιμόρφωσης και περιορίζοντάς την ως προς τον χρόνο και τον αριθμό των συμμετεχόντων (Φούκας, 2022: 179-188).

Με το νομοσχέδιο «Περί εξετάσεων εν τω Εθνικώ Πανεπιστημίω» καθιερώνει τις εισιτήριες εξετάσεις των αποφοίτων Γυμνασίου σε αυτό και την επιβολή εκπαιδευτικών τελών, προκειμένου να εισέρχονται στο Πανεπιστήμιο μόνο οι ικανοί και άξιοι. Ήδη το 1894 ο τότε υπουργός Παιδείας Δημήτριος Μ. Καλλιφρονάς είχε υποβάλει το νομοσχέδιο «Περί δοκιμασίας των εις το Πανεπιστήμιον εισερχομένων» (Δημαράς, 2013: 107). Τώρα ο Στάης ουσιαστικά καταθέτει την ίδια πρόταση αλλά λίγο αυστηρότερη, όπως αναφέρει στην εισηγητική του έκθεση. Ωστόσο, υπήρξαν αντιδράσεις σχετικά με την αποτελεσματικότητα του μέτρου καθώς και για την αντικειμενικότητα και το αδιάβλητο των εξετάσεων.

Οι εισαγωγικές εξετάσεις στο Πανεπιστήμιο θεσπίστηκαν για πρώτη φορά το 1922.

Τα νομοσχέδια σχολιάστηκαν αρνητικά από τον Τύπο για την καταστροφή που επιφέρουν στη δημοτική εκπαίδευση καθώς και για την έλλειψη μελέτης και προεργασίας, αποτελούμενα από πέντε μόνο άρθρα. Ο Δημαράς αναφέρει ενδεικτικά ότι το «Νομοσχέδιον περί δημοτικής εκπαιδευσεως» του 1899 έχει 46 άρθρα, ενώ το αντίστοιχο νομοσχέδιο του 1889 έχει 111 άρθρα. Τα νομοσχέδια

δεν ανταποκρίνονται στο εκσυγχρονιστικό πρόγραμμα της κυβέρνησης Θεοτόκη, αλλά αποτελούν επαναφορά στο παλιό εκπαιδευτικό σύστημα, στον έλεγχο των λειτουργιών της εκπαίδευσης από το Υπουργείο και την εξάρτησή τους από πολιτικά κόμματα και πρόσωπα. Άλλωστε ανατρέπουν άρδην τον εκσυγχρονιστικό νόμο του 1895, την «αποκέντρωση», που υπήρξε η πρώτη σημαντική μεταρρύθμιση στην εκπαίδευση από το 1834.

Τα νομοσχέδια του 1904 αποτελούν μία συγκροτημένη πρόταση για τη στοιχειώδη και μέση εκπαίδευση, προκάλεσαν όμως έντονες αντιδράσεις κυρίως από τους δημοδιδάσκालους και τους ελληνοδιδάσκालους (Αντωνίου, 2008: 706). Με το νομοσχέδιο «Περί τροποποιήσεως ή συμπληρώσεως του ΒΤΜΘ' νόμου περί στοιχειώδους ή δημοτικής εκπαιδύσεως» υποβιβάζονται δημοτικά σχολεία σε γραμματεία και ο μισθός των δημοδιδασκάλων καθορίζεται από τον βαθμό του σχολείου, που προσδιορίζεται από την πολιτεία, και όχι από τον βαθμό του πτυχίου τους. Βασική διάταξη του νομοσχεδίου «Περί Μέσης Εκπαιδύσεως» είναι η κατάργηση των Ελληνικών Σχολείων, καθώς ο Στάης τα θεωρεί αναχρονιστικά, κατάλοιπα του παρελθόντος.

Ο «Σύνδεσμος των Ελλήνων Δημοδιδασκάλων» υπήρξε ο πρωταγωνιστής των αντιδράσεων. Πραγματοποίησε σειρά συνελεύσεων, στις οποίες έλαβαν μέρος και παιδαγωγοί, υπέβαλε υπόμνημα στη Βουλή και τελικά πέτυχε να μην προωθηθούν τα νομοσχέδια του Στάη για ψήφιση στη Βουλή. Ωστόσο παρά τις έντονες αντιδράσεις των εκπαιδευτικών, το επόμενο έτος ψηφίστηκε ο νόμος Γ. Η' «Περί τροποποιήσεως των νόμων ΒΤΜΘ' της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1895 και ΒΤΖ' της 5^{ης} Απριλίου 1896, περί στοιχειώδους ή δημοτικής εκπαιδύσεως» που καθιέρωσε τη διαβάθμιση των δημοδιδασκάλων (κατανομή τους ανά τύπο του σχολείου). Η ρύθμιση αυτή, ιδιαίτερα άδικη για τους δημοδιδασκάλους, καταργήθηκε με τον νόμο ΔΓ' το 1912 από την κυβέρνηση του Ε. Βενιζέλου (Αντωνίου, 2008: 708).

Ο Στάης το 1904 δεν παρουσίασε καμία ρύθμιση ως προς την εποπτεία των σχολείων, σε αντίθεση με ό,τι είχε προτείνει το 1900 (κατάργηση Τοπικών Συμβουλίων και σύσταση ενός Εκπαιδευτικού Συμβουλίου), γιατί τα οικονομικά του κράτους δεν του επιτρέπουν να επαναφέρει την πρότασή του για σύσταση Συμβουλίου, όπως δηλώνει στην αιτιολογική έκθεση του νομοσχεδίου «Περί Μέσης Εκπαιδύσεως».

Στο νομοσχέδιο για τη μέση εκπαίδευση περιέχονται διατάξεις που είναι σχεδόν ίδιες με το νομοσχέδιο του 1900 «Περί Διδασκαλείου Μέσης Εκπαιδύσεως». Ειδικότερα, το Βαρβάκειο Λύκειο θα χρησιμεύει ως διδασκαλείο, στο οποίο θα πραγματοποιούν επί ένα έτος την πρακτική τους άσκηση στην παιδαγωγική και διδακτική μέθοδο οι πτυχιούχοι που θα διδάξουν στα Γυμνάσια (οι διδάκτορες και προλύτες της Φιλοσοφικής και Θεολογικής Σχολής του Εθνικού Πανεπιστημίου). Το Βαρβάκειο Λύκειο ιδρύθηκε το 1886 και είχε αποκτήσει τη φήμη ενός «λαμπρού δημόσιου σχολείου». Το 1921, προσαρτήθηκε στο Διδασκαλείο Μέσης Εκπαίδευσης, λειτουργώντας ως «πρότυπο» για το διδασκαλείο (Δημαράς, 2013: 191).

Ο Στάης και οι συνεργάτες του εμμένουν στη ρύθμιση που αφορά την παιδαγωγική κατάρτιση των εκπαιδευτικών, θεωρώντας την αναγκαίο προσόν για τον διορισμό των εκπαιδευτικών στα Γυμνάσια. Στο Πρώτο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Συνέδριο του 1904 ο Στάης υπήρξε επίτιμος πρόεδρος. Ένα από τα θέματα που συζητήθηκαν ήταν η παιδαγωγική μόρφωση των εκπαιδευτικών. Όλοι οι ομιλητές συναινούν ότι η παιδαγωγική κατάρτιση των εκπαιδευτικών αποτελεί επιτακτική ανάγκη για τους υποψήφιους και τους εν ενεργεία εκπαιδευτικούς. Ιδιαίτερα για την επιμόρφωση των εν ενεργεία εκπαιδευτικών κατατίθεται και η πρόταση για ίδρυση Διδασκαλείου της Μέσης Εκπαίδευσης (Φούκας, 2022: 179-188).

Από τα νομοσχέδια του 1904 ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το νομοσχέδιο «Περί διδακτικών βιβλίων της Στοιχειώδους και της Μέσης Εκπαιδύσεως», με το οποίο ο Στάης επαναφέρει το κρατικό μονοπώλιο των διδακτικών βιβλίων, που υπήρξε γενικότερο αίτημα, με σκοπό την αντιμετώπιση των προβλημάτων που επέφερε ο ελεύθερος ανταγωνισμός. Ο Στάης στην αιτιολογική έκθεσή του αναφέρει: «η ανάγκη μεταρρυθμίσις του ισχύοντος συστήματος διδακτικών βιβλίων δε χρήζει εκτεταμένης ανάπτυξης, καθώς αναγνωρίζεται από όλους». Το 17^ο άρθρο του νομοσχεδίου καταργεί τον νόμο ΒΤΓ' περί διδακτικών βιβλίων του 1895 της κυβέρνησης Δηλιγιάννη, που είχε επαναφέρει τότε τον ελεύθερο ανταγωνισμό. Υπήρξε έντονη αντίδραση κατά του νομοσχεδίου του Στάη από τους συγγραφείς και τους εκδότες εγκεκριμένων βιβλίων, οι οποίοι συνέταξαν υπόμνημα, ζητώντας την απόσυρσή του. Ωστόσο το νομοσχέδιο αυτό αποτέλεσε τη βάση του νόμου ΓΣΑ' που ψηφίστηκε το 1907 (Αντωνίου, 2008: 707).

Τα νομοσχέδια του Στάη αποσκοπούν στον περιορισμό των δαπανών για τη δημοτική εκπαίδευση. Ο νόμος ΒΤΜΘ' είχε δημιουργήσει προβλήματα στα οικονομικά των Δήμων και του Κράτους. Η εκπαιδευτική πολιτική του Στάη κινείται μέσα στα γενικά πλαίσια της πολιτικής της κυβέρνησης Θεοτόκη που αποσκοπούσε στη μείωση των δαπανών, προκειμένου να ενισχύσει οικονομικά το στρατό και το ναυτικό.

Ωστόσο, τα νομοσχέδια του 1904 δε θα συζητηθούν στη Βουλή. Η έντονη αντίδραση των δημοδιδασκάλων, των Ελληνοδιδασκάλων, της πλειοψηφίας του Τύπου και της αντιπολίτευσης οδήγησαν την Κυβέρνηση στην απόφαση να μην τα προωθήσει στη Βουλή για ψήφιση. Ίσως ο Θεοτόκης εκείνη την εποχή (ανακίνηση του Μακεδονικού ζητήματος) δεν ήθελε να έρθει σε σύγκρουση με τον λαό και την αντιπολίτευση. Σύμφωνα με την έρευνα, οι συζητήσεις στη Βουλή επικεντρώνονταν στα νομοσχέδια περί των οικονομικών, των στρατιωτικών και των ναυτικών. Προφανώς τα εκπαιδευτικά νομοσχέδια δεν αποτελούσαν προτεραιότητα και η αναμενόμενη σφοδρή πολεμική που θα ασκούσε η αντιπολίτευση θα οδηγούσε σε μακρά συζήτηση.

Εδώ επιβεβαιώνεται η άποψη του Αντωνίου: «Στη χάραξη της εκπαιδευτικής πολιτικής βαρύνοντα ρόλο παίζουν τα πρόσωπα, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχει ένα γενικό πλαίσιο κυβερνητικής εκπαιδευτικής

πολιτικής. Εξάλλου, στο ίδιο κομματικό οργανισμό μπορούν να συνυπάρχουν διαφορετικές πολιτικές αντιλήψεις και πρακτικές, και επιπλέον ότι οι συγκυρίες, αντιστάσεις, αντιδράσεις, οδηγούν ενίοτε σε αναπροσαρμογή της πολιτικής του ίδιου κομματικού οργανισμού» (Αντωνίου, 2008: 695).

Στις 10/12/1904 ο υπουργός της ίδια κυβέρνησης Κ. Α. Λομβάρδος θα υποβάλει εκ νέου στη Βουλή – ελαφρώς τροποποιημένα – τα νομοσχέδια του Στάη «Περί τροποποίησης και συμπλήρωσης του ΒΤΜΘ΄ νόμου περί στοιχειώδους ή δημοτικής Εκπαιδύσεως», «Περί Μέσης Εκπαιδύσεως» και «Περί τροποποίησης του από 20 Ιουλίου 1885 ΑΣΞΓ΄ νόμου περί καταργήσεως των διδάκτρων εν τοις δημοτικοίς σχολείοις» (Αντωνίου, 2008: 704).

Το 1908, ο Στάης υποβάλλει στη Βουλή νομοσχέδια που καλύπτουν πλήθος ζητημάτων: διδακτήρια, γυμναστική, διδασκαλεία, προσωπικού του Πανεπιστημίου, διδακτικά βιβλία, οργάνωση της κεντρικής υπηρεσίας του Υπουργείου Παιδείας, ενώ για πρώτη φορά καταθέτει δυο νομοσχέδια για την γυναικεία εκπαίδευση.

Εντούτοις δεν αποτελούν ένα ενιαίο σχέδιο μεταρρύθμισης, αλλά σύνολο αυτοτελών νομοσχεδίων και επιμέρους ρυθμίσεων (Αντωνίου, 2008: 709).

Δύο νομοσχέδια του προκατόχου του Ανδρέα Στεφανόπουλου υποβάλλει ο Στάης αυτούσια στη Βουλή συνοδευόμενα από τις ίδιες εισηγητικές εκθέσεις, το «Περί του εν Αθήναις διδασκαλείου» και το «Περί των εξ Ανατολικής Ρωμυλίας και Βουλγαρίας καταγομένων Ελλήνων διδασκάλων» (Σιμενή, 2008: 69).

Το νομοσχέδιο «Περί του εν Αθήναις Διδασκαλείου της Δημοτικής Εκπαιδύσεως», με το οποίο προβλέπεται 4ετής φοίτηση και προσθήκη νέων μαθημάτων, θα το υποβάλει ελαφρώς τροποποιημένο το 1910 ο υπουργός Παιδείας Ανδρέας Παναγιωτόπουλος της κυβέρνησης Στ. Δραγούμη, θα ψηφιστεί ομόφωνα από τη Βουλή και θα γίνει νόμος του κράτους ΓΧΕΒ΄ (1/4/1910) (Αντωνίου, 2008: 709).

Και στην τρίτη θητεία του ο Στάης υποβάλλει νομοσχέδιο για την ίδρυση Διδασκαλείου της Μέσης Εκπαιδύσεως, εμμένοντας για άλλη μία φορά στην άποψή του περί αναγκαιότητας της παιδαγωγικής και διδακτικής επάρκειας των εκπαιδευτικών.

Τελικά το Διδασκαλείο της Μέσης Εκπαίδευσης θα ιδρυθεί στις 8 Απριλίου 1910 από τον υπουργό Παιδείας Α. Παναγιωτόπουλο με διευθυντή τον παιδαγωγό Νικόλαο Εξαρχόπουλο και θα λειτουργήσει για περισσότερο από επτά δεκαετίες (νόμος ΓΨΙΗ΄). Στην προσπάθεια ίδρυσης του διδασκαλείου καθοριστικός υπήρξε ο ρόλος του Στάη, ο οποίος επέμεινε στην ίδρυσή του, επαναφέροντας τα σχετικά νομοσχέδια κάθε φορά που αναλάμβανε το υπουργείο Παιδείας (1900, 1904, 1908) (Φούκας, 2022: 179-188).

Επίσης, ο Στάης προσπάθησε να ενισχύσει την Τεχνική Εκπαίδευση, που στις αρχές του 20ού αιώνα βρίσκεται σε πρώιμο στάδιο. Ο ίδιος θεωρεί σπουδαίο παράγοντα της εθνικής ανόρθωσης την ενίσχυση της Τεχνικής Εκπαίδευσης σε όλα τα τεχνικά και επαγγελματικά σχολεία. Καθώς τα οικονομικά του κράτους δεν επιτρέπουν την ανέγερση ενός τέτοιου διδασκαλείου, προτείνει την

προσάρτηση της Ακαδημίας τεχνικών σπουδών στα κρατικά εκπαιδευτήρια, (πρόκειται για την ιδιωτική σχολή του Θθ. Ρουσόπουλου που μετατρέπεται σε Τεχνικό Διδασκαλείο) (Αντωνίου, 2008: 709), με σκοπό την τεχνική κατάρτιση του διδακτικού προσωπικού των τεχνικών και επαγγελματικών σχολείων.

Το Διδασκαλείο Τεχνικής Εκπαιδύσεως θα ιδρυθεί το 1914 από την κυβέρνηση Ελ. Βενιζέλου με τον νόμο 572/31. 12. 1914 (Αντωνίου, 2008: 709).

Ο Στάης το 1908 καταθέτει δυο νομοσχέδια για τη γυναικεία εκπαίδευση, το «Περί οργανώσεως της γυναικείας εκπαίδευσης» και το «Περί συστάσεως διδασκαλείου θηλέων», τα οποία αφορούν το σύνολο του γυναικείου πληθυσμού, αστικό και αγροτικό, για όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, ωστόσο η εκπαίδευσή τους καθορίζεται με κριτήριο την κοινωνική τους τάξη.

Στην ουσία η εκπαιδευτική του πολιτική στη γυναικεία εκπαίδευση δεν διαφοροποιείται από αυτή των προκατόχων του, αφού η Μέση Εκπαίδευση των κοριτσιών εξακολουθεί να παραμένει διαφοροποιημένη και υποβαθμισμένη σε σχέση με αυτή των αγοριών.

Στα εκπαιδευτικά νομοσχέδια των υπουργών Α. Αυγερινού (1880), Γ. Θεοτόκη (1889) και Α. Ευταξία (1899) υπήρχαν ρυθμίσεις για την επέκταση της στοιχειώδους εκπαίδευσης των κοριτσιών, τον διαχωρισμό του διδασκαλείου από το σχολείο γενικής εκπαίδευσης (το Ανώτερο Παρθεναγωγείο) και την ίδρυση Κρατικών Ανώτερων Παρθεναγωγείων και Διδασκαλείων θηλέων, αλλά δεν υπήρχαν ρυθμίσεις που να ικανοποιούν το αίτημα των γυναικών για ισότητα στην εκπαίδευση (Ζιώγου – Καραστεργίου, 1986: 287-294).

Η Καλλιρρόη Παρρέν, αρθρογραφώντας στο περιοδικό «*Εφημερίς των Κυριών*», πρόβαλε το αίτημα για βελτίωση της δημοτικής εκπαίδευσης, παροχή μέσης εκπαίδευσης ισότιμης με την ανδρική, ίδρυση επαγγελματικών σχολών και πρόσβαση των γυναικών στις πανεπιστημιακές σπουδές, ωστόσο κανένας υπουργός Παιδείας δεν ανταποκρίθηκε στα αιτήματά της (Παρρέν, 1987: 401-403).

Ανασταλτικός παράγοντας στη βελτίωση της εκπαίδευσης των γυναικών ήταν η άποψη για την ιδιαιτερότητα της «φύσης» και του «προορισμού» της γυναίκας, σύμφωνα με την οποία η εκπαίδευση των κοριτσιών έπρεπε να έχει ως στόχο την προετοιμασία τους για «οικιακά έργα». Ένθερμος υποστηρικτής της άποψης αυτής υπήρξε ο Γ. Θεοτόκης (Ζιώγου – Καραστεργίου, 1986: 492). Το αίτημα για την ισότητα στην εκπαίδευση ικανοποιήθηκε με τη μεταρρύθμιση του 1929 της κυβέρνησης Ε. Βενιζέλου (Δημαράς, 2013: 193-200).

Η ίδρυση Διδασκαλείων Θηλέων αποτελούσε επιτακτικό αίτημα προκειμένου να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της πληθώρας των διδασκαλισσών, που δημιουργήθηκε με το διάταγμα της 27^{ης} Οκτωβρίου 1892 το οποίο παραχώρησε το δικαίωμα της εκπαίδευσης διδασκαλισσών και στα ιδιωτικά Παρθεναγωγεία. Το 1893, το επαγγελματικό σχολείο (διδασκαλείο) διαχωρίστηκε από το σχολείο γενικής παιδείας (Ανώτερο Παρθεναγωγείο), ωστόσο ο διαχωρισμός αυτός δεν επέφερε καμία ουσιαστική αλλαγή. Η αλλαγή

θα έρθει το 1914 με την ίδρυση κρατικού διδασκαλείου Θηλέων από την κυβέρνηση Ε. Βενιζέλου (Μπουζάκης & Τζήκας, 1996 : 40-42, 275-276).

Ο Στάης το 1908 υποβάλλει στη Βουλή τρία πανεπιστημιακά νομοσχέδια: «Περί προσωπικού των γραφείων της Πρυτανείας του Εθνικού Πανεπιστημίου», «Περί επιμελητών και βοηθών των κλινικών της ιατρικής σχολής και των εργαστηρίων και φροντιστηρίων ή μουσείων του Εθνικού Πανεπιστημίου» και «Περί ανωτέρου διδακτικού προσωπικού εν τω Εθνικώ Πανεπιστημίω, της εν αυτώ διδασκαλίας, της διαρκείας των σπουδών και των εξετάσεων των φοιτητών».

Το νομοσχέδιο περί επιμελητών και βοηθών ικανοποιούσε παλιότερη επιθυμία του Πανεπιστημίου, το οποίο τον Ιούνιο του 1907 συνέταξε ένα σχέδιο κανονισμού «περί Επιμελητών και Κλινικών και των εργαστηρίων, φροντιστηρίων και μουσείων του Εθν. Πανεπιστημίου» και ζήτησε την κύρωσή του με βασιλικό διάταγμα, αλλά η κυβέρνηση Θεοτόκη δεν είχε προχωρήσει στην έκδοσή του. Οι διατάξεις του Στάη που αφορούν την απαγόρευση ως προς τη διατήρηση κλινικών και τη σύσταση εργαστηρίων από τους επιμελητές συμπεριλαμβάνονταν και στο σχέδιο νόμου που είχε συντάξει το Πανεπιστήμιο (Σιμενή, 2008: 71-72).

Το τρίτο νομοσχέδιο του Στάη για την πανεπιστημιακή εκπαίδευση θα αποσπάσει την προσοχή του Πανεπιστημίου. Με το νομοσχέδιο αυτό ο Στάης δηλώνει ότι σκοπεύει στην αναδιοργάνωση του Πανεπιστημίου και στην επίλυση σημαντικών του ελλείψεων, ρυθμίζοντας το θέμα του αριθμού των καθηγητών. Καινοτομία αποτελεί ο διορισμός των καθηγητών με διαγωνισμό, ρύθμιση που θα προκαλέσει την αντίδραση του Πανεπιστημίου, καθώς η ρύθμιση επιτρέπει την παρέμβαση του υπουργού στον διορισμό των καθηγητών. Επίσης, το νομοσχέδιο ικανοποιεί το αίτημα της Ιατρικής Σχολής για πενταετή φοίτηση (Σιμενή, 2008: 73-74). Την ίδια ρύθμιση είχε συμπεριλάβει και στο νομοσχέδιο του 1900 «Περί εξετάσεων εν τω Εθνικώ Πανεπιστημίω» στο 2^ο άρθρο ενώ το 1894 ο Δ. Καλλιφρονάς είχε προτείνει την αύξηση των ετών σπουδών της Ιατρικής Σχολής με το νομοσχέδιο «Περί των φοιτητών της ιατρικής σχολής» (Σιμενή, 2008: 47).

Το νομοσχέδιο για το ανώτατο διδακτικό πρόσωπο, τη διδασκαλία και τη φοίτηση θα προκαλέσει την αντίδραση της Συγκλήτου και της Φιλοσοφικής Σχολής, καθώς ορισμένες ρυθμίσεις του θεωρούνται καταστρεπτικές για το Πανεπιστήμιο και προσβλητικές για την επιστημονική ελευθερία των διδασκόντων.

Τα νομοσχέδια που υπέβαλε ο Στάης στις τρεις θητείες του δεν συζητήθηκαν στη Βουλή, ωστόσο προλείαναν το έδαφος για τις νέες μεταρρυθμιστικές προτάσεις που έγιναν τη δεύτερη δεκαετία του 20^{ού} αιώνα. Το γεγονός ότι ορισμένα νομοσχέδιά του υποβλήθηκαν στη συνέχεια από άλλους υπουργούς Παιδείας και κάποια από αυτά έγιναν νόμοι του κράτους, κυρίως επί κυβέρνησης Ελ. Βενιζέλου, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ίσως τα νομοσχέδια του να ήταν «ορθά», αλλά οι κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες δεν ήταν ακόμη κατάλληλες για την αποδοχή τους. Η πολιτική αστάθεια, τα κοινωνικά και οικονομικά αδιέξοδα

αλλά και οι έντονες αντιδράσεις που προκάλεσαν, οδήγησαν στην απόσυρσή τους. Βασικό ανασταλτικό παράγοντα αποτέλεσε η έλλειψη πολιτικής βούλησης από την κυβέρνηση, καθώς ο Γ. Θεοτόκης ήθελε να αποφύγει συγκρούσεις και ρήξεις με την κυρίαρχη πολιτική κατάσταση.

Η εποχή δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως ιδιαίτερα μεταρρυθμιστική. Κατά την περίοδο των κυβερνήσεων του Θεοτόκη από το σύνολο των νομοσχεδίων που υπέβαλαν στη Βουλή οι υπουργοί Παιδείας, Ευταξίας το 1899, Στάης το 1900, 1904 και 1908, Λομβάρδος το 1904 και Στεφανόπουλος 1906-1908, ψηφίστηκαν και έγιναν νόμοι του κράτους μόνο το περί γυμναστικής του Ευταξία και περί διδακτικών βιβλίων του Στεφανόπουλου το 1907 (Αντωνίου, 2008 : 711).

Ο Αντωνίου, αξιολογώντας τα νομοσχέδια του Στάη, αναφέρει ότι «δεν αποτελούν μεταρρυθμιστική πρόταση ολοκληρωμένη, ότι κινούνται στα γενικά πλαίσια του κόμματος, ότι ορισμένα θέματα επαναφέρονται τροποποιημένα στις διάφορες νομοθετικές προτάσεις: η διάρθρωση της δημοτικής εκπαίδευσης (1900, 1904), η κεντρική εποπτεία της εκπαίδευσης (1900, 1904), το Διδασκαλείο της Μέσης Εκπαίδευσης και θέματα προσωπικού (1900, 1908)» (Αντωνίου, 2008: 711).

Ο Σπ. Στάης έμεινε γνωστός στην ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης ως ο ιδρυτής των εμπορικών σχολών στις αρχές του 20ού αιώνα. Στο Πρώτο Εκπαιδευτικό Συνέδριο το 1904 τονίζεται ιδιαίτερα η συμβολή του στην ενίσχυση της επαγγελματικής εκπαίδευσης: «Ευτυχώς ως προς την εμπορική εκπαίδευση ο υπουργός της Παιδείας κ. Στάης από της πρώτης αυτού υπουργίας έλαβε πρακτικώτατα μέτρα άτινα προηγήθησαν πάσης περί τούτων επαγγελίας. Ήρξατο του έργου από της πρακτικωτάτης βάσεως, ήτοι της αποστολής 10 διδασκόντων του φυσικομαθηματικού τμήματος εις την Ευρώπην κατόπιν αυστηροτάτων διαγωνισμών όπως επιδοθώσιν εις ανωτάτας εμπορικής σπουδής γινόμενοι από του επίοντος έτους ότε θέλουν συμπληρώσει ταύτας οι αρμοδιώτεροι διευθύνται και καθηγηταί της εμπορικής εν Ελλάδι παιδαγωγίας. Αλλά ο κ. Στάης δεν έκρινε συνετόν να αναμείνη την επάνοδον των εν τη Εσπερία εκπαιδευομένων διά την σύστασιν των εμπορικών σχολών» (Εφημ. *Αθήναι*, 7/4/1904).

Πηγές – Βιβλιογραφία

- (1900). *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλής – Περίοδος ΙΕ – Σύνοδος Β*. Παράρτημα. αριθμ. 11-15.
- (1903). *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλής – Περίοδος ΙΣΤ – Σύνοδος Β*. Παράρτημα. αριθμ. 34 – 36.
- (1908). *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλής – Περίοδος ΙΗ – Σύνοδος Γ*. Παράρτημα. αριθμ. 25 – 41.
- Δερβίσης, Σ. (1985). *Ιστορία Νεοελληνικής Εκπαίδευσης και Σύγχρονο Εκπαιδευτικό Σύστημα*. Θεσσαλονίκη: Δερβίσης.
- Dakin, D. (2012). *Η ενοποίηση της Ελλάδας*. Αθήνα: ΜΙΕΤ.
- Μάγερ, Κ. (1972). *Ελληνικά Δημοσιογραφικά Ανέκδοτα (τόμ. 2ος)*. Αθήνα: Λαβύρινθος.
- Μπουζάκης, Σ. (1987). *Νεοελληνική Εκπαίδευση (1821-1985)*. Αθήνα: Gutenberg.
- Αγριαντώνη, Χ. (2003). Η ελληνική οικονομία στον πρώτο βιομηχανικό αιώνα. Στο Β. Παναγιωτόπουλος (επιμ.). *Η Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770 – 2000* (τόμ. 4^{ος}). Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα.
- Αναστασίου, Μ. (2021). *Ο Μηχανισμός των Αντικυθήρων*. Θεσσαλονίκη: Ροπή.
- Αντωνίου, Δ. (2008). *Διαδρομές και στάσεις στη νεοελληνική εκπαίδευση, 19^{ος} - 20^{ος} αι*. Αθήνα : Μεταίχμιο.
- Ασπρέας, Γ. (1930). *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος* (τόμ. 1^{ος}, 2^{ος}, 3^{ος}). Αθήνα: Σιδέρης.
- Βακαλόπουλος, Κ. (2001). *Το νέο ελληνικό έθνος (1204-2000), νέα ελληνική ιστορία από τη φραγκοκρατία ως τις μέρες μας*. Θεσσαλονίκη: Ηρόδοτος.
- Βερέμης, Θ. (1977). Το Στρατιωτικό κίνημα του 1909. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Νεώτερος Ελληνισμός από το 1881 ως το 1913* (τόμ. ΙΔ'). Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Βουρνάς, Α. (2007). *Ελλάς 1904, αιματηρές μονομαχίες ελλήνων βουλευτών, υπουργών και λοχαγών. Όπως περιγράφονται στην εφημερίδα "Σκριπ": Μελάς - Κολοκοτρώνης, Στάϊκος - Φαρμακόπουλος, Στάης - Χατζηπέτρου*. Αθήνα: Συλλογές.
- Δερτιλής, Γ. (1985). *Κοινωνικός Μετασχηματισμός και Στρατιωτική Επέμβαση 1880 – 1909*. Αθήνα : Εξάντας.
- Δημαράς, Α. (2013). *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης. Το «ανακοπτόμενο άλμα» τάσεις και αντιστάσεις στην ελληνική εκπαίδευση 1833-2000*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Διαμαντής, Δ. (2006). *Τα σχολικά προγράμματα στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και η πολιτική ιδεολογία (1830 – 1920). Συμβολή στην ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Ευαγγελόπουλος, Σ. (1987). *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης* (τόμ. Β'). Αθήνα: Δανιάς.
- Ζιώγου-Καραστεργίου, Σ. (1986). «Φρονίμους δεσποινίδας και αρίστας μητέρας». Στόχοι των Παρθεναγωγείων και εκπαιδευτική πολιτική στον 19^ο αιώνα.

- Στο *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Ιστορικότητα της παιδικής ηλικίας και της νεότητας* (τόμ. Β΄). Αθήνα: Γενική Γραμματεία της Νέας Γενιάς.
- Ζιώγου-Καραστεργίου, Σ. (1986). *Η μέση εκπαίδευση των κοριτσιών στην Ελλάδα (1830- 1893)*. Αθήνα: Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς.
- Ζολώτας, Ξ. (1926). *Η Ελλάς εις το στάδιον της εκβιομηχανίσεως*. Αθήναι: Ελευθερουδάκης.
- Καλλίγερος, Ε. (2002). *Κυθηραϊκά Επώνυμα. Ιστορική, γεωγραφική και γλωσσική προσέγγιση*. Αθήνα : Εταιρεία Κυθηραϊκών Μελετών.
- Λέφας, Χ. (1942). *Ιστορία της εκπαίδευσως*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- Μαργαρίτης, Γ., Μαρκέτος, Σ., Μαυρέας, Κ., Ροτζώκος, Ν. (1999). *Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία* (τόμ. Γ΄). Πάτρα: ΕΑΠ.
- Μαρωνίτη, Ν. (2009). *Πολιτική εξουσία και εθνικό ζήτημα στην Ελλάδα 1880-1910*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Μηλιός, Γ. (2000). *Ο Ελληνικός Κοινωνικός Σχηματισμός. Από τον επεκτατισμό στην καπιταλιστική ανάπτυξη*. Αθήνα: Κριτική.
- Μουσάς, Ξ. (2018). *Ο μηχανισμός των Αντικυθήρων, το αρχαιότερο μηχανικό σύμπαν*. Αθήνα: Canto Mediterraneo.
- Μπάγιας, Α. (1977). *Το Ελληνικό Κράτος από το 1881 ως το 1913. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Νεώτερος Ελληνισμός από το 1881 ως το 1913* (τόμ. ΙΔ΄). Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών Α.Ε.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (1979). *Νεοελληνική Κοινή*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Μπουζάκης, Σ. & Τζήκας, Χ. (1996). *Η Κατάρτιση των Δασκάλων – Διδασκαλιστών και των Νηπιαγωγών στην Ελλάδα. Η περίοδος των Διδασκαλείων 1834 – 1933* (τόμ. Α΄). Αθήνα: Gutenberg.
- Μπουρνάζος, Σ. (1999). *Η Εκπαίδευση στο Ελληνικό Κράτος*. Στο Χ. Χατζηιωσήφ (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδος του 20ού αιώνα, Οι απαρχές 1900-1922* (τόμ.1ος, μέρος 2^ο). Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Παρρέν, Κ. (1987). *Τί την θέλωσιν οι γυναίκες την αρχαίαν ελληνικήν*. Στο Ε. Φουρναράκη. *Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών. Ελληνικοί προβληματισμοί (1830-1910)*. Ένα ανθολόγιο. Αθήνα: ΙΑΕΝ, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς.
- Πετρόχειλος, Κ. (1984). *Ιστορία της νήσου Κυθήρων*. (Επανέκδοση). Αθήνα: Καραβίας.
- Σακελλαρόπουλος, Θ. (2006). *Θεσμικός Μετασχηματισμός και Οικονομική Ανάπτυξη. Κράτος και Οικονομία στην Ελλάδα 1830-1922* (Β' Έκδοση). Αθήνα: Διόνικος.
- Σιμενή, Π. (2008). *Μεταρρύθμιση και αντίδραση. Το Πανεπιστήμιο Αθηνών απέναντι στις εκπαιδευτικές αλλαγές (1899-1926)*. Αθήνα: Gutenberg.
- Σκούρα, Λ. (2011). *Η περίοδος των εκπαιδευτικών νομοσχεδίων 1880-1910*. Στο Σ. Μπουζάκης (επιμ.). *Πανόραμα Ιστορίας της Εκπαίδευσης. Όψεις και Απόψεις . Νεοελληνική Εκπαίδευση 1821-2010* (τόμ. Β΄). Αθήνα: Gutenberg.

- Σταυρίδη-Πατρικίου, Ρ. (2009). *Γλώσσα, εκπαίδευση και πολιτική*. Αθήνα: Ολκός.
- Τερζής, Ν. (2010). *Μελέτη της Εκπαίδευσης του Νεοελληνισμού: Πριν το κράτος – Έξω από το κράτος – Στο κράτος*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη.
- Τσουκαλάς, Κ. (2006). *Εξάρτηση και Αναπαραγωγή. Ο Κοινωνικός Ρόλος των Εκπαιδευτικών Μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1922)*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- ΦΕΚ. 286 (18.8.1892). *Περί του διοργανισμού των σχολείων της στοιχειώδους εκπαίδευσεως και της καταργήσεως του ταμείου της δημοτικής εκπαίδευσεως*.
- ΦΕΚ.37 (5.10.1895). *Περί της στοιχειώδους ή δημοτικής εκπαίδευσεως*.
- Φούκας, Β. (2005). *Η παιδαγωγική κατάρτιση των εκπαιδευτικών Μέσης Εκπαίδευσης στην Ελλάδα (1837 – 1910): αναζητήσεις, θέσεις, προοπτικές*. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη.
- Φούκας, Β. (2022). Ο υπουργός Παιδείας Σπυρίδων Στάης και το Διδασκαλείο Μέσης Εκπαίδευσης. Στο: Π. Γ. Κιμουρτζής, Γ. Κόκκινος, Σ. Ηλιάδου-Τάχου και Γ. Μπέτσας (επιμ.). *Η Εκπαίδευση του νέου ελληνοισμού (18ος – 20ός αιώνας) και η Ιστορική Εκπαίδευση. Κείμενα αφιερωμένα στον Δαβίδ Αντωνίου*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Χαρίτος, Χ. (2009). *Σελίδες εκπαιδευτικής ιστορίας της Νεότερης Ελλάδας*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Χατζηιωσήφ, Χ. (2000). Η Μπελ Επόκ του Κεφαλαίου. Στο Χ. Χατζηιωσήφ (επιμ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα. 1900- 1922 Οι απαρχές*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Ψαλιδόπουλος, Μ. (2019). *Τα δάνεια της Ελλάδας, 200 χρόνια ανάπτυξης και κρίσεων*. Αθήνα: Παπαδόπουλος.

Αρθρογραφία

- Ακρόπολις (1900, Νοέμβριος 22). *Τα νέα εκπαιδευτικά νομοσχέδια αντρέπουν παν ό,τι καλόν έχει νυν η δημοτική εκπαίδευσις*. Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](http://parliament.gr)
- Ακρόπολις (1900, Νοέμβριος 18). *Εντυπώσεις από την Βουλήν Νομοσχέδια*. Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](http://parliament.gr)
- Ακρόπολις (1900, Νοέμβριος 21). *Τα νομοσχέδια του Υπουργείου της Παιδείας*. Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](http://parliament.gr)
- Ακρόπολις (1900, Νοέμβριος 23). *Τα νέα εκπαιδευτικά νομοσχέδια Τι παθαίνει υπ' αυτά η δημοτική και μέση εκπαίδευσις*. Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](http://parliament.gr)
- Ακρόπολις (1904, Ιανουάριος 23). *Οι αναμορφωταί Κατάργησις 678 δημοτικών σχολείων Το κράτος του Ζόφου*. Αναρτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](http://parliament.gr)
- Ακρόπολις (1904, Ιανουάριος 26). *Η συνέλευσις των δημοδιδασκάλων Γενική αγανάκτησις Χίλιοι δημοδιδάσκαλοι εις τους δρόμους Η υπέρ του δημοσίου*

- πρόθυμος θυσία των.* Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)
- Ακρόπολις (1904, Ιανουάριος, 31). *Φρενοβλαβή νομοσχέδια.* Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)
- Ακρόπολις (1904, Ιανουάριος 31). *Σιωπήν;.* Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)
- Ακρόπολις (1904, Φεβρουάριος 2). *Οι δημοδιδάσκαλοι της Λαμίας. Ευχαριστήρια.* Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)
- Ακρόπολις (1904, Φεβρουάριος 5). *Η αναστάτωση των δημοδιδασκάλων εις τας επαρχίας Όλοι σύμφωνοι να παραιτηθούν κ. Στάη μαζεύε τα!.* Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)
- Ακρόπολις (1904, Φεβρουάριος 10). *Ο κ. Στάης ζητεί τας γνώμας των δημοδιδασκάλων !* Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)
- Ακρόπολις (1900, Νοέμβριος 24). *Τα εκπαιδευτικά νομοσχέδια Τί θα πάθουν οι ελληνοδιδάσκαλοι και οι δημοδιδάσκαλοι.* Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)
- Ακρόπολις (1900, Νοέμβριος 25). *Τα νέα εκπαιδευτικά νομοσχέδια Το Πανεπιστήμιον.* Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)
- Ακρόπολις (1904, Νοέμβριος 2). *Η χθεσινή συνέλευσις των δημοδιδασκάλων Νέαι συζητήσεις επί των εκπαιδευτικών νομοσχεδίων. Αι γνώμαι των παιδαγωγών.* Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)
- Ακρόπολις (1904, Φεβρουάριος 3). *Η χθεσινή συνέλευσις των δημοδιδασκάλων Αι γνώμαι των παιδαγωγών επί των εκπαιδ. νομοσχεδίων Μακραί συζητήσεις Σπουδαιοτάτη συζήτησις.* Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)
- Ακρόπολις (1904, Ιανουάριος 24). *Λεπτομέρειαι των εκπαιδευτικών νομοσχεδίων. Αι θέσεις των ελληνοδιδασκάλων. Οι μισθοί των.* Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)
- Αθήναι (1904, Ιούλιος 3). *Το διδασκαλείο των Νηπιαγωγών της Ενώσεως των Ελληνίδων. Ενεκρίθη υπό της κυβερνήσεως το δημοσιευθέν διάταγμα.* Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)
- Αθήναι (1908, Νοέμβριος 27). *Εκπαιδευτικά ζητήματα. Η λαιμητόμος της βιβλιοκαπηλείας.* Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)
- Αθήναι (1908, Νοέμβριος 27). *Νέα νομοσχέδια. Ο νόμος περί διδακτικών βιβλίων.* Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)
- Αθήναι (1904, Μάρτιος 1). *Τα εκπαιδευτικά νομοσχέδια.* Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)

- Αθήναι (1904, Ιανουάριος 26). *Οι δημοδιδάσκαλοι Η χθεσινή σύσκεψις.* Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)
- Άστυ (1900, Αύγουστος 20). *Τα παιδαγωγικά μαθήματα. Επιτροπή διδασκάλων ενώπιον του υπουργού της Παιδείας.* Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)
- Άστυ (1900, Ιούλιος 5). Ο νέος γραμματεύς του Υπουργείου της Παιδείας. Τα εκπαιδευτικά νομοσχέδια. Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)
- Άστυ (1900, Νοέμβριος 18). *Η Βουλή.* Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)
- Άστυ (1904, Ιανουάριος 22). *Συνεργασία Στάη - Γεωργαντά. Τα εκπαιδευτικά νομοσχέδια.* Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)
- Άστυ (1904, Φεβρουάριος 2). *Τα νομοσχέδια του κ. Στάη.* Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)
- Άστυ (1904, Φεβρουάριος 10). *Συνέλευσις των δημοδιδασκάλων. Η προχθεσινή σύσκεψις.* Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)
- Άστυ (1904, Φεβρουάριος 12). *Το μονοπώλιον των διδακτικών βιβλίων. Το υπόμνημα των συγγραφέων και εκδοτών.* Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)
- Άστυ (1904, Φεβρουάριος 21). *Το μονοπώλιον των διδακτικών βιβλίων. Αι ενέργειαι της επιτροπής.* Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)
- Άστυ (1904, Φεβρουάριος 23). *Το μονοπώλιον των διδακτικών βιβλίων. Η επιτροπή παρά τω κ. Ζαΐμη.* Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)
- Εστία (1908, Νοέμβριος 26). *Η πολιτεία και το Πανεπιστήμιον.* Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)
- Εστία (1900, Αύγουστος 4). *Τα παιδαγωγικά μαθήματα.* Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)
- Εστία (1903, Δεκέμβριος 9). *Η διαχείρισις της δημοτικής εκπαίδευσως. Μέτρα του Στάη.* Ανακτήθηκε από [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων \(parliament.gr\)](#)
- Ευταξίας, Α. (1900, Νοέμβριος 4). *Το υπουργείο της Παιδείας Πώς λειτουργεί σήμερα Το νέον πρόγραμμα των μαθημάτων των ελληνικών σχολείων και γυμνασίων.* Ακρόπολις, σελ. 2.
- Ευταξίας, Α. (1900, Νοέμβριος 6). *Το υπουργείο της Παιδείας Πώς λειτουργούν σήμερα το νέον πρόγραμμα των μαθημάτων των ελληνικών σχολείων και γυμνασίων. Ουδ' ίχνος αληθείας εις όσα γράφει ο ειδικός αρθρογράφος «Άστεως».* Ακρόπολις, σελ.2.

- Νεστορίδης. (1904, Φεβρουάριος 1). *Η καταστροφή της δημοτικής παιδείας – Αντ' των δημοδιδασκάλων – γραμματισταί αφενός – ελληνοδιδάσκαλοι αφ' ετέρου*. Ακρόπολις, σελ. 4.
- Οικονόμου, Π. (1908, Δεκέμβριος 1). *Εκπαιδευτικά ζητήματα. Η βιβλιοκαπηλεία*. Αθήναι, σελ. 1.